

A VIDÉKI TURIZMUSBAN HASZNOSÍTHATÓ KULTURÁLIS ÉRTÉKEK FELTÁRÁSA BARANYA MEGYÉBEN

A vidéki turizmusban hasznosítható kulturális értékek feltárása Baranya megyében

Készítette:

Pannon Vidékfejlesztési Nonprofit Kft.

Közreműködtek:

Bozóky Anita

Dr. Csapó János

Varga Rita

A kötet az Interreg V-A Magyarország-Horvátország Együttműködési Program 2014-2020 támogatásával, a RoutesToRoots c., HUHR/1901/2.1.3/0062 azonosító számú projekt részeként, az Orfűi Turisztikai Egyesület megbízásából készült.

A jelen dokumentum az Európai Unió társfinanszírozásával valósul meg. A tartalma kizárólag az Orfűi Turisztikai Egyesület felelősségi körébe tartozik. Az itt megtalálható anyagok nem tekinthetők olyanoknak, mint amelyek az Európai Unió és/vagy a HU-HR Interreg V-A CBC Program Irányító Hatóságának hivatalos állásfoglalását tükrözik.

Pécs, 2020. december

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	3
1. A tanulmány készítésének a menete, az érintettek bevonása, kutatási módszertan.....	7
2. A vidéki örökségturizmus fogalmi tisztázása.....	9
2.1 Az örökségturizmus jellemzése.....	10
2.2 A vidéki turizmus jellemzése.....	15
2.3 Az agroturizmus és a falusi turizmus.....	17
2.4 A borturizmus és a vidéki örökségturizmus kapcsolódási lehetőségei.....	28
3. A vidéki turizmus fejlesztésének gazdasági hatásai.....	30
3.1 A turizmus és a vidékfejlesztés kapcsolata.....	30
3.2 A helyi termékek szerepe a turizmusban és a vidékfejlesztésben.....	32
3.3 A helyi termékek területfejlesztési, vidékfejlesztési aspektusai.....	34
4. A kulturális és gasztronómiai tematikus útvonalak.....	37
5. Baranya megye vidéki örökségének hasznosítási lehetősége a turisztikai tematikus út fejlesztésének a segítségével.....	39
5.1 Az érintett terület leírása.....	40
5.2 A térség történelmi öröksége.....	43
5.3 SWOT analízis.....	46
5.4 A projekt indokoltsága, a kulturális és gazdasági örökség bekapcsolása a turizmusba.....	48
5.5 A Routes To Roots projekt várható hatása.....	49
6. A Routes To Roots projekt által lefedett útvonal településeinek bemutatása.....	52
6.1 A Mecsektől a Dunáig útvonal településeinek a bemutatása.....	52
6.2 Az Orfű- Dél-Baranya útvonal településeinek az ismertetése.....	75
Források.....	94

Bevezetés

Jelen tanulmány a Routes To Roots Interreg projekt keretében készült. A projekt egyik kiemelt célja a horvát-magyar határon átnyúló vidéki örökségi értékekre építő tematikus turisztikai útvonal kialakításának a lehetőségét megvizsgálni, a lehetséges vonzerőként szolgáló örökségi értékeket feltárni, és a leendő tematikus út koncepcióját kidolgozni. Mindezt a vidéki turizmus fejlesztésének a céljából. A fejlett turizmusú európai országokban a vidéki régiók turizmusának több évtizedes hagyományai vannak. Számos országban modern területfejlesztési módszerekkel segítettek a vidéki turizmus megerősödését. Hazánkban a vidéki turizmus újra megjelenése a rendszerváltás környékére tehető, alig 30 éves múltra tekinthet vissza. A rövid időszak ellenére, a helyi adottságoknak megfelelően, a turizmus változatainak és kínálatának színes tárháza fejlődött ki. Jelen tanulmányunk célja, hogy a Routes To Roots projekt által lefedett terület (tehát Orfütől a határig 2 útvonal mentén) örökségi értékeit bemutassuk és rendszerezzük. Kulturális értékeink igen sokszínűek, hiszen a gasztrokulturális örökségen keresztül, a különböző népi építészeti értékeken át egészen a szakrális emlékekig találhatunk „kincseket” az érintett településeken. A térség gasztronómiai kínálata és öröksége bőségesnek mondható, ennek megfelelően számos itálra és ételre alapozva fesztiválokat szerveznek, melyek közül néhánynak már több évtizedes hagyománya alakult ki. Szakrális emlékeinket sem mondhatjuk unalmasnak és egyhangúnak. Mivel egyes épített örökségi értékek keletkezése között többszáz éves eltérés is lehetséges, ezért értelemszerűen különböző építészeti stílusokat képviselnek. Azonban nem szabad megfélekednünk arról a gazdag néprajzi gyűjteményről és folklór hagyományról sem, mely a térségben található. Sokszínűsége annak is köszönhető, hogy a török kiűzése után történt többszöri betelepítés hatására többféle nemzetiség is él ezen a területen. Így tehát változatos kultúránk nagy részét köszönhetjük az itt élő nemzetiségeknek. Az elmúlt időszakban a kézműves mesterségek háttérbe szorultak, sokszor a gyermekek nem vitték tovább szüleik mesterségét. Azonban az elmúlt években ezek a mesterségek elkezdtek újra előtérbe kerülni, turisztikai szemszögből is felértékelődtek, hiszen a „nagyváros emberét” még mindig el tudják varázsolni a vidék értékei. Napjainkban a helyi kulturális értékek szerepének növekedését, felerősödését tapasztalhatjuk. Úgy tűnik, hogy a közösségek újra felfedezik, hogy a helyi szintű problémák megoldásában elsősorban önmagukra számíthatnak. Erősödik az etnikai tudatosság, a kulturális csoportok identitásának hangsúlyos felmutatása. Ugyanakkor a regionális együttműködés alapja is a lokális közösségek szélesebb körben történő összefogása. Regionális tudat csak a kis közösségek erős lokális tudatára, azok önkéntes

együttműködésére épülhet. „Nem véletlen, hogy az identitás fogalma előtérbe került a múlt század utolsó évtizedeiben; ez a fogalom éppen a helyi kulturális örökség, a lokális tradíció továbbadásán alapul, mert a helyi hagyományok mindig erős érzelmi azonosulást jelentenek. Az értékek, az életmódok, a mítoszok, a hiedelmek, a hitek és a nyelvek, egyszóval a hagyományok különbözőségének elismerése adja a kulturális pluralizmus alapját. Csak a lokális hagyományok létének elismerése biztosíthatja a kulturális folyamatosságot.” (Hoppál, 2008:13)

Természetesen a turisztikai szakemberek is észrevették, hogy mennyi ki nem használt lehetőség rejlik ezen a területen, mennyi olyan érték található vidéken, amely a turizmus számára erőforrást jelenthet. Tanulmányunkban a továbbiakban ezeket a Baranya megyében található különleges értékeket fogjuk részletesen megvizsgálni, azonban előtte fontos tisztázni, hogy pontosan mely turisztikai termék(ek)hez kapcsolódnak, illetve kapcsolódhatnak. A tanulmány fő célja szakmailag megalapozni egy, a határon átnyúló, a vidék örökségi értékeire építő tematikus turisztikai utat. A megyében felhalmozódott természeti, történeti, kulturális, építészeti, gazdasági-gazdálkodási örökség, valamint a jelenbeli művészeti és a helyi termékek előállításában megnyilvánuló gazdasági kapacitás jobb értékesülésének egyik dimenzióját a turizmus fejlesztése hordozza. Ezt segíti elő az is, hogy a turizmus keresletét napjainkban már egyre erőteljesebben az egyedi kínálat keresése, az értékorientáció és az új ismeretek szerzése motiválja. Táji értékeinknek megőrzése, az egyedi szolgáltatási kínálatot biztosítani tudó turisztikai létesítmények folyamatos fejlesztése, a turisztikai infrastruktúra és kínálat integrált korszerűsítése elengedhetetlenül szükséges az értékorientált individuális turisták alkotta vendégkör vonzásához és megtartásához. A Pécs -Villányi turisztikai térség létrejötte előmozdíthatja a településközi együttműködésre alapozott komplex kétirányú információs rendszer hatékony működtetését. Reményeink szerint hatékony desztinációmenedzsment szervezet is megkezdte a működését, amely biztosítani tudja az országos turisztikai rendszerbe történő integrációt, és irányítani tudja az innovatív marketing munkát, ami elengedhetetlen feltétele a létrejött turisztikai termékek, szolgáltatások hatékony értékesítésének.

Fenti véleményünkhöz igazodva úgy érezzük, hogy elérkezett a megfelelő idő a jelen projektben megcélzott fejlesztéshez. Napjainkban a turizmus olyan fontos és általános társadalmi jelenséggé vált, amely már mindenkit érint. Érint úgy is, mint utazót, de érint úgy is, mint a fogadó terület lakóját. Hazánk minden települése fogadóterületté válhat a „totális turizmus” kínálati piacán. És hogy ez nemcsak fikció, hanem realitás, annak alátámasztására összefoglaljuk az alábbi 10 legfontosabb szakmai érvet:

- A turizmus döntő megnyilvánulási formája a tömegturizmus kategóriájába tartozik. Egyre több viszont azon fogyasztók száma, akik szakítani akarnak a tömegturizmus sztereotip kínálatával, az újat és az egyedit keresik. Ez lehetőséget teremt a hagyományos turisztikai desztinációkon kívüli területeknek is a turizmusba való bekapcsolódásra.
- „A turisták részéről fokozódó érdeklődés tapasztalható a csaknem érintetlen természeti tájak, a tiszta és szép természet iránt. Felértékelődnek a védett területek.” (Michalkó et al., 2011:29)
- „A turisták motivációiban átértékelődés figyelhető meg az élvezet-központúság irányából az élmény-központúság felé, és az intellektuális igények is előtérbe kerülnek. „(Michalkó et al., 2011:29)
- „A védett természeti értékeket bemutató, egyedi élményeket nyújtó turisztikai termékek, amelyek eredeti, hagyományőrző és tiszta, környezeti ártalmaktól mentes térségekben valósulnak meg, és nem járnak tömeges igénybevétellel, növekvő érdeklődésre tarthatnak számot.” (Szabó et al., 2017:155)
- „A természetjárás, a tájat bemutató ökoturizmus és a csendes, természet közeli falvakba szervezett falusi turizmus piaci esélyei javulnak.” (Michalkó et al., 2011:30)
- „A teljes csend, nyugalom, a „tökéletes” kikapcsolódás iránti vágyakozás szintén az „érintetlen” vidéki térségek utazási célpontként várható felértékelődését hozhatja. A csendes vízpartok, a forgalmas helyektől távoli, de vendégfogadásra felkészült települések a korábbinál kedvezőbb helyzetbe kerülnek.” (Michalkó et al., 2011:30)
- „Megfigyelhető az individualizálódás, azaz az egyéni igények és vágyak megjelenése a vendégeknél. A csoportos, szervezett utazások népszerűsége csökken, az egyéni, vagy kis csoportokban, baráti, családi körben üdülők kerülnek túlsúlyba. Az individualizálódó vendég egyéni ellátást, kiszolgálást vár el. Sokféle ajánlatból kíván válogatni, sokféle lehetőséget akar kipróbálni. Növekszik az esélye az egyéni arculatú vendégfogadó helyeknek, a kisebb, családiasabb panzióknak, a hobbi igényeket – pl. kézműves tevékenységek, természet-megfigyelés, madárfotózás – is kielégíteni képes üdülőhelyeknek.” (Michalkó et al., 2011:30)
- „A kínálatokban szükséges a minőségi jegyek megerősödése. Az egyéni és különleges, mindazonáltal magas minőségű igényeknek megfelelni tudó vendégfogadóknak javul a pozíciójuk. A tömeges és középszintű szolgáltatások időszaka lejárt.” (Michalkó et al., 2011:30)

- „Az üdülőhelyekkel, a településekkel szembeni magas minőségi elvárások megerősödnek: a turizmusban résztvevő vendégek egyre magasabb minőségi követelményeket határoznak meg üdülési helyszínükkel szemben. Elvárják a rendezett környezetet, komfortos, kényelmes, legalább hazai lakás színvonalát produkálni képes szálláshelyeket, üdülési környezetet. Ez nagy kihívás a falvak vendégfogadói számára. Világos igényként jelenik meg a szálláshely komfortossága mellett a meghitt, családias atmoszféra, az ápolt, kulturált környezet kívánalma is.” (Michalkó et al., 2011:30)
- A felsoroltak mindegyike felfogható egy-egy újabb esélyként a vidéki térségeket érintő turizmusának fejlesztése során.

Az elmúlt évszázadok gazdálkodása, társas együttélése, számtalan érdekes örökséget hagyott maga után falvainkban. A Globalizálódó világban az emberek leszoknak a régi tevékenységekről, fogyasztásaik révén félkész, vagy kész alapanyagokat, fogyasztási cikket választanak. A vidéki térségekben élők azonban még részben őrzik a régi mesterségek hagyományait, az élelmiszer készítés fortélyait, az ehhez szükséges alapanyagok tradicionális, és egyben egészséges tartósítási módjait stb. A Magyar vidék, megannyi felfedezni váró értéket rejt. Mindezeket is figyelembe véve számos jel mutat arra, hogy a Routes To Roots elnevezésű projektünk jó időben valósulhat meg. A globalizációval szemben formálódó trendre a tudatos fogyasztói magatartás kialakulása és a helyi örökségi értékek felé fordulás jellemző. Emellett a fenntartható fejlődés elveinek érvényesülése is mind jobban megfigyelhető a turisztikai fogyasztói szokások változásában. Ezek a pozitív folyamatok felértékelik autentikus vidék örökségi értékeit. Érezhetően nő a gasztrokulturális örökségre épülő helyi termékek iránti keresletet, és ez által javul a helyi termékeket előállítók piaci pozíciója is. A turizmus elősegítheti a ma még meglévő örökségi értékek újra felfedezését, megmentését. Ezért mi is azt reméljük, hogy a Routes To Roots projektünkkel magunk is szolgálni és segíteni tudjuk ezt a folyamatot.

1. A tanulmány készítésének a menete, az érintettek bevonása, kutatási módszertan

A Routes To Roots projekt keretében megvalósuló tanulmányhoz a kutatás és az adatgyűjtés 2020. augusztus és november között történt. Első lépésként a szóba jöhető 2 útvonal nyomvonalának a lehatárolása történt meg. Horvátországi partnereinkkel történt szakmai egyeztetést követően döntöttünk úgy, hogy az egyik útvonal Udvarnál, a másik útvonal pedig Beremendnél éri el a horvát határt. Ezt követően internetes adatbázisok áttanulmányozására és a tervezett útvonalak lejárására került sor. Ez alapján véglegesítettük a két konkrét útvonalat, melynek adatait az 1. ábrában foglaljuk össze.

Útvonal	Közvetlenül érintett települések száma	Kapcsolódó települések száma	Útvonal hossza
Mecsektől a Dunáig	12	8	140 km
Orfű - Dél-Baranya	8	13	127km

A kialakított nyomvonal által közvetlenül és kapcsolódóan érintett települések honlapjait elemezve gyűjtöttünk adatokat az érintett települések örökségi értékeiről. Ezen kívül átnéztük az illetékes HACS-ok honlapjait, adatbázisait, a megyei értéktár honlapját, különböző kézműves és helyi termékes adatbázisokat is. A feltárt információkat Excel táblázatba rendeztük, és kategóriák szerint csoportosítottuk. A 6 kategóriába összesen 109 örökségi értéket azonosítottunk be. A szekunder forrásokon alapuló adatbázisunkat két primer kutatással egészítettük ki: helyszíni bejárással, terepi munkával pontosítottuk az adatainkat, és egy kutatási kérdőívvel megkerestük valamennyi település polgármesterét. A polgármestereknek lehetőségük volt akár Word formátumban válaszolni, akár az általunk elkészített Google online kérdőívet kitölteni. Az október 20-án kiküldött kérdőívet szinte teljes érdektelenség fogadta. Az érintett 27 főből mindössze egy fő töltötte ki. Ezt követően október 28-án újra megkerestük azokat, akik nem válaszoltak, de az érdektelenség továbbra is jellemző volt, és ismét csak egy polgármester töltötte ki a kérdőívünket. November 11. és 20. között személyes ismerősöket is mozgósítva törekedtünk megszólítani a települések vezetőit, mert fontosnak éreztük, hogy valahogyan megismerjük a polgármesterek véleményét, illetve ismertessük velük a kezdeményezést. Erőfeszítésünk révén az érintett településvezetők egyharmadát sikerült

bevonnunk a kutatásba. Ennek a kérdőíves vizsgálatnak az eredményeként kis mértékben további elemekkel tudtuk gyarapítani az Excel táblázatba foglalt örökségi értékek számát.

Az így véglegesített örökségi értéklistát kvalitatív szakértői elemzésnek vetettük alá, amely során kiválogattuk azokat az elemeket, amelyek megítélésünk szerint már jelenleg is turisztikai vonzerővel bírnak. Ezeket fogjuk hangsúlyozni a készülő örökségturisztikai programcsomagokban, illetve a tervezett tematikus út vonzerői között. A 2 útvonalon a szakértői elemzés alapján 6 települést emeltünk ki, ahonnan egy-egy szakértőt bevontunk a közös gondolkodásba. Ezek a települések van jelentős szálláskapacitás és a turizmus szervezése iránt elkötelezett és felkészült szakember is. Ezért ezeken a településeken lennének a fejlesztési koncepcióban kialakított csomagprogramok szállásai is. Az érintett települések: Orfű, Pécsvárad, Mecseknádasd, Mohács, Palkonya és Villány.

2. A vidéki örökségturizmus fogalmi tisztázása

Milyen összefüggés van a turizmus, a közösségi identitás és az örökség között? Ha a hagyomány fogalmából indulunk ki, akkor egy közösség számára jól bevált, fontos, szükséges és hasznos gyakorlatra kell gondolnunk, amit viszonylag hosszú időn keresztül ismétél, vagy ha el is távolodik tőle, ahhoz újra meg újra visszafordul és merít belőle (Minorics, 2013). Ugyanakkor folytonosan alakítja ezt a gyakorlatot az éppen aktuális lehetőségeinek vagy szükségleteinek megfelelően. Amikor tehát a hagyományra gondolunk, akkor annak innovatív jellegére, a mindenkori közösség igényeihez történő alkalmazkodás folyamatára is gondolnunk kell. Mindez természetesen a helyi tudáskincsre épül, annak egyfajta újraelosztásával, ami nagymértékben segíti a helyi identitás erősítését. Ugyanakkor kitörési lehetőséget is jelenthet például a fejlesztésekből kizárt vidékek közösségeinek. Ezeknek a fejlesztéseknek az egyik, ha nem a legfontosabb mozgatója, iniciálója lehet a turizmus maga.

Az örökség megőrzése tehát a közösségi értékek tiszteletét, ahhoz való ragaszkodást, és azzal stabilitást nyújtó szemléletet feltételez, mely két mechanizmust, az új elemek beépítésének és a régi struktúrák megőrzésének egyensúlyát, koronként változó dinamikáját fejezi ki. A vidéki örökségünk számos olyan mai példát mutat fel, ahol a tradíció a jelenkor életmódjával kapcsolódik össze. „Így az örökség nem egy tárgy vagy jelenség, amit kiragadunk az idő folyamából, és a szokás sem egy újra lejátszott előadás, hanem a ma élő ember számára átélhető valóság, egy lehetséges életmód” (Minorics, 2019). A legnemesebb értékekhez való igazodás, egyfajta törekvés is az adott táj és az ott élő emberek hagyományos kultúrájára jellemző és természetes tevékenységeire, a tér és az idő, a múlt és a jelen, a modern és a hagyományos, azaz az ősök és az utódok egymásra találására.

A helyi kultúra értékeinek folyamatos újratermelése a közösségi lét alapvető kritériuma. A közösség jellegzetes mintáinak és értékeinek a továbbadása a nemzedékek között, az állandóan visszatérő ismétlődés az egyik legfontosabb mechanizmus a kultúrában. A hagyomány tehát a közösség kulturális memóriája, egy olyan emlékeztető, amely a közösség önazonosításához szükséges információkat tárolja (Hoppál, 2008, p. 12).

Alapvetően a vidéki kulturális és örökségturizmus a falusi turizmus és az örökségturizmus metszeteként képzelhető el, hiszen mind örökségturisztikai, mind pedig falusi turizmushoz kapcsolódó jellegzetességekkel rendelkezik. Ennek ellenére a turizmus nagy rendszerében a falusi turizmus egyik típusaként értelmezhetjük ezt a turisztikai terméket. Azonban nem

tekinthetünk el attól, hogy külön-külön közelebről is megvizsgáljuk az örökségturizmus és a falusi turizmus sajátosságait.

2.1 Az örökségturizmus jellemzése

A közösségi örökség szerepe valamennyi közösségben a közös tudás, a közös célok, a „mi” tudat által történő megerősítés. Így tölti be közösség-stabilizáló funkcióját, a helyi társadalomhoz való tartozás érzésének fenntartását, az újratanulással pedig az információmegőrző funkciót. Az örökség úgy válik az identitás szervesült elemévé, ha azt a közösség tagjai éltető közegként élik meg, büszkék és aktív részesei a gyakorlatának, sajátjukként tekintenek a vele kapcsolatos tudásra, és érzékenyen óvják azt. A közösségi tudás gyakran olyan szimbólummá válik, amely alapján közösségként definiálják magukat társadalmi csoportok. Ezen örökségek valódi és legerősebb védelmét a „helyi védettség”, az adott település társadalmának védelme biztosítja, ami szűrőként működik, ugyanakkor szabadságot és kreativitást ad. Az örökség tehát egy a jelenkorban értelmezett, élő, a közösségek által birtokolt és aktualizált gyakorlatot jelent, amely része a csoport-, települési, régiós, nemzeti, európai, nemzetközi közösség identitásának (Erdősy-Sonkoly, 2005).

Az örökség turisztikai hasznosítása egyre inkább gazdasági érdeké is válik. A múlt, ami nem törölhető ki az emberi emlékezetből, folytonosan megújuló erőforrást is jelent. Esetenként az örökség rekonstrukciójával, máskor azzal a gyakorlattal is találkozhatunk, hogy nem áll a háttérben a közösségi emlékezet, így annak pótlására alkotják meg az örökséget, majd az válik az adott közösség örökségévé, sőt identitásának részévé. A lényeg tehát az élő gyakorlat, amely alkalmazkodik a jelenhez, a jelenben élő ember igényeihez, és nem konzerválja a múltat, hanem aktualizálja a múlt értékeit.

Az örökségturizmus nagy hagyományokkal rendelkező turizmusforma. Gyökerei az ókori rómaiakhoz nyúlnak vissza, majd később a középkori zarándokutak esetében játszott fontos szerepet. A 16. és 17. században divatossá vált, hogy az angol arisztokrácia ifjai felkeresték Európa kulturális központjait. A Grand Tour megnevezést viselő utazás tekinthető az első olyan szervezett utazásnak, melyben az örökségturizmus kiemelkedő helyet kapott, hisz a fiatal, angol értelmiség lehetőséget kapott, hogy meglátogassa Európa legnevezetesebb helyszíneit. Thomas Cook volt az első, aki a 19. század második felében ezt a fajta turisztikai terméket egyfajta örökség-csomagtúrában „értékesítette”. A programban résztvevők az egyiptomi antik látnivalókat csodálhatták meg. Az örökség védelme és a turizmus között a XIX. században alakult ki szoros kapcsolat, jelenleg is egymással dinamikus kölcsönhatásban állnak. Ebben az

időszakban kezdődtek el az első régészeti feltárások, műemléki helyreállítások és ezek turisztikai hasznosítása. Az első műemlék témával foglalkozó konferenciát a két világháború között tartották Athénban, ahol is megfogalmazták az Athéni Chartát. Az Athéni Chartában arról döntöttek, hogy a műemlékeket a teljes körű visszaállítás helyett igyekeznek megőrizni eredeti, történelmi jellegükben.

Az örökséggel kapcsolatos téma vizsgálata során fontos megemlítenünk az 1964-ben elfogadott Velencei Chartát. Ebben a dokumentumban definiálták a műemlékek fogalmát és megalapították a Műemlékek és Történelmi Együttesek Nemzetközi tanácsát. (ICOMOS) Napjaink örökségturizmusára kiemelkedő hatással van a világ kulturális és természeti értékeinek védelmére vonatkozó egyezmény, melyet az UNESCO 1972-ben hozott létre. Az egyezmény célkitűzésének megfelelően 1978-tól nyerték el az arra érdemesek az UNESCO világörökségi címét. Napjainkra ez egy nagyon magas presztízs értékű elismeréssé vált, mely a címmel rendelkező helyszínek iránti turisztikai érdeklődést jelentősen megnöveli.

Mielőtt közelebről megvizsgálánk az örökségturizmus fogalmát, fontos tisztázni, hogy pontosan mit is érthetünk örökség alatt. „Az örökség olyan kulturális fogalom, amely jelentősen szubjektív, és nagymértékben függ az adott kultúra normáitól, értékrendszerétől. Bármilyen múltbéli tárgy, épület, szokás, hagyomány stb. akkor válik örökséggé, ha azt az érintettek annak minősítik, annak tartják” (Gonda 2016, p. 57). Ebből kiindulva az örökségturizmus egy olyan turisztikai termék, melynek központjában az örökség áll, ez képezi a vonzerőt a turisták és a látogatók számára.

Az örökségturizmusban résztvevők célja, olyan helyszínek felkeresése, amelyek autentikusak, és értékeket képviselnek. Az örökségturizmus kínálatának központi eleme pedig maga az örökségi attrakció, legyen szó akár ennek tárgyiasult formájáról, vagy nem tárgyiasult, úgynevezett szellemi örökségi értékről.

Továbbá: „az örökségturizmus a történelem megőrzésének kirakós játékában nélkülözhetetlen darab. Segít megőrizni a nemzetek természeti és kulturális kincseit, miközben tudatosságot épít, új munkahelyeket teremt, új üzleti lehetőségeket hoz létre és erősíti a helyi gazdaságot. Minden alkalommal, amikor felkeresünk egy történelmi helyet, nemcsak annak megőrzését segítjük – hanem hozzájárulunk a helyi lakosság és a látogatók életminőségének javításához is.” (National Trust for Historic Preservation, USA) Az örökségturizmus összekapcsolja a múltat, a jelent és a jövőt, hiszen egyrészt igény nyílik a gyökerekhez való visszanyúlásra, az adott terület egyediségének, sajátosságainak, hagyományainak felelevenítésére, másrészt viszont egy

dinamikusan fejlődő ága a turizmusnak, mely egyre specializáltabbá válik. „Valójában az örökségturizmus legfontosabb kihívása éppen a múlt rekonstrukciója a jelenben, mégpedig az interpretáció által” (Nuryanti 1996, p. 60). Emellett ez a fajta turisztikai termék jelentős hatást gyakorol a mindennapokra, mivel erősíti a helyi közösségeket és azok identitását, így az emberek jobban átérzik a közös múlt hatásait, kialakul közöttük a kölcsönös megértés és harmónia. Az örökségturista – a sztereotípiákkal ellentétben – nemcsak a kastélyok, várak, régészeti lelőhelyek, műemlékek, építészet, vallási helyszínek, történelmi események helyszíne iránt érdeklődik, hanem részévé akar válni az egésznek, vágyik az aktív kikapcsolódásra, tehát meg akarja ismerni a helyi kultúrát, történelmet, régészetet, és nem utolsósorban a helyi lakosságot.

Az 1972. november 16-án elfogadott, a világ kulturális és természeti örökségének védelméről szóló UNESCO egyezményhez már közel 200 ország csatlakozott. A csatlakozással a részes államok elismerik, hogy az országuk területén található, a Világörökség Jegyzékbe felvett helyek - a nemzeti szuverenitás és tulajdonjog megsértése nélkül - a világörökség részét képezik. A világörökségi egyezmény célja az emberiség kiemelkedő egyediségeit és értékeit képviselő kulturális és természeti értékek megőrzése az utókor számára. Szerencsére ez a megőrzés nem zárja ki, sőt ösztönözi a bemutathatóság fejlesztését is. Ez teheti lehetővé, hogy a világörökségi helyszínek a turizmus kiemelkedő attrakciói lehessenek. Az Egyezményhez csatlakozó állam egyebek között kötelezettséget vállal arra, hogy a területén fekvő világörökségi helyszíneket óvja és megőrzi a későbbi generációk számára is (Gonda 2016). Az Egyezményhez Magyarország 1985-ben csatlakozott, és 1987-ben ismerték el hazánkban az első világörökségi helyszínt (Budapest Duna-parti látképe, a Budai Várnegyed, az Andrássy út és történelmi környezete). Hazánkban ezen kívül 7 világörökségi helyszín található, melyek közül mindössze egy sorolható a természetes kategóriába, a többi a kulturálisba tartozik. Budapest és környéke után Hollókő ófalu és táji környezete kapta meg következőként a címet, ezt követte az Aggteleki-karszt és a Szlovák-karszt barlangjai (egyetlen természeti értéként), majd az Ezeréves Pannonhalmi Bencés Főapátság és közvetlen természeti környezete, a Hortobágyi Nemzeti Park – Puszták, a Pécsi ókeresztény sírkamrák, Fertő / Neusiedlersee kultúrtáj, illetve a tokaji történelmi borvidék.

A 2000-es évek elején merült fel az igény a szellemi kulturális értékek megóvására, majd az UNESCO 2003-ban fogadta el az erről szóló egyezményt. „A szellemi kulturális örökség alapvetően szóban, tudásban, képességekben, szokásokban létező, és az élő közösségekhez kapcsolható kulturális gyakorlat. Ez a nemzedékről nemzedékre hagyományozódó szellemi

kulturális örökség, amelyet a közösségek állandóan újratehermenek, közös identitást és folytonosság érzést nyújt számukra. Célja ezen közösségi gyakorlatok megőrzése, az önálló kulturális arculattal rendelkező közösségek identitásának megerősítése, ezáltal a kulturális sokszínűség kölcsönös elismerése, valamint a nem tárgyiasult és gyakran kihalással fenyegetett kifejezési formák jelentőségének tudatosítása, az ilyen örökség-elemek védelme” (UNESCO Egyezmény a szellemi kulturális örökség megőrzéséről 2010). A szellemi kulturális örökség megnyilvánulhat szóbeli hagyományokban és kifejezési formákban – beleértve a nyelvet, mint az örökség hordozóját, előadóművészetek által, társadalmi szokásokban, rítusokban és ünnepi eseményekben, a természetre és a világegyetemre vonatkozó ismeretekben és gyakorlatokban, illetve hagyományos kézművességben. Ide tartozik például a mohácsi busójárás, a matyó népművészet, a táncház módszer és például a solymászat, mely más országokkal együtt szerepel. Az UNESCO által 2003-ban elfogadott szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló egyezmény ajánlása alapján létrehozták a Magyar Nemzeti Értéktárat, melyben megtalálhatóak külön összegyűjtve a Baranya megyei értékek. Ilyen értéknek minősül az Emmausz-járás Bólyban, a Zsolnay Kulturális Negyed vagy például a Mohácsi Fekete Kerámia. A Magyar Nemzeti Értéktáron belül a hungarikumok egy szűkebb csoportot képeznek. A magyar nemzeti értékekről és hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. Törvény szerint a "hungarikum: gyűjtőfogalom, amely egységes osztályozási, besorolási és nyilvántartási rendszerben olyan megkülönböztetésre, kiemelésre méltó értéket jelöl, amely a magyarságra jellemző tulajdonságával, egyediségével, különlegességével és minőségével a magyarság csúcsteljesítménye." Hungarikumnak számít például Puskás Ferenc, a Gyulai kolbász vagy a Pécsi Ókeresztény Temető.

Egy örökségi helyszín akkor válhat igazán jelentős turisztikai vonzerővé, ha rendelkezik olyan alapinfrastruktúrával, mely kielégíti egy átlagos turista igényeit:

- Kiepített közlekedési kapcsolatok, azaz jó megközelíthetőség (közúton, vasúton, illetve légi közlekedéssel)
- Rendelkezik a szükséges kommunális infrastruktúrákkal (Víz, villany, szennyvíz elvezetés stb.)
- A modern turista folyamatos online kapcsolata érdekében rendelkezik internet kapcsolattal, és mobil telefonhálózati lefedettséggel.

Természetesen abban az esetben, ha valamelyik elem részben vagy egészben hiányzik, még van lehetőség a turistafogadásra. Előfordulhat ugyanis, hogy néhány esetben annyira különleges és

egyedi a vonzerő, hogy az alap infrastrukturális feltételek minőségétől függetlenül növekedni tud a terület turizmusa. Az alap infrastruktúra megléte szükséges, de nem elégséges feltétele a turizmus érdemi kialakulásának. A turisták fogadási feltételeit is meg kell teremteni, ezek közül is a legfontosabbakat: a szállást és az ellátás lehetőségét. Szakmai kifejezéssel a turisták igényeit kielégítő speciális infrastruktúrát turisztikai szuprastrukturának hívjuk. Az örökségturizmus kínálatában a szuprastrukturális elemek (szállás, vendéglátás stb.) általában a városi környezetben már biztosítottak, míg ugyanez a természeti örökség esetében általában nem áll rendelkezésre. Ennek fejlesztése, ezért a célcsoport igényének figyelembevételével.

Kiegészítő bevételek a helyszínen egyéb használatából és a differenciáltabb turisztikai szolgáltatásokból erednek, például emléktárgyak, kulturális előadások, konferenciák, éttermi szolgáltatások, tolmácsolás, parkolási díjak, tanfolyamok stb. A természeti értékekre építő ökoturizmusnak és a vidéki örökségturizmusnak a nem megfelelő hasznosítás következtében lehetnek negatív hatásai is, például ha olyan mértékben túlzottan terhelnek egy területet, amelynek már visszafordíthatatlan káros hatásai keletkeznek a természetben. Szerencsére esetünkben ez a veszély még nem áll fenn. A vidéki örökségi értékek turisztikai célú hasznosítása során kiemelten kell figyelni:

- a terhelhetőségre,
- a magas minőség megóvására, az egyediség megőrzésére,
- az egyes érintett szereplők közötti harmonikus kapcsolat fenntartására, az érdekkonfliktusok feloldására.

Az örökség turizmus által okozott negatív hatásra példaként szolgál Velence, az olaszok gyöngyszeme, mely egyre erősebb vonzerővé válik a turisták körében. Azonban a turizmustól várt pozitív hatások elvesznek a negatívumok árnyékában. Egyrészt a farsang idején, illetve nyáron érkező turisták már nem tudják kiélvezni a város szépségét a zsúfoltságtól. Ilyenkor az utcákon a gyalogosok számára is „forgalmi dugók” alakulhatnak ki, hiszen a házak között szűkös a tér, ahol az emberek haladni tudnának. A helyi lakosság szempontjából talán még rosszabb a helyzet, hiszen a turisták miatt megemelkednek az árak, a látogatók maguk után hagyott szemetének elszállítása bonyolult, és gyakori eset, hogy a turisták és a lakosok között nyílt konfliktus alakul ki. Például az utóbbi időben a helyiek többször tüntettek az utcán a turisták ellen. Jelenleg a problémát azzal próbálják orvosolni, hogy korlátozzák a beutazók számát, illetve a turistáknak egyfajta „belépődíjat” kell fizetniük, ha a város területére szeretnének menni. Hazai példaként érdemes megemlíteni Hollókőt, mely szerepel a

világörökségi listán. Az észak-magyarországi településen az infrastruktúra elmaradottabb az országos átlaghoz képest, így igencsak nehezen tudja ellátni a több mint százezer fős turistaáradatot. A fejlesztési ötletekkel kapcsolatban sokszor figyelembe sem vették a helyi lakosság véleményét. Az sem könnyíti meg a helyi turizmus helyzetét, hogy az emberek nagy része csak látogatóként érkezik a településre, és viszonylag kevesen tartózkodnak hosszabb ideig a területen.

2.2 A vidéki turizmus jellemzése

Napjaink rohanó világában az emberek gyakran vágnak arra, hogy elvonulhassanak a problémák elől egy olyan helyre, ahol közel vannak a természethez és megtalálhatják azokat az értékeket, amiket nagyszüleink oly nagy becsben tartottak. A turizmussal foglalkozó szakemberek is felismerték, hogy nem hagyhatják veszni a természeti, társadalmi és kulturális értékeket, és hogy manapság reális igény van ezeknek az értékeknek a közelebbi megismerésére. Az idegenforgalom fejlesztésében a '70-es évek közepétől érzékelhető szcenárió-váltás egyik legfontosabb következményei azokban a törekvésekben mérhetők le, amelyek az idegenforgalom arányosabb területei képének kialakítása, új fogadóterületek feltárása, új kínálatok megteremtése irányába hatottak. Az addig a turizmus által alig érintett vidéki térségek a figyelem központjába kerültek. Ezekben a régiókban összekapcsolhatók a turizmus és a széles értelemben vett területfejlesztés érdekei. Közös termékük a német nyelvterületen „Landtourismus” -nak nevezett forma. Ez egy gyűjtőfogalom, amely egyrészt tartalmazza mindazokat a módszereket, amelyekkel a korábbi, spontán módon kifejlődött turizmus centrumokon és övezeteken kívüli rurális térségekbe idegenforgalom telepíthető; másrészt átfogja azokat a turizmus változatokat, amelyek képesek hasznosítani a feltárt vidéki adottságokat. Magyarországon e fogalom nem teljes értékű megfelelője a falusi turizmus (Szabó 2016). Az idegenforgalom és a területfejlesztés kapcsolata abból a felismerésből fakad, miszerint a turizmus „húzó-ágazatként” jelentős tovaryűrűző, más szektorokat és tevékenységeket fejlődésre ösztönző, ún. multiplikátor hatásával alkalmas a vidéki régiók gazdaságának és társadalmának megmozdítására, fejlődési pályára irányítására. A vidéki turizmus fejlesztése kiterjedt előnyökkel kecsegtet. Az idegenforgalom számára nyerhető előnyök:

- A rurális térségek – a fejlődésből részben kimaradva, margóra szorulva – autentikusságukat és adottságaikat megőrizték. Ezek egyben újfajta vonzerőként

jelentkeznek, és alkalmasak a turizmus túlzottan centralizált területi képiének arányosabbá tételére.

- Mivel a vidéki térségek kínálata sokféle, ám külön-külön mérsékelt vonzású adottságokra épül, ezek különböző összetételben, de egész évben hatnak, így a turizmus szezonális ingadozásának mérséklését szolgálják.
- A rurális térségek kínálatának egyik fontos értéke, hogy a városi ember számára segít kapcsolatot teremteni a természettel.
- A rurális területeken, a tömegturizmus sztereotip kínálata helyett alternatív turizmus értékrendjébe illeszkedő, környezettudatos és felelősségteljes turisztikai kínálat alakulhat ki.

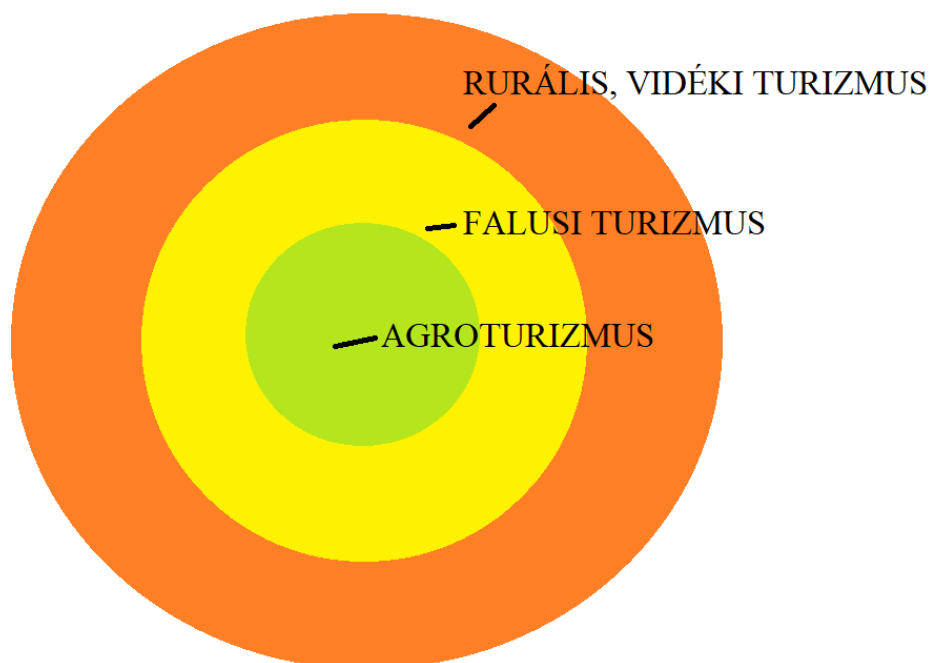
A vidéki turizmus fejlesztése bekerült a területfejlesztők eszköztárába is, mivel a területfejlesztés számára is mérhető pozitívumokkal jár. Ennek lényegét Szabó és Csapó (2017) alapján az alábbiakban foglaljuk össze:

- A vidéki térség Európa számos államában a II. világháború óta egyre nagyobb válságban van.
- A vidéki térségek népességmegtartó képessége folyamatosan romlik, a mezőgazdaság egyre kevesebb embernek biztosít megélhetést.
- A városokba áramlást sajnos még az agrárgazdaság támogatásával sem tudják lassítani.
- A fejlődésben lemaradt agrártérségek ugyanakkor viszonylag ép természeti környezettel rendelkeznek, amelyek a megőrzött tradícióikkal együtt a turizmusban attrakciókká fejleszthetők.
- A turizmus révén a vidéki ember megbecsült és divatos tevékenységet végezhet, amely révén kiegészítő, vagy teljes jövedelemre tehet szert.
- A jövedelem visszaforgatása, és a pályázati források révén fejlesztheti ingatlanát, egyben javíthatja vagyoni helyzetét, és életminőségét.

A vidéki turizmus fő vonzerőiként számos tényezőt nevesíthetünk. Ilyen a természet érintetlensége és közelsége, a még élő tradíciók (tárgyi, szellemi, kulturális, valamint a termelési hagyományok), és a vidéki életmód változatos megnyilatkozásai. (fatosz.hu) De nem szabad megfeledkeznünk a vidéken található egyedi vendégszeretetről, a szolgáltató által biztosított családi hangulatról, és az emberi kapcsolatok egyediségéről sem „Az Európai Unió felfogásában a rurális / vidéki turizmus egy olyan komplex rendszer, amelyben számos

összetevő mellett a mezőgazdaság is megjelenik, de nem kizárólag azon alapszik. „Alapvető ismérvei:

- helyi tulajdonú vállalkozások (kiegészítő tevékenység);
- fejletlenebb infrastruktúra a városihoz képest;
- kisméretű létesítmények;
- nincsenek nagy beépítettségű és népsűrűségű területek;
- sok, szabadban szervezett program, tevékenység;
- részmunkaidős foglalkoztatás (dolgozók közel laknak);
- nagy szezonális, kevés vendég - személyes kapcsolat, lokális légkör” (Gonda 2016).

1. kép: Agroturizmus, falusi turizmus, rurális/vidéki turizmus

Forrás: Gonda T.– A turisztikai termékfejlesztés elméleti alapja (2016)

2.3 Az agroturizmus és a falusi turizmus

Sokan tévesen azt hiszik, hogy az agroturizmus megegyezik a falusi turizmussal. Az agroturizmus a falusi turizmusnál speciálisabb kategóriát takar, ahol kifejezetten a turizmus a mezőgazdasági tevékenységekhez kötődik, míg a falusi turizmusban a hangsúly a falusi környezetben eltöltött szabadidőn van, ahol fontos a hagyományos értékek megőrzése és

megismerése. „Az agroturizmus Dr. Csizmadia László meghatározása szerint a szabadidő eltöltésének az a módja, amely elsősorban a mezőgazdaságban tartozó növénytermesztés, élelmiszer feldolgozás, erdőgazdaság, vadgazdálkodás, halgazdálkodás körébe tartozó turisztikai javak igénybevételére, ill. azok hasznosítására épül” (Gonda 2016, p. 173). A Falusi és Agroturizmus Országos Szövetsége (FATOSZ) megfogalmazásában a falusi turizmus a hazai lakosság és a külföldi vendégek, turisták szabadidő szükségleteinek vidéki, falusi környezetben való, minél szélesebb körű kielégítése, melyhez nélkülözhetetlen a minőségi ökoturizmus, aktív turizmus, egészségturizmus, kulturális turizmus, falusi turizmus infrastruktúra és sajátos szolgáltatások kialakítása, fenntartása, prezentálása, a természet és a környezet egyidejű megóvása, valamint a helyi lakosság, intézmények és a helyi vállalkozások összefogása, életkörülményeinek javítása a vidéki (falusi) turizmusban szolgáltatást nyújtók szakmai együttműködése mellett. A Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2005-2013 definíciója a falusi turizmusra: falusi térségben történő vendégfogadás (jellemzően szállás-, étkezés-, és programszolgáltatás) a vidék jellegzetes életformájának, hagyományainak megismerésével, illetve a turisták aktív részvételével. Szabó Géza lényegre törő meghatározása szerint a falusi turizmus a vidéki tájak és települések tradícióit bemutató, helyi összefogáson alapuló kínálat. „A falusi turizmus fogalma több mint falusi szállásadás. Olyan térségek idegenforgalmát jelenti, ahol a vonzerők szétszórta és önmagukban kevésbé vonzóak; ahol a lokális közösség összefogása szükséges a fejlődéshez; ahol a turizmusfejlesztés és a vidékfejlesztés szinergikus együttműködésre képes” (Szabó 2016). „A vidéki térségek alapvetően kis intenzitású, diffúz, de sokszínű vonzerőire épül a vidéki turizmus legáltalánosabb formája. Elsőként Ausztriában és Németországban fejlődött ki az „Urlaub am Bauerhof” kínálat, ami magyarrá fordítva „üdülés a parasztudvarban” jelentésű. Ezt a formát tartalmilag a nálunk használatos falusi üdülés, falusi turizmus meghatározással lehet rokonítani.” (fatosz.hu) Már profiljában szűkített, specializált kínálat jellemző az agroturizmusra. Ebben az esetben a vidéki adottságok kosarából, a mezőgazdasághoz kötődőket alakítják idegenforgalmi kínálattá. Az agroturizmus magában foglalja az agrártérségekbe települő, mezőgazdasági adottságok és termékek értékesítésére szerveződött turizmust. Az agroturizmus egy olyan konkrét terméktípust testesít meg a vidéki turizmuson belül, ahol a vidéki környezetben folyó vendégfogadás kereteit működő agrár (kis)üzem adja, a vonzerők jelentős része is az agrárium tevékenységei és produktumai közül kerül ki, ezeket a vendégek ellátásánál is felhasználják. A szállásadás kapcsolódó kínálat a helyi, házi agrártermékek mellett, de nem ez a legfontosabb része az agroturizmus terméknek. A kínálat szakosított, a kiválasztott vendégcsoportoknak megfelelően specializált. Mezőgazdasági tevékenységhez kötődő sport-

és hobby-turizmust jelent, így pl. lovas, horgász-, vadász- és borturizmust. Jelenti a mezőgazdasági tevékenységbe való bekapcsolódást: részvételt a szüretben, a gyümölcs aszalásban, a mézpergetésben, ez lehet munka egy biofarmon stb. Fontos attrakciója a mezőgazdasági termékek helyben fogyasztása és eladása (bor, sajt, zöldség, gyümölcs, füstöltárúk stb.), valamint az aktív részvétel az agrártermékek feldolgozásában. Az agroturizmus külön előnye, hogy támogatja a helyi termékek közvetlen értékesítését, így segítve a mezőgazdaság piacszerzését. (fatosz.hu)

A Magyarországon jól ismert falusi turizmus turisztikai terméként történő kategorizálása nem egyértelmű. A szakirodalomban többen a térspecifikus turisztikai termékek közé sorolják, de vannak, akik a sokszínűsége miatt úgy vélik, hogy nem lehet egyértelműen turisztikai terméktípusként értelmezni. Inkább komplexitása, további termékeket átkaroló jellege tekinthető alapvető jellemzőjének. A falusi turizmus a falusi környezetben történő szállásadáson túl (a vendégfogadó saját portáján kialakított szálláshelyen fogadja vendégeit), kulturális kínálatot (helyi hagyományok, ünnepek, rendezvények, folklór), gasztronómiát (saját ételeivel, házi termelésű borral, pálinkával, szörppel stb. kínálja vendégeit, ezzel már kapcsolatba lép az agroturizmussal), borturizmust (saját pincéjében mutatja be a gazda a borait), természetjárást (a természetvédelmi területek felkeresésével), gyógy turizmust (közeli gyógyfürdő, vagy speciális helyi klíma kihasználásával), lovas turizmust (helyi lovas udvart bevonva a kínálatba), gyermektáborozást jelenthet. A kínálati elemeken alapuló meghatározást tovább pontosítja a fogalom definíciója: „a városon kívüli, helyi és regionális vonzerőkkel rendelkező, gondozott falusi, vidéki környezetben, a bel- és külföldi vendégek szabadidő-eltöltési szükségleteinek széles körű, kereskedelmi alapokon történő kielégítése és az ezt szervező helyi intézmények és szolgáltatások együttműködése” (Jenkei 2002; Szabó, 2006).

A vidéki turizmuson belül a falusi turizmus olyan térségek idegenforgalma:

- ahol a vonzerők szerények, nem eléggé erőteljesek, és szétszórta;
- ahol fontos a helyi közösség megszerveződése, és összefogása;

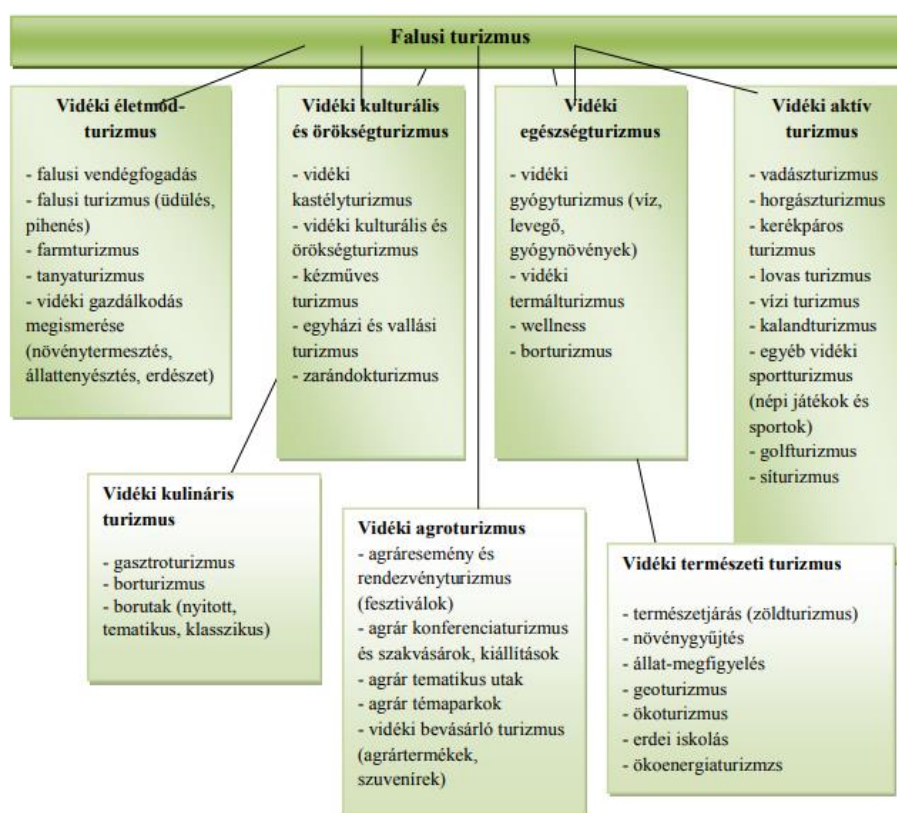
Különbséget kell tennünk a falusi turizmus és a falusi szállásadás között. Nem mindenki a falusi turizmus szereplője, aki falun szálláshely-szolgáltatást nyújt. A falusi turizmus legfőbb jellegzetessége, az hogy autentikus környezetben még megfigyelhető a hagyományos falusi életforma, a tradíciók megőrzése és ápolása. Jellemző rá továbbá a természet közelsége és általában a természetesség, valamint a tradicionális falusi vendégszeretet és családiaság. A sikeres falusi turizmus révén értéktelennek tűnő erőforrások éledhetnek újjá és válhatnak

piacképessé a lokális erők kooperációja révén. Ezzel szemben a falusi szállásadás lényege, hogy a vendég számára kielégítő körülmények között nyújt megfelelő szolgáltatásokat. A falu turizmusban a vendéglátó aktív részese a turisztikai terméknek, hisz sokszor személyesen készít ebédet, túravezetőként elkíséri a vendégeket vagy javaslatokat tesz helyi látványosságok felkeresésére, illetve a közelben tartott programok meglátogatására. Ha közelebbről megvizsgáljuk a falusi turizmus előnyeit és hátrányait, láthatjuk, hogy mindkettővel bőségesen rendelkezik. Például annak ellenére, hogy napjainkban nagymértékű támogatást kapnak a rurális területek, az európai lakosság döntő része városokban lakik. Habár a kevés negatív behatás miatt a környezet jobban meg tudta őrizni természetes formáját és a történelmi, autentikus épületek vonzóvá tehetik az adott települést, azon az alapvető tényen nem változtat, hogy a falu népességének átlagéletkora növekszik. Viszont a falusi turizmus segít a helyi gazdaság diverzifikálásában, sokszínűbbé teszi a kínálati palettát. Manapság egyre inkább bővül, szélesedik a helyi termékfeldolgozás, és ez környezetvédelmi szempontból is fontos szerepet játszhat. Nem utolsósorban azt is meg kell említeni, hogy sokszor művi turisztikai vonzerókkal szemben az autentikus értékek felértékelődnek, és a falusi turizmus iránt érdeklődők esetében az autentikus tapasztalatok iránti igényeik kielégítésre kerülhetnek. Ismerve a turizmusra ható trendeket és ellentrendeket (Csapó-Töröcsik 2020), bátran állíthatjuk, hogy a jövőben a falusi turizmusnak nagyobb szerepe lesz a turizmus kínálatában. Persze ennek hazánkban az is feltétele, hogy a napjainkban zajló generációváltás sikeresen valósuljon meg, és a gazdasági és jogi környezet kedvező feltételeket biztosítson a tevékenység folytatásához.

Magyarországon a falusi turizmus kialakulása az elmúlt évszázad elejére tehető. Ebben az időszakban ugyanis egy viszonylag szűk réteg engedhette meg magának, hogy külföldre utazzon nyaralás céljából, a városi polgárságnak más lehetőségeket kellett keresnie, így kezdett el felértékelődni a falusi turizmus. A Trianoni Békeszerződés következtében az ország területe jelentősen lecsökkent, és értékes turisztikai vonzerót jelentő természeti tájak kerültek a szomszédos országok tulajdonába. Az arányaiban egyre nagyobb városi népesség szemében a vidéki, falusias térségek, az egészséges, jó levegőjű helyeket jelentették. Ezért már az 1930-as években jelentős turisztikai kereslet irányult a hazai falvakba, hiszen az embereknek szükségük volt arra, hogy elszakadhassanak a várostól és a mindennapi problémájuktól. A világháborúk közötti időszakot szokták a hazai turizmus első aranykorának nevezni, hiszen a turisták sokkal szélesebb rétege tudott bekapcsolódni a turizmusba a kedvezőbb ár-érték arány miatt. Kiadványok jelentek meg (pl. Falusi Vendéglátás Mestersége 1934), a falusi turizmus előnyeit

hirdető szervezetek alakultak (pl. Országos Magyar Weekend Egyesület 1928), így az 1930-as évekre a falusi turizmus Közép- és Nyugat-Európa közkedvelt üdülési formájává vált. A vidék hangulatának megőrzése már értéként jelent meg a magyar lakosság köreiből, így a hazai falvak kínálata nem maradt el a nyugat-európai színvonalától. A legkedveltebb idegenforgalmi célterületek a Balaton felvidéken, a Bükk, a Mátra és a Mecsek környékén voltak. Az itteni falvakban már magas színvonalú falusi szálláshelyek álltak a vendégek rendelkezésére. Baranya megye is korán be tudott kapcsolódni a falusi turizmusba. . A Kelet-Mecsekben található Kárász községben például a két világháború között voltak olyan évek, amikor több volt a vendég, mint a falu lakossága, Abaliget pedig a Mecsek tiszta levegőjének és az ott található barlang egyedi klímájának köszönhetően klimatikus gyógyhelyként várta a vendégeket. Azonban a legfőbb oka a kialakulásának nem a fogyasztói igény volt, hanem a falvak kényszerhelyzete. A II. világháború után a szocializmus kiépülésével (főként a térszeresítések miatt) a falusi turizmus megszűnt hazánkban, hiszen a paraszti magángazdálkodások közel 100%-a teljesen eltűnt. A polgári és munkáscsaládok szakszervezeti üdüléseken vettek részt, így a korábban népszerű falusi turizmus az ő esetükben ismét háttérbe szorult. A 70-es évektől kezdett el ismét felértékelődni a vidék szerepe, amikor is sokan vásároltak házakat és tanyákat hétvégi pihenőhely céljából. A szocializmus idején a középosztály számára a falusi turizmus kimerült a vidéki rokonok látogatásában, így valódi gazdasági kapacitással nem rendelkezett. A falusi vendéglátás életre keltésében fontos szerepet játszott az 1989-ben létrejött Magyar Falusi - Tanyai Vendégfogadók Szövetsége. A két évvel később megalakuló Egyesület a Falusi Turizmusért elnevezésű szervezet küldetésének tekintette a szakismeretek összegyűjtését és megismertetését, és egyik fő célja a tudományos kutatás támogatása volt. A 90-es évek jelentettek egy fordulópontot a falusi turizmusban, ugyanis ekkor ismerték fel a központi és helyi önkormányzatok a vidék problémáját, és fókuszba helyezték a falusi turizmust. Azonban a legfőbb oka a falusi turizmus kialakulásának nem a fogyasztói igény volt, hanem a falvak kényszerhelyzete: 1992-ben olyan pályázati kiírások jelentek meg, amelyek a falusi vendégfogadás színvonalának javítására adtak támogatást. Nyilvánvaló, hogy ez jelentős lendületet adott a tevékenység újjászületésének. 1994-ben megalakult a Falusi és Agroturizmus Országos Szövetsége (FATOSZ), amely 1995-ben az Európai Falusi Turizmus Szövetség tagjává vált. A FATOSZ egyik jelentős eredménye az európai normákon nyugvó szálláshely minősítési rendszer kidolgozása (napraforgós rendszer), biztosítva ezzel egy állandó minőséget a vendégek számára. A század végére kialakult egy olyan szemlélet, amely már fontosnak tartja a vidék értékeinek védelmét és ezek megőrzését az utókor számára. A falusi turizmust, a középpontba állított vonzerőt, és a turista

motivációját figyelembe véve, további kisebb csoportokra bonthatjuk, melyeket szintén kezelhetünk önálló turisztikai termékként (Gonda 2016). (2. kép)

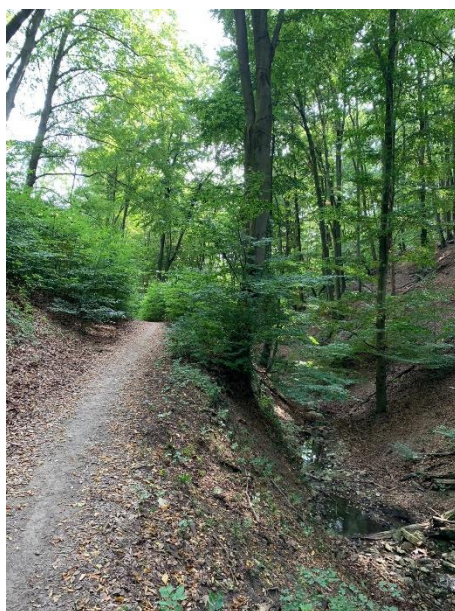

2. kép: A vidéki turizmus fajtái és csoportjai

Forrás: Dávid L. 2007, Gonda T. 2016

Vidéki életmódturizmusról abban az esetben beszélhetünk, ha a turista fő célja a vidéki élet mibenlétének megismerése. Ebben az esetben játszhat legnagyobb szerepet a falusi szállásadás, hiszen itt a vendéglátó részesévé válik a turisztikai terméknek. A vidéki kulináris turizmus a gasztronómiára helyezi a hangsúlyt, viszont kitüntetett szerepet kap a bor, hiszen maga a szőlőtermesztés a történelem során mindig is a vidék életéhez kapcsolódott. A vidéki agroturizmus kiszélesíti a palettát, hiszen itt az ételekkel szemben azok alapanyagai, tehát a mezőgazdaság élvez prioritást. Ez a fajta turisztikai termék nehezen határolható le, hiszen a különböző agrár-konferenciákon keresztül a speciális tematikus utakon át a különböző agrártermékekig rengeteg minden tartozik ide. Fontos még megemlíteni a vidéki egészségturizmust, mely egy egészen komplex terméknek mondható, hiszen ötvözi a vidéki és az egészséggel kapcsolatos értékeket. A vidéki egészségturizmus ékes példái lehetnek a holisztikus elvonuló központok, melyek lényege, hogy a vendég teljes testi-lelki egészségre

tegyen szert egy olyan környezetben, mely távol esik a város zajától, friss a levegő és mindenféle további „káros” hatástól mentes. A vidéki aktív turizmus kontrasztban van az előbb említett turisztikai termékkel, hiszen míg a korábbiiban lényegében passzív kikapcsolódásról beszélhetünk, utóbbinál (ahogy a neve is tükrözi) aktív kikapcsolódásról van szó. Ide tartoznak a különböző sportok, melyek egyben különálló turisztikai termékek is lehetnek, mint például a lovas turizmus, a kerékpáros turizmus vagy a golfturizmus. A falusi turizmus egy másik csoportját képezi a vidéki természeti turizmus. A turista ebben az esetben kapcsolódik leginkább a természethez és tud leginkább kiszakadni a hétköznapi életből. Megemlíthetjük például a különböző állat- és növénymegfigyeléseket, de ide tartozik a természetjárás vagy az ökoturizmus. Összességében elmondható, hogy a turista ebben az esetben fejt ki a legkevesebb negatív hatást a környezetre.

3. kép: Túraútvonal a Keleti-Mecsekben

Forrás: Saját forrás

Végül, de nem utolsó sorban meg kell említenünk a vidéki kulturális és örökségturizmust, mely a Routes To Roots projekt vezérfonala. Ennek a turisztikai terméknek a lényege, hogy a turista a vidéki kulturális értékek (pl. műemlékek, népművészeti hagyományok, zarándokutak stb.) által kapja meg azt az élményt, amiért elindult. A falusi turizmus kereslete (hasonlóan a többi turisztikai termékhez) függ az utazni vágyó belső motivációjától, a rendelkezésre álló szabadidejétől, illetve az egyéni pénzügyi helyzetétől. Hazánkban az emberek szeretnének kiszakadni a város nyüzsgéséből, és egyre többen érdeklődnek a nyugodt vidéki élet iránt.

Általánosan elfogadott az a nézet is, hogy a falusi turizmus rendkívül jó ár-érték aránnyal rendelkezik, mivel egy hasonló minőségű hotelszobáért többszörös árat is elkérhetnek. A kedvező ár mellett az sem elhanyagolható körülmény, hogy a kedves és vendégszerető házigazdával való személyes kapcsolat komplexebbé és egyedibbé teszi a turisztikai élményt. A külföldi turisták motivációs tényezői eltérnek a belföldi turistákétól. A külföldiek számára fontos tényező, hogy az adott szálláshelyen beszélnek-e legalább egy idegen nyelvet. Így előnyt élvezhetnek azok a szálláshelyek, melyek egy átlátható, többnyelvű honlappal rendelkeznek, hiszen ők ezáltal meg tudják célozni a külföldi potenciális vendégeket. Ezen a téren előnyös az, hogy a német nemzetiségi falvakban kiemelkedően jó a német nyelvismeret, mely elősegíti a külföldi turisták fogadását. De nemcsak az anyanyelvű szintű nyelvismeret és -használat miatt, hanem az itt élőknek rokoni, baráti kapcsolatai révén könnyebben kialakul a potenciális vendégkör, és nagyobb eséllyel számolhatnak a biztos bevételt jelentő, visszatérő vendégekkel is. A falusi turizmus esetében a belföldi turisták nagy részét a kisgyermekes családok teszik ki, ugyanis a szülőkből, nagyszülőkből feléledő emlékek hatására gyakran keresnek vidéki értékeket. Azonban a falusi turizmus célcsoportja korántsem szűkíthető le ennyire, hiszen a „vidék” ugyanúgy vonzhatja a fiatalokat, a fiatal és középkorú felnőtteket, akik a stresszes hétköznapiakat hagynák kicsit maguk mögött, mint a nyugdíjasokat, akik egy nyugalmas kikapcsolódásra vágnak. „Egyre többen mondanak le a csoportosan szervezett utakról. Ezt a folyamatot a falusi turizmus individualizálásának nevezzük, amelyben az egyéni ellátás, kiszolgálás igénye markánsan jelenik meg” (Gonda 2016). A 90-es évek elején a Baranya megyei falusi vendégfogadók is szép számmal kapcsolódtak be a szállásadó tevékenységbe. Sajnos jelentős részük már kezd kiöregedni a szakmából, és az utánpótlás sem minden esetben biztosított, de ennek ellenére Baranya jó pozíciót foglal el országos viszonylatban. A FATOSZ Központi Irodájának elemzése és minősítési adatbázisa alapján látható, hogy a falusi turizmus terén az Észak - Magyarország és Nyugat-Dunántúl a legkedveltebb régiók. A legkevesebb vendéget Közép-Magyarország vonzotta, míg a legtöbb vendégéjszakát Észak-Magyarország tudhatta magáénak.

A konkrét megyéket vizsgálva tűnik az ki, hogy nem rossz Baranya megye helyzete. A forgalom és kapacitás szempontjából több jelentősebb térség határozható meg hazánkban. Ilyen csomópont többek között Veszprém és Győr-Moson-Sopron megye mellett Baranya megye is.

Az emberi tényező a sikeres turizmusmarketing egyik alappillére. Ezért az egyes falvakban a külső megjelenés mellett a humán erőforrás megfelelő fejlesztése és motiválása kulcsszerepet játszik, ami anyagiakban is meg kell, hogy jelenjen. Akkor lesz sikeres egy település, ha a

vezetője megfelelő képet alakít ki a faluról, ami vonzóvá teszi a turisták számára, illetve ha képes jó kapcsolatot kialakítani a település lakóival.

A falusi turizmus szolgáltatása komplex feladat, amely sokrétű szakmai ismeretet igényel. Éppen ezért OKJ-s képzéssel önálló szakmai végzettségként is elsajátítható. A jó házigazdának nem csak a szabályos működéshez szükséges jogi, adózási, pénzügyi ismeretekkel kell rendelkeznie, de a vendéglátás, a marketing ismereteken túl még a környék nevezetességeivel, természeti értékeivel is tisztában kell lennie.

„Az önkormányzati tisztviselők a helyi idegenforgalmi fejlesztés általános stratégia kidolgozásáért és megvalósításáért felelnek. Munkájuk igényli a jogszabályi háttér alapos ismeretét és a törvényi változások figyelemmel kísérését, illetve a turisztikai és marketingismereteket. Tisztában kell lenniük a fenntartható fejlődés elveivel és az általuk képviselt térség, település potenciális fejlesztési lehetőségeivel” (Gonda 2016). A FATOSZ 1997-ben alakította ki és vezette be a falusi turizmus minősítési rendszerét. Az egytől 4 napraforgóig jelölt minősítés eligazodást jelent a fogyasztónak a várható színvonallal kapcsolatban. A napraforgós minősítés nemzeti védjegyként is elismerésre került, és napjainkban is fontos szerepet tölt be. A minősítés egyértelmű elvárásokat, minőségi kritériumokat támaszt a szolgáltatóval szemben, melyet az alábbiakban mutatunk be.

4 **napraforgó**: a lakóegységben elkülönített, saját fürdőszoba és WC található. Ezen felül a lakóegység egy jól felszerelt szobából, étkezőből, társalgóból és kerti bútorokkal berendezett pihenőkertből áll. Az összkomfortos falusi szálláshely parkolási lehetőséget is biztosít a vendégek számára.

3 **napraforgó**: a szálláshelyen elkülönített fürdőszoba és WC, étkező, konyha és társalgó, pihenőkert, parkolási lehetőség van.

2 **napraforgó**: a szerényebb felszereltségű szálláshelyen közös fürdőszoba, WC található, közös étkező- és konyahasználat, parkolási lehetőség biztosított.

1 **napraforgó**: komfort nélküli, egyszerű felszereltségű szálláshely, sátorozó hely esetében nomád kialakítással, parkolási lehetőséggel adja az egy napraforgós vendégfogadó helyet.

A napraforgós Nemzeti Tanúsító Védjegy alapvető célja a falusi szálláshelyek kategorizálása. Ezen kívül célkitűzései között szerepel többek között:

- a követelménynek megfelelő szálláshelyek pozitív diszkriminációja;

- a tudatos fogyasztói magatartás kialakítása és erősítése;
- a vállalkozások és a szolgáltatók motiválása a magas minőségű szolgáltatásra;
- keresleti oldalon a turista fogyasztóorientált szemléletének kialakítása. (Gonda, 2016)

Baranya megye fontos turisztikai vonzerejét képezik a vidéki térségekhez kötődő, területileg kevésbé koncentrált jellegű turisztikai attrakciók: a természet viszonylagos háborítatlansága, a máig megőrzött, sokszínű tradíciók, a vidéki élet vonzása. A falusi turizmus rendszerváltást követő újra indulásakor sok baranyai szállásadó bekapcsolódott a szolgáltatók körébe. Így már egyes településeken és térségekben jelentős tapasztalatok halmozódtak fel a vendégfogadásban.

A falusi turizmus szereplői többnyire egyéni vállalkozók, akik különböző indíttatásból vágtak bele a tevékenységbe. Ezért a szolgáltatások térbeli megoszlása, és ezzel együtt a falusi turizmus általános helyzete többnyire spontán folyamatok révén alakul. Ezen folyamatban azonban nagyon komoly szerepet játszottak a vidékfejlesztési pályázatokban elérhető források, illetve a Helyi Akciócsoportok által a LEADER pályázatok keretében kiírt pályázati lehetőségek. De egy-egy sikeres település esetében minden esetben jelentős szerepet játszanak az együttműködni kész, lelkes helyi emberek. Ezért akkor lehet sikeres egy nagyobb térséget érintő fejlesztés, ha nemcsak a vidéki, falusias területek turisztikai fejlesztése, és új, piacképes kínálatok kimunkálása a célja, hanem a fejlesztési törekvések összefogása, és a kooperáció révén a hatékonyságuk javítása is. A falusi turizmus összehangolt fejlesztésének első lépéseként a településkép javító infrastrukturális beruházások a szükségesek, mert ezek erősíthetik a falvak turisztikai vonzerejét. Szerencsére számos uniós fejlesztési forrás érhető el ezen a területen, ha a település vezetése megfelelő koncepcióval rendelkezik, és gondot fordít a fejlesztések előkészítésére. Szintén az egyedi és vonzó turisztikai kínálat kialakítását teszi lehetővé az, ha a agrártermelőkkel és a helyi termék előállítókkal a kapcsolat erősödik, és ők is lehetőséget kapnak a bekapcsolódásra, termékeik és szolgáltatásaik turisztikai célú hasznosítása révén.

A fejlesztési folyamat fontos elem a falusi kulturális örökség és a hagyományok megőrzését szolgáló örökségi értékek feltárása, valorizációja, és ezek hasznosítását célzó fejlesztések és tevékenységek támogatása. Természetesen a vendégéjszaka szám növekedésében is mérhető eredmény csak a falusi vendégfogadó szálláshelyek minőségi és mennyiségi fejlesztését követően érhető el.

A közel múltban kialakított kiemelt turisztikai térségek (köztük a Pécs-Villányi turisztikai térség) lehetővé teszik a nagyobb térségi és települések közötti kooperációk fejlesztését és a turisztikai kínálat összehangolt piacra vitelét. Ennek érdekében több települést érintő csomagprogramok összeállítása, és indokolt esetben turisztikai tematikus út fejlesztése lehet a hatékony módja a turizmusfejlesztésnek. Szerencsére Baranya megye természeti és kulturális gazdagsága lehetővé teszi azt, hogy viszonylag kis területen színes turisztikai kínálat alakuljon ki, és többféle turisztikai termék fejlesztéséhez is megfelelő minőségű vonzerő áll a rendelkezésre. A Pécs –Villányi turisztikai térség pozicionálási stratégiájának a középpontjában a magas minőséget képviselő kulturális turizmus, és a prémium borélményt nyújtó borturizmus szerepel. Úgy ítéljük meg, hogy ezzel összhangban áll a Routes to Roots projektben megcélzott vidéki örökségekre építő örökségturisztikai fejlesztési elképzelés.

A vendégek komplex igényeinek a kielégítése érdekében figyelmet kell fordítani a vidéki örökségturizmussal szinergikus hatásban lévő más turisztikai termékekre is. Ennek érdekében az alábbi fejlesztéseket látjuk szükségesnek:

- A térségben számos védett természeti érték található (Kelet-Mecseki Tájvédelmi Körzet, Jakab-hegy, Orfű és Abaliget környéki barlangok és források, Szársomlyó stb.) Az ökoturizmus fejlesztése érdekében ezeket további tanösvények kialakításával, illetve látogatóközpontok modernizálásával kell az eddigieknél jobban bemutatathatóvá tenni. Mivel az ökoturizmusba illeszkedik a helyi örökség megismertetésének a célja, ezért az ökoturizmushoz kötődő interpretációs eszközök fejlesztése során a vidéki kulturális örökséget is célszerű bemutatni.
- Az aktív turizmus (túrázás és kerékpárturizmus) is a dinamikusan bővülő turisztikai termékek közé tartozik. Ezért ezen tevékenységek vidéki feltételeinek biztosítását szolgáló fejlesztések is szükségesek (pl. további kerékpárutak építésével, a kiépítetlen barlangok látogathatóságának biztosításával, turista útvonalak javításával javítható a helyzet). A fejlesztéseknél, az útvonalak tervezésénél fokozottan figyelni kell a vidéki örökségi értékek megközelítésére és promótálására.
- A vidéki örökség turizmushoz ugyancsak jól illeszkedik a hagyományos gazdálkodási formákban gyökerező és a táji adottságokra alapozott lovasturizmus és vadászat fejlesztése.
- A megyében a térségbe koncentrálódó középkori templomok, valamint várak köré tematikus kulturális turisztikai termékek kialakítása.

2.4 A borturizmus és a vidéki örökségturizmus kapcsolódási lehetőségei

Baranya megyében évszázados hagyományai vannak a szőlőtermesztésnek és a borkészítésnek. A nagyon jelentős tradíciót napjainkban két borvidéken tevékenykedő gazdálkodók viszik tovább. A Villányi borvidék az ország 3 legismertebb borvidékének egyike. Magas ismertséget és népszerűséget élvező borászai révén a hazai borturizmus meghatározó szereplője. A villányi vörösborok nagyon magas minőséget képviselnek. A Pécsi Borvidéknek bár tradíciója kiemelkedően jelentős, aktuális ismertsége és gazdasági-turisztikai jelentősége nem kimagasló. Ugyanakkor a borvidék borászatai is színvonalas szolgáltatásokkal kapcsolódtak be a borturizmusba, és lettek elismert szereplői az ágazatnak. A megye egészére jellemző, hogy a borvidékek vonzó kultúrtájként biztosítják a turizmus vonzó környezetét, a borászatok pedig nyújtják az egyre differenciáltabb turisztikai szolgáltatásokat a szállást és ellátást is beleértve. A tematikus utak szervezésében Baranya megye nagy hagyományokkal rendelkezik. A Villány–Siklósi borút volt az első, amely a nemzetközi jó gyakorlatot követve, megszervezte a tevékenységét még 1995-ben. Ez a borút jelentett mintát valamennyi azóta megalakult hazai borút számára. Baranyában másodikként a Mohács-Bóly fehérborút alakult meg, majd 2005-ben a Pécs–Mecseki Borút kezdte meg a munkáját. A 3 tematikus út munkájának eredményeként sikerült a bortermelés és a turizmus kapcsolatát erősíteni, és nemzetközi szinten is versenyképes borturisztikai kínálatot kialakítani. A borúti minősítési rendszerek elősegítették a szolgáltatások színvonalának a fejlődését, és ez által a fogyasztói elégedettség fokozását

A borturizmus térségünkben lezajlott eddigi fejlesztése mintaként szolgál a jelen projekt számára is. A szolgáltatók közötti együttműködés kultúrája és gyakorlata, a tematikus utak megszervezése és működtetése olyan jó gyakorlat, melyet szem előtt kell tartani a baranyai vidéki örökségturisztikai tematikus út szervezése során. A borturizmus aktív szereplői hamar felismerték azt, hogy a fejlesztéshez szükségesek az alábbiak:

- „A jó termőadottságokkal rendelkező, de a borturizmusba még be nem vont térségeken a vendégfogadás infrastrukturális feltételeinek megteremtése;
- A szolgáltatások színvonalának folyamatos fejlesztése, egységes turisztikai minősítési rendszerrel a vendégek tájékozódásának a segítése;
- Hatékony marketing eszközök alkalmazása, a termelők és szolgáltatók, valamint a bor utak online megjelenésének fejlesztése;
- Minősítési rendszerre támaszkodó információs hálózat kiépítése, az egyes szolgáltatók elérésének a segítése;

- A kiegészítő szolgáltatások és programok eddigieknél hangsúlyosabb fejlesztése, koordinálása annak érdekében, hogy a turisták átlagos tartózkodási ideje növekedjen;
- Komplex, a környező táj egyéb adottságait és vonzerejét (Pécs, Harkány, Duna-Dráva Nemzeti Park stb.) is kihasználó új termékek létesítése;
- Az építészeti emlékek fokozott védelme, valamint település-rehabilitációs intézkedések ösztönzése annak érdekében, hogy rendezett közterületek, zöldfelületek létesüljenek;
- A borturizmushoz szükséges ismeretek, valamint idegen nyelvek oktatásának fejlesztése a munkaerő képzettségi szintjének növelése céljából.” (Baranya megye Területfejlesztési Programja, 2003)

3. A vidéki turizmus fejlesztésének gazdasági hatásai

3.1 A turizmus és a vidékfejlesztés kapcsolata

Hazánkban az elmúlt időszakban a primer szektor visszaszorulásával a vidék egyre nehezebb gazdasági helyzetbe került, amely veszélyezteti az ott élő emberek megélhetését. A falusi turizmus ezzel szemben kitűnő lehetőségnek bizonyult a vidék gazdaságának fellendítésére. Kettős pozitív hatása van a gazdaságra, hiszen egyrészt az adott településen realizálódik a bevétel és a profit, így a lokális gazdaságfejlesztés egyik legfontosabb eszköze. Másrészt a helyben történő értékesítéssel magas hozzáadott értékű termékek és szolgáltatások értékesítésére kerül sor, így a pozitív gazdasági hatás országos szinten is jelentős lehet. Napjainkban a turizmus egy dinamikusan fejlődő ágazat, így folyamatosan lehetőséget ad új szereplők bekapcsolódására, ezáltal új munkahelyek megteremtésére, csökken a helyi munkanélküliség, javul az életszínvonal, és összességében a foglalkoztatottsági ráta is pozitív változást mutat. Azoknak is lehetőséget ad a falusi turizmus a munkavállalásra, akik egyébként csak némi kiegészítő jövedelemre szeretnének szert tenni. Emellett a turisták létszámának növekedése ösztönzően hathat az infrastruktúra fejlesztésére is.

A falusi turizmus „ereje” abban is mutatkozik, hogy képes megakadályozni vagy legalábbis csökkenteni az elvándorlást és így a település elnéptelenedését. Számos korábban felsorolt pozitív tulajdonsága mellett ennek a turisztikai terméknek jelentős örökségmegőrző funkciója is van, hiszen segít megőrizni a népi hagyományokat, illetve például az épített örökség megővésében is fontos szerepet játszik. A falusi vendéglátás során használt helyi termékek bemutatásán keresztül pedig fennmaradhatnak a hagyományos termelési módszerek és a tradicionális falusi életmód. A falusi turizmus nem okoz negatív környezeti hatást a természeti értékekre, sőt inkább segít megőrizni azokat. Támogatja a helyi termékek előállítását, így ösztönzően hat ezek turisztikai hasznosítására. Ezek mellett célként fogalmazódott meg, hogy a helyi termékek előállítása és a szolgáltatók kapacitás fejlesztése növelje az adott térségek foglalkoztatottságát (tehát csökkenjen a munkanélküliség), és javítsa a helyi lakosság jövedelmező képességét.

A 2005. évben elfogadott Országos Területfejlesztési Koncepció már közvetetten és közvetlenül is foglalkozott a helyi erőforrások jobb kihasználásának lehetőségével. Ezek közül elsőként a területi harmóniára vonatkozó víziót emelnénk ki: „A cél olyan harmonikus,

fenntartható társadalmi- gazdasági-környezeti térszerkezet és területi rendszer létrejötte, amely a helyi adottságokra épülő, saját arculattal és identitással rendelkező térségekben szerveződik – köztük mind több európai szinten is versenyképes területegységgel, és amely szervesen és hatékonyabban illeszkedik az európai térbe, s amelyben a társadalom számára az alapvető esélyeket meghatározó közszolgáltatások és életkörülmények tekintetében nincsenek jelentős területi egyenlőtlenségek” (Országos Területfejlesztési Konceptió 97/2005). Nyilvánvaló, hogy a falusi turizmus a helyi adottságok kihasználásával és a helyi arculatra és identitás-erősítésre gyakorolt hatásával hozzájárul a területi harmónia megteremtéséhez. Hiszen amellet, hogy a helyi lakosságban a hagyományos értékek megőrzésével erősödik az összetartozás érzése, a falusi turizmus által a terület gazdasága is növekvő tendenciát mutat. Mindez pedig úgy történik, hogy a természeti értékek érintetlenül maradnak, sőt felhívják a figyelmet ezek megóvására és védelmére.

Az Országos Területfejlesztési Konceptió a kulturális örökség kapcsán már konkrét célokat, feladatokat fogalmaz meg, amelyek összhangban állnak a vidéki turizmus fejlesztési céljaival. Ezek szerint: „A kulturális örökség a települési, a térségi, a nemzeti és az európai identitás egyik sarokköve, az egyik legfontosabb közösségi-kulturális, környezeti és gazdasági jelentőséggel bíró térségi erőforrás, ezért a területfejlesztésnek azt integrált, összetett módon kell kezelnie. Területfejlesztési szempontból egyaránt fontos a védelme, annak érdekében, hogy hosszú távon is erőforrás maradjon, valamint a fenntartható fejlesztése, azaz, hogy fejlesztési projektek épülhetnek a benne rejlő erőforrások kiaknázására és örökségi értékeinek kiteljesítésére, illetve a további örökségértékek generálására. A kulturális örökség megőrzése, értékeinek kiteljesítése és a társadalmi identitás térségi erősítése a fenntarthatóság fontos tényezői, hiszen a jövő generációja számára őrzik meg a múlt és a jelenkor értékeit, ezzel biztosítva a tudás és a hagyományok térségi jellegzetességeinek fennmaradását. Ezért a területfejlesztés célja különösen:

- ♣ A népi építészet, kézművesség és gazdálkodási kultúra fennmaradásának elősegítése, a hagyományos mesterségek fejlesztése, értéké alakítása, az ezekre alapozott piacteremtés;
- ♣ Tájképi értékű kulturális örökségi területeken a hagyományos művelési és beépítési mód megváltozásához kapcsolódó engedélyezés szigorítása; a tájkarakter esetleges megváltoztatása esetén a tájterhelhetőség vizsgálata, a régészeti és műemléki szempontok figyelembevételére” (Országos Területfejlesztési Konceptió 97/2005). Az Országos Területfejlesztési Konceptió

tehát progresszíven viszonyul a falusi turizmus kérdésköréhez, támogatja azt, és lehetőséget biztosít a folyamatos fejlődésre.

Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program (ÚMVP) magától értetődően szintén kiemelt jelentőséget tulajdonít a témának. Az ÚMVP III. tengelye „A vidéki élet minősége és a vidéki gazdaság diverzifikálása” címszó alatt foglalkozik a falusi turizmus és a helyi termékek előállítását és előállítóinak helyzetét ösztönözni és javítani célzó intézkedésekkel (<http://www.umvp.eu/>). A korábbiakban már érintettük, hogy a LEADER pályázatoknak jelentős szerepük volt a falusi turizmus fejlődésében. A Helyi Akció Csoportok dolgozhatták ki a saját Leader stratégiájukat, melyben szinte minden HACS esetében a falusi turizmus fejlesztése (beleértve a szálláshelyek és a hozzájuk kapcsolódó szolgáltatások fejlesztését) prioritásként szerepelt. A következő finanszírozási periódusban megemelt vidékfejlesztési forrás fog rendelkezésre állni. Várhatóan jóval nagyobb lesz a helyi közösségek bevonásával felhasználható Leader pályázati forrás is. Így remélhetően a falusi turizmus további szolgáltatás és attrakciófejlesztésének sem lesz akadálya.

3.2. A helyi termékek szerepe a turizmusban és a vidékfejlesztésben

Számos, a fogyasztási szokásokkal vagy közvetlenül a helyi termékekkel foglalkozó kutatás igazolja vissza, hogy napjainkban a helyi termékek ismét divatossá váltak. A rurális térségek (így a jelen projekt által is érintett terület) számára ez egyben annak a lehetőségét is jelenti, hogy a helyi termék előállítás ösztönzésével és piacra jutásának segítségével a helyi erőforrásokra építő gazdaságpolitikát valósíthatnak meg.

Jó egy évtizedre nyúlik vissza az, hogy az akkor létrejött TDM szervezetek és a régiókban szép számmal megalakult turisztikai klaszterek célkitűzései között megjelent a helyi termék-előállítás népszerűsítése, és a helyi termékek turisztikai hasznosításának az ösztönzése.

Remélhetően így lesz ez a most létrejött Pécs-Villány turisztikai térség esetében is. Nyilvánvaló, hogy egyaránt megfigyelhető a gasztronómia vagy a turizmus igénye által generált szerves fejlődés, valamint az egyes rurális térségek leszakadását lassítani, megakadályozni szándékozó fejlesztési szándék. Tény, hogy a téma a reneszánszát éli, a közelmúltban és napjainkban is számos kutatás foglalkozott és foglalkozik a helyi termékekkel. A helyi termék megnevezés mögött nincs 100%-ban egyértelműen értelmezhető fogalmi lehatárolás. ha különböző nézőpontból vizsgáljuk, akkor más-és más jellegzetességét hangsúlyozhatjuk ki.

. Általánosan kijelenthetjük, hogy a helyi termék olyan produktum, ami helyben készül, tehát nem az ország egyik feléből szállítják a másikba (és főleg nem külföldről importálják), illetve olyan termék, amit 40-50 km-en belül értékesítenek. Ezt nem önálló szabály határozza meg, hanem a rövid ellátási láncokra vonatkozó szabályokból lehet kikövetkeztetni, mivel ott szerepel a 40 km-es távolság meghatározása.

Fontos az is rögzítenünk, hogy nem az ipari jellegű termeléssel létrehozott tömegáruról van szó, hanem olyan helyi specialitásról, amely legalább 51%-ban helyi hozzáadott értéket tartalmaz helyi alapanyag vagy helyi munkaerő tekintetében. De egy általunk nagyon szimpatikus megfogalmazás szerint, más dimenzióból szemlélve a helyi termék közvetve nem más, mint:

- a munkahelyteremtés és munkahely megtartásának,
- a hagyományok fenntartásának, megőrzésének és újjászületésének,
- az élhető vidék megteremtésének és fenntartásának, illetve
- a turisztikai kínálat színesítésének és egyedivé tételének eszköze.

A helyi termékek fogalmára nincs egyértelmű meghatározás, de a szakirodalomban leginkább a G. Fekete Éva által megfogalmazott definíció vált elfogadottá. Eszerint a helyi termék „a helyben megtermelt vagy összegyűjtött alapanyagokból helyben kialakult eljárások (receptek) alkalmazásával, többnyire kisüzemi keretek között előállított, esetleg csomagolásukban is helyi anyagokat, helyi kulturális elemeket felhasználó -ily módon a hely sajátosságait megjelenítő-termék” (G. Fekete 2009).

A helyi termék akkor lesz igazán népszerű és piacképes, ha meg tud felelni az alábbi feltételeknek:

- valós fogyasztói igényeket elégít ki,
- minőséget képvisel,
- beazonosítható benne a helyi sajátosság, a helyi hagyomány, az autentikusság,
- elérhető áron kínálják azt (az olcsóság önmagában nem fontos, az ár – érték arány a mérvadó),
- a lakóhely/turisztikai desztináció közelében lehet beszerezni, tehát nem kell érte utazni,
- állandó minőség mellett, folyamatosan biztosított a kínálata (azaz legyen egy, a piacon állandóságot biztosító, megjeleníthető termelt mennyiség),
- és a fentiekből is következően különösen fontos, hogy legyen rá fizetőképes kereslet.

Az örökségturisztikai célú hasznosítás szempontjából fontos a helyi termékek azon közös vonása az is, hogy olyan több emberöltő alatt felgyülemlett tudást hasznosítanak, amelyet a tevékenység végzője ad át a jövő nemzedékei számára. Ez a tevékenység egyben

környezettudatos is, és napjainkban, amikor a fenntartható fejlődés aspektusai egyre inkább előtérbe kerülnek, rá kell arra ébrednünk, hogy mennyire környezetbarátok voltak a vidéken élő elődeink is. Bizonyára nem ismerték a „tudatos vásárló” fogalmát, de a gyakorlatban mégis megvalósították azt. Vásárlásuk nagy részét a helyi piacon, helyi termelőknél intézték. Iparcikk igényeiket a helyi iparosokkal elégítették ki. Életük – mai kifejezéssel élve – környezettudatos volt. Életformájuk nem eredményezett „ipari” mennyiségű szemétermelést. A szerves hulladékot takarmányként hasznosították, a csomagoló anyagokat eltűzelték, a tárolásra alkalmas üvegeket befőzések, lekvárkészítés vagy savanyítás idején hasznosították. Nem véletlen tehát, hogy ez a hajdani életforma ma újra mintául szolgálhat a vidékies térségekben élők, és az ide látogató turisták számára.

3.3 A helyi termékek területfejlesztési, vidékfejlesztési aspektusai

A modern terület- és vidékfejlesztési törekvésekben a belső erőforrások hasznosítására helyezik a hangsúlyt. Az elmúlt évtizedek dél-baranyai fejlesztéspolitikájának megítélése ellentmondásos. Villány borászati fejlesztései lendületet adtak a településnek és ez által az egész borvidéknek, de ha az Ormánságra gondolunk, akkor láthatjuk, hogy a helyi fogadókészség és megfelelő helyi termelési tényezők (pl. szakképzett munkaerő stb.) nélkül a jó szándék és az ehhez társuló pályázati támogatás kevés. Nem biztosítja a térség számára a gazdaságának a növekedési pályára állását. Ilyen esetben az endogén típusú fejlesztési stratégia, azaz a saját belső erőforrások feltárása és hasznosítása vezethet tartós eredményre. A területfejlesztés tehát mára már felismerte a térségek belső erőforrásainak fontosságát. Ennek megfelelően különösen értelme van számba venni a helyi alapanyagokat, termékeket, termelési kultúrákat is, miképpen ezt tesszük jelen tanulmányunkban is. Először is fontosnak tartjuk, hogy tisztázzuk, mit értünk a turizmusfejlesztés szempontjából helyi erőforrásnak. Ebben a kérdésben szerencsére segít minket eligazodni a Szent István Egyetem kutatóinak közelmúltban publikált tanulmánya (Mikházi et al. 2018). A szerzők az 1. számú táblázatban foglalják össze a rurális térségekben is tipikusan előforduló erőforrásokat. Ezek közül témánk szempontjából kiemelést érdemel, hogy a kulturális értékeket, autentikus kínálati elemeket, a helyi identitástudatot és a helyi hagyományos technikákat, valamint a helyben termelt termékeket mind-mind a turizmus szempontjából potenciális erőforrásként kezelik. Ezzel egyetértve mi is úgy látjuk, hogy bár a vizsgált területen mindkét országon belül sok szempontból az erőforrás szegényes, és ezzel összefüggésben, a fejletlenebb területek közé tartoznak, mégis a meglévő

erőforrásaik alapot adhatnak a nem tömegturizmust megcélzó, de a jelenlegihez képest jóval nagyobb térségi gazdasági szerepet betöltő turizmus kialakításához és fokozatos fejlesztéséhez. Napjaink turizmusfejlesztési trendjére jellemző ugyanis, hogy sok esetben szakít a tömegturizmussal, keresi az alternatív formáit, és térbeliségében kiterjeszkedik, kevésbé ismert területeken is gyökeret ver. Természetesen új desztinációk csak a kreativitás, autentikusság és a megkülönböztethetőség révén, a fogyasztói igények tudatos figyelembevételével lehetnek sikeresek. A környezeti fenntarthatóság és a környezetvédelem egyre fontosabb téma a fogyasztók számára, erősödőben van hazánkban is a környezeti szemlélet, egyre többen értik, és tartják fontosnak a fenntarthatóság, a fenntartható fejlődés elveit (G. Fekete 2011).

1. táblázat: Potenciális táji erőforrások a turizmusban

<i>Turizmusban való megjelenés</i>	<i>Példa</i>
<i>Erőforrás: Kulturális értékek, autentikus kínálati elemek</i>	
<i>Történelmileg kialakult táj, tájhasználat</i>	<i>Szőlők, gyümölcsösök, teraszos művelés, táblaalakítás</i>
<i>Települések</i>	<i>Falvak/majorságok-majorsági épületek, templomok, apátságok</i>
<i>Történelmi infrastruktúra</i>	<i>Öntöző rendszerek, védelmi vonalak (árok, fal/domb)</i>
<i>Történelmi, közlekedési úthálózat</i>	<i>Szárazföldi és vízi közlekedés, kikötők-csomópontok</i>
<i>Események</i>	<i>Hagyományos ünnepek</i>
<i>Minősítés/besorolás/kiemelés</i>	<i>Kulturális örökségi helyszínek</i>
<i>Erőforrás: Helyi identitástudat és hagyományos technikák</i>	
<i>Település</i>	<i>Helyi stílus, anyagok használata (kő, fa, agyag: vályog/tégla, nád)</i>
<i>Termelés, termékek</i>	<i>Termelési/mezőgazdálkodási mód, öntözés, vízgazdálkodás, tápanyag utánpótlás/ trágyázás, eszközök, erózió és megelőzése</i>
<i>Közösség/társadalom</i>	<i>A települési történelemre vonatkozó helyi/közösségi tudás és emlékezés, társadalmi hálózatok</i>
<i>Élelmiszer előállítás és tartósítás</i>	<i>Hagyományos receptek és módszerek</i>
<i>Erőforrás: Termékek</i>	
<i>Mezőgazdasági termékek: Élelmiszer (a helyi klímához és a termőföldi adottságokhoz igazodva)</i>	<i>Gabonafélék, gesztenye, bor, olaj, fűszerek, zöldségek, gyümölcsök</i>
<i>Takarmány</i>	<i>Széna, takarmánynövények (rét, legelő gazdálkodás)</i>
<i>Anyagok</i>	<i>Erdő: bútorkészítés, fűtőanyag, kosárfonás, munkaeszközök készítése</i>
<i>Egyéb</i>	<i>Virágok</i>
<i>A lejtős területek, rézsűk termékei: Élelmiszer</i>	<i>Gyümölcs, szőlő</i>
<i>Takarmány</i>	<i>Széna (rét, legelő gazdálkodás)</i>

<i>Orvoslás</i>	<i>Gyógynövények</i>
<i>Erőforrás: Infrastruktúra</i>	
<i>Eszközök</i>	<i>Helyi utak, vasutak, kisvasutak</i>
<i>Rekreációs infrastruktúra</i>	<i>A térségen átvezető utak, kilátópontok</i>
<i>Az ellátás infrastruktúrája: szállás és étkezés</i>	<i>Étterem/borkóstoló helyek (boros pincék)/ helyi termékeket ajánló üzletek Szállás (farmok/tanyák, falusi vendégfogadás)</i>
<i>Erőforrás: Helyi lakosok</i>	
<i>Ellátók, kiszolgálók</i>	<i>Helyi termékek árusítása Idegenforgalmi szolgáltatások Utazásszervezők Helyi utas szállítási szolgáltatások Idegenvezetők</i>
<i>Erőforrás: A táj(kép) szépsége</i>	
<i>Történelmi értékek, történelmi gazdagság</i>	<i>Kőfalak, épületek, falvak, öreg sövények, mezsgyék</i>
<i>Egy táj összefüggő, harmonikus benyomása és befogadhatósága</i>	<i>Hagyományos táj, amit élelmiszer termelésre használtak. Egységelmű területhatárok, amelyek irányítják a tekintetet, emelik a térhatást.</i>
<i>Szegélyek és tagoltság</i>	<i>A szegélyek mennyisége határozza meg a tagoltságot. Az eltérő méretű, váltakozó területek mozgásra készítetik a szemet.</i>
<i>Nyíltság</i>	<i>Belátható, erdő vagy más látványkorlát nélküli területek.</i>
<i>Egyediség</i>	<i>Az elemek össze nem téveszthető sajátos megjelenése, együttese.</i>
<i>Változatosság</i>	<i>Vizuális változatosság, amely a geomorfológián és a biodiverzitáson keresztül érvényesül.</i>

Forrás: Turizmus Bulletin XVIII. évfolyam 1. szám (2018) p.5

4. A kulturális és gasztronómiai tematikus útvonalak

A kulturális és gasztronómiai téma köré szerveződő útvonalak hazánkban még nem eléggé elterjedtek, de a nyugat-európai országokban meghatározó helyet foglalnak el a turizmus kínálatában. Nagyon gazdag például Németország, jól működő tematikus utakban. Ezek között is a legnépszerűbbek az örökségi értékekre épülők. A tematikus utak fejlesztése egyaránt örökségi és turisztikai fejlesztési módszer. Hatását vizsgálva láthatjuk, hogy nem csupán a turisztikai, hanem a társadalmi és gazdasági fejlesztést is szolgálja. Komplex területfejlesztési szempontból is hasznos módszer lehet. Ezt felismerve fogadta el az Európa Tanács „Európai Kulturális Utak” elnevezésű programja. A már korábban is létező, de önmagukban nem elég erős attrakciók összekapcsolása révén, együttes vonzerejük jóval erősebb lehet, és az új tematika segítségével lehetőség nyílik a megszokottól eltérő módon való reklámozásra és prezentálásra. Ennek segítségével új célcsoportokat lehet megcélozni és megnyerni az érintett térség turizmusa számára.

A Világörökség listán szereplő egyéb kulturális utak közé tartozik például a santiagoói zarándokút, a franciaországi Loire völgye kultúrtáj, amely esetében a történelmi településeket, az építészeti emlékeket és a táj egyéb elemeit földrajzilag a Loire folyó, kulturálisan pedig az ember és a természet közötti több évszázados interakció kapcsolja össze. Az osztrák Semmering vasútvonal, ahol a 41 km-es vasúti nyomvonal köti össze egyrészt a magához a vasúthoz tartozó elemeket (viaduktokat, alagutakat, állomásokat), másrészt a vasút fejlődése következtében létrejött rekreációs létesítményeket. Ha visszatekintünk a korábban leírtakra, láthatjuk, hogy ez a turisztikai termék számos helyen kapcsolódik a vidéki kulturális és örökségturizmushoz, ugyanis mindkét esetben nagy hangsúly van az értékek megőrzésén. A korábbiakhoz hasonlóan a falusi turizmus is értéknek tekinti a múlt kultúráját, és fő feladatának tekinti a hagyományok megőrzését és felélesztését a természeti értékek megóvása mellett.

A modern turizmusipar fejlődése során több kulturális tematikus utat szerveztek meg, hoztak létre. Közülük kiemelkednek a zarándokutak, melyek több évszázados múltra tekintenek vissza, mivel már a középkorban is a legjelentősebb turisták által is használt útvonalaknak számítottak. De ugyancsak a mai kulturális tematikus utak előzményének tekinthetjük a Grand Tours gyakorlatát. Ennek keretében az újkorban a nemesség, később a polgárság egyes köreiben elterjedté vált egy hosszabb (akár több évig is eltartó) utazás, melynek célja Nyugat-Európa ismert, kiemelkedő kulturális jelentőségű desztinációinak a meglátogatása volt. A múlt század

első felében az aktív turizmus (ezen belül a természetjárás, túrázás) népszerűbbé vált. Az új igényekre reagálva túraútvonalakat jelöltek ki Európa-szerte (például hazánkban is a Kéktúra útvonalat). A legnépszerűbb gasztroturisztikai kínálatot jelentő bor utak Németországban jöttek létre a 20. század első felében. Eredményes működésük miatt, mint jó gyakorlat, hamar elterjedtek Európa több országában.

A kulturális utak kérdését a korábbiakban már érintettük. Az első hivatalosan is elismert kulturális útnak a Santiago de Compostella-i Szent Jakab út tekinthető, amelyet az Európa Tanács 1987-ben nyilvánított tematikus útnak (ekkor jött létre az Európai Kulturális Utak Intézete is Luxemburgban). A tematikus útvonalfejlesztésnek a meghatározó időszaka a 90-es évekre tehető. Ekkor alakult sok, ma is népszerű tematikus út, melyek látogatottsága folyamatosan növekszik. Ebben szerepet játszik a kulturális turizmusnak egy új formája, a filmturizmus, mely ugyancsak ebben az időszakban kezdett megerősödni. A tematikus utakban is megjelentek a filmek témájához köthetők. (pl. Szex és New York, vagy a Gyűrűk Ura forgatási helyszíneit összekötő újjzélandi tematikus út.)

Az utóbbi években nőtt a népszerűsége a gasztronómiára alapuló utaknak. A bor utak mellett ilyen a hagyományos helyi termékekre épülő, ezeket tematikusan előtérbe állító útvonalak (spárgaút, szilvaút, sajtút, vagy az erdélyi borvizes forrásokat bejáró út). Néprajzi szempontok alapján is lehetséges kialakítani tematikus utat, mint például az egyes népcsoportokat bemutató utak (például a 2005-ben kialakított Palóc út). Ugyan csak a kulturális/örökségi tematikus utak közé tartoznak híres emberek életútjának bizonyos pontjait felfűző utak (Liszt Ferenc tematikus út), és a hagyományos kézműves mesterségeket bemutató utak. Ezért a kulturális turizmus fejlesztése a tematikus utak megszervezése által, nem csak innovatív és kreatív módszere a turisztikai termékfejlesztésnek, hanem hozzá járul a helyi értékek megőrzéséhez és az érintett lakosság identitásának a megerősödéséhez.

A tematikus út célja a már meglévő, pontszerű értékek összekapcsolásával élményláncolat létrehozása. A turisztikai termékfejlesztésnek ez a fenntartható és felelősségteljes módja.

5. Baranya megye vidéki örökségének hasznosítási lehetősége a turisztikai tematikus út fejlesztésének a segítségével

Miután letisztáztuk a legfontosabb fogalmakat és elhelyeztük a turizmus „térképén” a vidéki kulturális és örökségturizmust, visszakanyarodunk a projektünk által lefedett tematikus útjaink területére. A Routes To Roots projekt keretében a magyarországi szakasz első útvonalának az Orfű, Mánfa, Magyarszék, Hosszúhetény, Pécsvárad, Nagypall, Zengővárkony, Mecseknádasd, Feked, Véménd, Palotabozsok, Somberek, Mohács, Geresdlak, Kölked, Sátorhely, Nagynyárad, Udvar településeken áthaladó útvonalat javasoljuk. Az útvonalon 18 település található. Ettől délnyugatra húzódna a második útvonal, mely Orfű, Abaliget, Cserkút, Pogány, Újpetre, Palkonya, Villánykövesd, Kisjakabfalva, Villány, Márok, Nagyharsány, Siklós, Máriagyúd, Kásád, Beremend, Bóly településeken haladna át. Ez az útvonal összesen 16 települést vonna be a programba. A tanulmány által érintett terület örökségi értékekben gazdag. Ezek jelentős része a turisztikai fejlesztések során erőforrásként hasznosulhat. Hisszük, hogy napjaink turisztikai termékfejlesztési folyamatában nemcsak a nagy beruházási összegből megvalósított megaprojektek lehetnek sikeresek, hanem az autentikus és egyedi értékeket összekapcsoló, innovatív megoldásokat preferáló kisléptékű fejlesztések is. Ehhez a helyben meglévő erőforrások ismerete, megbecsülése szükséges. A baranyai löszfalba ásott százéves egyedi boros pincék, a végtelen szőlőültetvények, a házi recept alapján készült ételkülönlegességek, az érdekes hagyományok mindenképpen egyedi és érdekes idegenforgalmi kínálatot jelentenek a térségbe látogató érdeklődők számára. Ehhez társul még az itt élő emberek szellemi öröksége, sajátos termelési technológiai és gasztronómiai tudása. A természeti kincsek, történelmi múlt, hagyományőrzés, idegenforgalmi látványosságok, gasztrokulturális kínálat összessége kitűnő alapot ad ezen térség turizmusának a fejlesztéséhez és ezáltal a komplex vidékfejlesztéshez. Hogy mennyire tudunk ezekkel a lehetőségekkel élni, az még a jövő titka, de mindenképpen sokban segítenek az ilyen jellegű projektek, amelyek felhívják a figyelmet a helyi értékekre és az azokban rejlő gazdasági, megélhetési lehetőségekre, valamint segítenek a máshol bevált jó gyakorlatokat megismerni, és az együttműködések új formáit kialakítani.

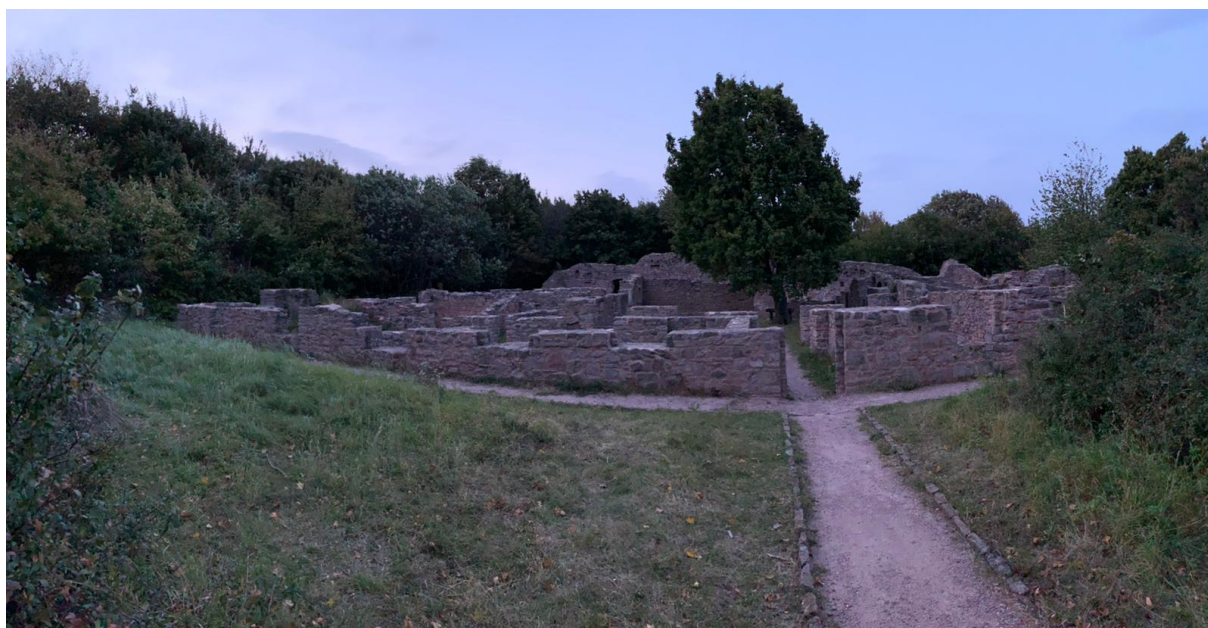
5.1 Az érintett terület leírása

A történeti Baranya területén élő emberek kulturális sajátosságait, identitását, a különféle néprajzi csoportok kialakulását is egyaránt befolyásolták táji, társadalmi, illetve történeti adottságok. Az is nyilvánvaló, hogy a földrajzi környezet determinálja, de legalább is erősen befolyásolja, hogy milyen gazdasági tevékenység alakul ki az érintett területen. A helyben elérhető alapanyagokra, a közeli természeti erőforrásokra építve az emberöltők alatt tájspecifikus gazdasági tevékenységek, foglalkozások és kézműves ágazatok alakultak ki. Különböző nyelveket beszélő népessége, vallásfelekezeti elkülönülése, házassági kapcsolatainak kiterjedési köre, továbbá tárgyi kultúrája, étkezési hagyományai, viselete, vagy éppen szokásainak elterjedése egyszerre tette lehetővé az egyes történeti népcsoportok megkülönböztetését. A XVI. századtól a Balkán területéről, a török elől több hullámban menekültek ortodox vallású szerbek, a XVII. század folyamán pedig katolikus horvátok (sokácok, bosnyákok) Baranyába. Nagy szükség volt az új lakosság betelepítésére, mert a török hódoltság során elnéptelenedett a térség. Folytatva a betelepítéseket a XVII-XVIII. század fordulójától a világi és az egyházi földesurak németajkúakat telepítettek. Többségük tutajokon érkezett a Dunán, és ezért főleg a Duna-menti térséget népesítették be. Az új telepesek számára biztosított volt a szabad költözködés lehetősége, ezért idővel más vidékekre is áttelepültek. Ennek a két irányú migrációnak köszönhetően alakult ki Baranya etnikai sokszínűsége. Mára összemosódtak az etnikai határok, a vegyes házasságok, és a költözések révén nehéz tisztán nyelv vagy népszokások szempontjából egymástól határozottan elkülöníteni a megye lakosságát. Jelen esetben nem is célunk, csupán hangsúlyozni kívánjuk, hogy milyen sok tényező alakította e változatos tájat változatos és sokszínű örökségi értékekkel rendelkező különleges területté.

A változatosság szemléltetésére remek példa a Duna és a Dráva határolta térség, mely részben az Ormánságig, részben a közép-baranyai dombvidékig húzódó terület. A Belső-Drávaszöget, más néven Baranya-háromszöget, a trianoni békeszerződést követően elcsatolták Magyarországtól, de a magyar népcsoport egykor egységes néprajzi jellege az országhatár ellenére bizonyos vonásokban mégis megmaradt. A Siklós környéki ún. Külső-Drávaszög lakói foglalkozásukat, viseletüket, életmódjukat illetően sok hasonlóságot mutatnak a belső-drávaszögiekkel. Az egykori Eszék–budai hadiút mentére, a megfogyatkozott lakosság helyére, német és horvát népcsoportokat telepítettek. A török kiűzését követően, a XVII. század végén viszont a Kiskunságból református magyarokat hívtak a térségbe. Drávaszög népessége a

földrajzi környezethez alkalmazkodva, a folyóknak, a jó termőföldnek és az éghajlatnak köszönhetően halászzattal, földműveléssel, állattartással és szőlőtermesztéssel egyaránt foglalkozott (Minorics 2013).

A program keretében érintett települések magyarországi viszonylatban sokszínű és érdekes domborzati jelleggel rendelkező tájon találhatóak, hiszen mind hegység, mind domboság, mind pedig síkság található a területen. Az útvonal keresztülszeli a Dél-Dunántúl legmagasabb csúcsával (Zengő, 612m) rendelkező Mecsek-hegységet, melynek különlegességei közé tartoznak az igen népszerű túraútvonalak (például a térségen áthaladó Kéktúra útvonal), a természeti kincsei (pl.: Babás-szerkövek) vagy a kulturális értékei (pálos kolostor romjai vagy az avar-kori földvár). Az útvonal által érintett másik hegység, a Villányi-hegység (egyben Magyarország legdélebbi hegye, melynek legmagasabb csúcsa a Szársomlyó (442m), mely „Ördögszántotta hegy” néven is ismert). A hegység fő építőanyaga a mészkő, de dolomit is megtalálható. Említést kell tennünk a térség lankásabb területeiről, mint például a Dél-Baranyai-dombvidék, a Mohácsi-síkság vagy például a Nyárad-Harkányi löszvidék.

6. kép: Pálos kolostor (Jakab-hegy)

Forrás: Saját felvétel

A térséget 2 hajózható folyó, a Dráva és a Duna öleli körbe délről és keletről. Azonban természetes állóvizekben már nem bővelkedik ez a terület. Mesterséges tavai közül fontos kiemelni az orfői tavakat (Orfői-tó, Pécsi-tó, Herman Ottó-tó és Kovácsszénájai-tó), melyek a

Mecsek északi lábánál helyezkednek el, és kitűnő lehetőséget nyújtanak mind az aktív kikapcsolódásra vágyóknak, mind pedig a nyugalmat és a feltöltődést keresők számára. Ahogy hazánk egész területe, ez a térség is bővelkedik gyógy- és hévizekben (Siklós, Újpetre stb.).

A Routes To Roots projekt útvonala alapvetően mérsékeltövi kontinentális éghajlatú területen fekszik, azonban a Földközi-tenger hatására érzékelhető jelentős mediterrán hatás, melynek köszönhetően magasabb a napsütéses órák száma (több mint 2000), és enyhébb telekkel kell számolnunk, mint az ország más területein. Így szubmediterrán éghajlat alakult ki a mediterrán térség felől érkező enyhe, páradús légtömegek, valamint a Mecsek-hegység nyugat-keleti tájolású védelmének hatására. A magas napsütéses órák száma mellett meg kell említeni a jelentős csapadékmennyiséget (500mm-1000mm), melynek eloszlása viszonylag egyenletes, nagy része tavasztól ősziig hullik le. Ezek a tényezők (de főként a legutóbbi) rendkívül kedvezően hatnak a mezőgazdaságra.

A vizsgált térség sokszínűségét az is erősíti, a kontinentális éghajlatnak köszönhetően karakteresek az évszakok, de itt-ott a szubmediterrán jelleg is megfigyelhető. Ennek egyik kellemes megnyilvánulása a hosszú és enyhe ősz. A domborzat és a rajta található növényzet is változatos, leggyakoribb a lombhullató erdős terület. A talajtakaró is változatos mintázatot mutat. A többségében előforduló barna erdőtalaj mellett réti öntéstalajok és humuszban nagyon gazdag csernozjom (mezőségi talaj) is biztosítja a mezőgazdasági tevékenység számára a természeti erőforrást.

Baranya megye jelentős része erdővel borított. A domborzati viszonyok színessé teszik az erdők összetételét is. A magasabb hegyes, dombos vidékekre inkább a tölgyesek és bükkösök a jellemzők, míg az alacsonyabb fekvésű sík vidékeken a ligetes erdők, az égeresek és a füzések inkább a meghatározók. A táj egyedi szépségét és mediterrán hangulatát fokozzák a karszt területeken előforduló karszt bokor erdők. A megye területén számtalan különleges növénye található. Ilyenek a Mecsekben honos illatos hunyor vagy a bánáti bazsarózsa is. Az erdőségek állatvilága többnyire megegyezik a többi hazai középhegységek állatvilágával. A déli, mediterrán hatás következtében főleg a Villányi-hegység területén, a mediterrán hatásnak köszönhetően hazánkra nem jellemző állatfajokat is találunk. Viszont a mediterrán hatást is tükröző természetes vegetáció ma már csak a Mecsek, a Dráva-sík és a Szársomlyó egyes területein őrződött meg. 75 védett növényfaj él a Villányi-hegységben, négy faj pedig kizárólag itt honos (a másik három: a korongos lucerna, az apró vajvirág és a házi kövirózsa) Ezek közül talán a legismertebb a fokozottan védett magyar kikerics, mely az egyik legelsőként nyíló virágunk.

A Routes To Roots tematikus útvonalak tervezett nyomvonala mentén található a Duna-Dráva Nemzeti Park egyes területei is. A nemzeti park csaknem 50 000 hektárnyi területet foglal magába, és 1996 tavaszán a Duna és a Dráva mentén jött létre. A nemzeti park területe szabdalt, nem összefüggő. Egyaránt hozzá tartozik a Nyugat-Mecsek tájvédelmi körzet, a Fekete-hegy (Szársomlyótól északra), a Mohácsi Történelmi Emlékhely (Sátorhely), a Szársomlyó (Villányi-hegység) és a villányi Templom-hegy. A megye természetvédelme és a természet értékeinek bemutatása a környezeti nevelésen túl jelentős turisztikai jelentőséggel is bír. Számos ökoturisztikai látogatóközpont is működik a térségben és meg kell említeni a tanösvényeket is. A változatos kínálatból kiemelést érdemel a Mecsekben a Kis-réti, a Mókus-, a Kismély-völgyi, az abaligeti denevér tanösvény a Jakabhegyi tanösvény, valamint az orfűi tanösvény. A Villányi-hegység területén pedig a Csodabogyó- és a Fekete-hegyi tanösvény érdemel említést. A Nemzeti Park Igazgatóságán kívül a több jól működő civil szervezet is a természetvédelem és a környezeti nevelés aktív szereplője. Ezek közül említést érdemel a Megyei Természetbarát Szövetség, melynek működési területe Baranya megye, illetve a Duna-Dráva Nemzeti Park területe. Nagyon aktív és eredményes munkát folytat a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Baranya Megyei Csoportja is.

5.2 A térség történelmi öröksége

A térség, de főleg a Mecsek vidéke kedvező domborzati és klimatikus viszonyai már az őskortól fogva letelepedésre motiválta az embereket. A területen található legkorábbi régészeti leletek a paleolitikumból származnak (például: Mélyvölgyi kőfülke), viszont a terület teljes benépesedése az újkőkorra tehető. Erről tanúskodnak a Kr. előtt 4000 évvel ezelőtt itt élt úgynevezett Kőrösi kultúrához köthető régészeti leletek. De a megye gazdag régészeti leletei között egyaránt megtalálhatók a Lengyeli kultúra a Bolerázi csoport és a Szeremle csoport tagjaihoz köthető lelet anyagok. A vaskorból számos lelet megtalálható a környéken, így például Pécsen a Makárhegyen és a Jakabhegyen (például: avar-kori földvár). Az ókorban Pannónia tartomány fontos szerepet játszott a Római Birodalomban. A Duna mentén haladt a Limes, mely katonai célokat szolgált, és melynek egyes részei a mai napig megtekinthetők. A katonai táborokat, tornyokat és útvonalakat magába foglaló szakasz 2009 óta szerepel a magyar világörökségi várományos helyszínek listáján. A rómaiak után a hunok, a gótok és az alánok hódították meg a területet, akiket az avarok, majd – a magyar honfoglalásig – a frankok követték. Szent István

király a területen vármegyét hozott létre, majd Pécssett püspökséget alapított, és a püspök birtokába adta a vármegyét. Már 1327-ből van írásos emlék arról, hogy létezett a nemesi vármegye. Az Anjou időszak térségünkben is a kereskedelem és a gazdaság megerősödésével járt, Pécs pedig a térség meghatározó településévé fejlődött. A kulturális és politikai központ szerepét igazolja az is, hogy itt alapította meg Nagy Lajos király hazánk első egyetemét 1367-ben. Habár az egyetem rövid ideig működött, Pécs büszke az immár több mint 650 éves egyetemre, amelynek feltételezett épületmaradványai néhány éve a turisták számára is látogathatóvá váltak. A 14. század végét követő időszakban ismét a nagyhatalmú családok versengése nyomta rá a bélyegét a terület életére. A török időköt közvetlenül megelőző időszakban fontos megemlíteni Mátyás király uralkodását, aki Janus Pannoniust (eredetileg Pannóniai János), a költőt tette meg pécsi püspökké.

7. kép: Középkori Egyetem, Pécs

Forrás: <https://www.kozepkoriegyetem.hu/>

Az 1526. augusztus 29-i mohácsi csatában Szulejmán szultán és serege döntő vereséget mért a magyar csapatokra, ekkor maga a magyar király, II. Lajos is elhunyt. Egyes feljegyzések szerint a király menekülés közben teljes felszerelésben megpróbált átkelni a Csele-patakon, azonban leesett a lováról és vízbe fulladt. Ezt követően nemsokára az ország 3 részre szakadt, és a terület a török hódoltság hatásköre alá esett. A mohácsi csatára emlékezve 2011-ben átadtak egy felújított emlékhelyet Mohács és Sátorhely között, melyhez látogatóközpont is tartozik. A 150 éves török uralom hatalmas károkat okozott a területen. A települések több mint fele nem élte túl a török uralmat, a lakosság szám csökkenésének mértéke pedig még ennél is elkésérítőbb

volt. Az uralkodó belátta, hogy növelni kell a népességszámot, így külföldről telepített be többek között németeket, szerbeket és horvátokat, akiknek földet is adományozott. A térség későbbi sokszínű kultúrájában ez a betelepítés fontos szerepet játszik.

Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc idején népgyűléseket tartottak, és létrehozták a polgári vármegyét. A kor legfontosabb baranyai politikusa Batthyányi Kázmér gróf volt, aki főispáni-kormánybiztosi és külügyminiszteri posztot töltött be ebben az időszakban. Ez volt az egyik oka annak, hogy a szabadságharc 1849-es leverését aztán a baranyai lakosság is erőteljesen megszenvedte. A XIX. század második fele és a XX. század eleje, nyugodt életet, jelentős fejlődést eredményezett a térség lakói és települései számára. Sajnos az első világháborút nagyon megszenvedte a térség. Hiszen nem csak az emberéletekben megnyilvánuló háborús veszteség sújtotta Baranya megyét, hanem a 3 évig tartó szerb megszállás is. 1918 és 21 közötti szerb fennhatóság alatt kizsigerelték a megye erőforrásait, leépítették a gazdálkodás alapjait. A trianoni békeszerződés szomorú eredményeként a megye területe több, mint 20 %-kal csökkent. A kevés pozitívum között lehet megemlíteni, hogy a pozsonyi egyetem Pécsre költözött, és 1923-ban már meg is kezdte az oktatást.

A két világháború közötti időszak a gazdasági és társadalmi konszolidáció jegyében telt. Miután kiheverte a lakosság a gazdasági világválság következményeit, megindult a polgárosodás, és a szerény életszínvonal emelkedés. Erre az időre tehető a modern turizmus megjelenése is. Baranya megye vidéki térsége is sikeresen bekapcsolódott a 30-as években a gyorsan fejlődő turizmusba, néhány mecseki falu kedvelt úticéllá vált. A Pécs város és a vidék attrakciói iránti növekvő keresletet sajnos a második világháború megszüntette.

A II. világháború vége után sajnos ismét változott a megye lakosságának a szerkezete. Olyan jelentős ki- és betelepítések történtek Baranyában, ami a korábbi nemzetiségi arányok komoly átalakulását eredményezte. A nagybirtokok megszüntetését földosztás, majd téészesítés követte. Ezzel párhuzamosan beindult a megyében található üzemek, bányák és az iskolák államosítása. Az 1960-es évek elejétől, a városok erőteljes iparosításával összhangban nagyfokú urbanizációs folyamat zajlott le. Ennek következtében sok kisebb falu szinte teljesen elnéptelenedett (Gyűrűfű, Kisújványa, Püspökszentlászló stb.) Az emberek a jobb megélhetés és a modernebb infrastrukturális ellátottság reményében elkezdtek a városokba áramlani. Az 1970-es évektől a hazai lakosok körében is kezdett egyre népszerűbbé válni a turizmus. Ennek keretében a belföldi célterületek iránt is megnőtt a kereslet. Baranya megyében is a kínálat koncentrálódásával jelentősebb turisztikai centrumok jöttek létre, illetve erősödtek meg. (pl. Villányi borvidék.) Az 1989-es politikai és gazdasági rendszerváltás komoly visszaesést

okozott Baranya megye gazdaságban. A térségre jellemző nehézipar szinte pár év alatt felszámolódott, a bányák és üzemek jó része bezárt. Ennek következtében a munkanélküliség gyorsan növekedett, a megye pedig komoly gazdasági szerkezetváltáson kellett volna, hogy átessen. Sajnos a gazdasági szerkezetváltás folyamata nem nevezhető sikeresnek. A helyzetet tovább rontotta az 1990-es években megjelenő délszláv válság, ami megnehezítette a turizmust a határmenti térségben.

A Routes To Roots tematikus útvonalak mentén található települések alapvetően két csoportba sorolhatók. Míg az egyik csoportban kifejezetten fejlett és kiépített turizmussal találkozhatunk, addig a másikban mindössze a turizmus esetleges, kezdetleges megnyilvánulási formái vannak jelen. A dinamikusan fejlődő „csomópontok” a Pécs közelében található térség (pl. Cserkút, Orfű), illetve a Villányi-hegység és a Villány-Siklós borút területe (pl. Villánykövesd, Villány, Nagyharsány). Míg a másik csoport - mely jelentős kontrasztban van az előzővel – magában foglalja a Pécstől délre elhelyezkedő települések egy csoportját (pl. Újpetre, Pogány), illetve a dél-keleti településeket (pl. Udvar), ahol bár fellelhetünk néhány kulturális értéket, jelentőségük még elenyésző, és nem számítanak komoly falusi turisztikai vonzerővel rendelkező desztinációnak.

5.3 SWOT analízis

Erősségek:

- hagyományőrző kézművesek nagy száma
- a hagyományok szeretete, a hagyományőrzés fontosságának a felismerése
- számos kiugró egyéni teljesítményű kézműves, elismerések, díjak, ismertség
- erős és színvonalas falusi vendéglátás és szolgáltatás
- megfelelő minőségű és mennyiségű kereskedelmi szálláshely
- szervezetbe tömörülés, nagy múltú, erős egyesületek
- helyi rendezvények, események erős jelenléte
- néhány erős szervező egyéniség jelenléte
- pályázati munkában szerzett gyakorlat
- az országos átlagnál jobb idegennyelv-tudás
- fiatalok markáns jelenléte

Gyengeségek:

- a térségi koordináció hiánya
- kiforratlan kapcsolat a turizmussal
- rossz közúti közlekedési infrastruktúra
- települések között a közösségi közlekedés hiányos
- kevés helyi „beutaztatással” foglalkozó szakember és utazási iroda
- a nagy kézműves termékelosztó központokhoz képest (Budapest, Nyugat-Magyarország) perifériás elhelyezkedés
- tőkeszegény vállalkozások
- nincs még térségi turizmus menedzsment szervezet
- gyenge marketing

Lehetőségek:

- közös akarat és eltökéltség az új tematikus út létrehozására és közös turisztikai termékfejlesztésre
- az ifjúságban a hagyományörző termékek iránti érdeklődés és igény kialakítása
- európai és hazai jó gyakorlatok megismerése és bevonása az egyes vállalkozásokba
- együttműködés erősítése a Magyar Turisztikai Ügynökséggel
- javuló közlekedési feltételek: Budapest-Pécs autópálya érinti a tervezett útvonalakat
- turisztikai kapcsolódási lehetőségek megragadása, együttműködés
- a jelenleg is kialakítás alatt lévő Pécs-Villány turisztikai térség leendő turisztikai menedzsment szervezetével szoros együttműködés

Veszélyek:

- nem alakul ki konkrét értékesítésre alkalmas turisztikai termék
- nem lesz gesztorszervezet, aki felkarolja a tematikus út szervezését
- nem fejlődik középtávon az országúti összeköttetés
- nem alakul ki eléggé szoros együttműködés a turizmussal
- nem lesz érdeklődés az örökségturisztikai csomagprogramok iránt
- kézműves vállalkozók további elszegényedése

5.4 A projekt indokoltsága, a kulturális és gazdasági örökség bekapcsolása a turizmusba

A projekt célja az, hogy hozzájáruljon a vidéki turizmus fejlődéséhez. A fogyasztói trendek vizsgálatából látható, hogy ma már nem elég a turisták számára a környezetváltozás, az elvonulás lehetősége és a nyugodt, stresszmentes környezet. A fogyasztók motivációjában egyre erőteljesebben megjelennek az intellektuális igények is. Ezért a vidéki turizmus is akkor válik sikeressé, ha a vidéken fellelhető szellemi - kulturális örökségi értékeket is közvetíti az odaérkező turisták felé. A hazai vidéknek nemzetközi szinten is verseny előnyt jelenthet az, hogy az ott élő emberek egy része még birtokában van a kézműves hagyományoknak, számos család életmódjának még része a helyi termékek előállítása és gasztronómiai felhasználása. Ezek a gazdálkodáshoz, életmódhoz köthető egyedi hagyományok érdekesek a mi turisták számára, és ezek bevonása a turisztikai kínálatba vonzóbbá teheti a falusi turizmust, és hosszabbá az átlagos tartózkodási időt.

Ma még csak eseti jellegű a helyi örökség tudatos bevonása a turizmusba. Ennek fejlesztéséhez első lépésként a helyi attrakciók és örökségi értékek teljes körű összegyűjtése szükséges. Ezt követően lehetséges a célcsoport igényének megfelelő tematikus termékcsomagok összeállítása, majd a modern marketing eszközeinek a segítségével a kiajánlása. Nyilvánvaló, hogy ehhez a lokális humán erőforrások nagymértékű bevonása szükséges. Azért időszerű foglalkozni ezzel a kérdéssel, mert az örökség alapú turisztikai kínálat jól egészíti ki a megyébe aktív turisztikai vagy rekreációs szándékkal érkezők programkínálatát. De emellett a körutazáson résztvevők és a napi kirándulók szegmense számára is piacépes kínálati elemet jelenthet. Megfelelően kiépítve olyan új, igényes vendégkör vonzására is lehetőséget teremt, amelynek tagjai érdeklődnek a múlt értékei iránt, tisztelik a hagyományainkat, és szabadidőjüket szívesen használják fel ismereteik bővítésére. A vidéki örökségi értékek turisztikai hasznosítása megítélésünk szerint sok lehetőséget rejt magában. Ugyanakkor a turisztikai hatás optimalizálása szempontjából nem tartjuk haszontalannak a Baranya megye területfejlesztési programjában már 2000-ben megfogalmazott alábbi célokat:

- Az agyaghoz tapadó történelmi és kézműves örökség megjelenítése a megyében szinte mindenütt előforduló és még alkotó fazekasokra építve hálózat szerűen alakítható ki. E hálózattal párhuzamosan a népi textilipar műhelyei is bemutatathatók.

- Az erdő élővilága, az erdőgazdálkodás és fafeldolgozás megjelenítése a Zselicben és a Mecsekben, elsősorban az erdőgazdálkodás területi központjaihoz integráltan, bekapcsolva a már működő erdei iskola ismeretterjesztő, szemléletformáló tevékenységét.
- Az élővizekhez kötődő gazdálkodás komplex megjelenítése a Duna és a Dráva mentén.
- A Villány–siklói Borúthoz hasonlóan továbbiak kiépítésének és hálózatos működésének támogatása a megyében, illetve a megyehatárt átlépve.

A fenti célkitűzések sajnos csak részben, vagy egyáltalán nem valósultak meg. Indokoltságuk és aktualitásuk napjainkban is fennáll. A jelen tanulmányban is szorgalmazott vidéki örökségturisztikai fejlesztési program sikerességéhez szemléletformáló programokra és a turizmus iránt érdeklődők képzésére is szükség van. Az alapvető turisztikai ismereteken túl meg kell ismertetni az örökségturizmus mibenlétét, követelményeit és előnyeit, eredményeit a vendégfogadó közösségekkel is. Széles körben erősíteni szükséges a hatékony vállalkozói tevékenységhez szükséges kompetenciákat. Ahhoz, hogy a lokális természeti és kulturális értékeket helyi személyek mutassák be, a humán erőforrások fejlesztése elengedhetetlen.

A programhoz szervesen kapcsolódik az örökséggel, a kultúrával és a természettel kapcsolatos vállalkozások és civil kezdeményezések fejlesztése. Így azon ingatlanok (szálláshelyi létesítmények), valamint vendéglátó szektor fejlesztése is elengedhetetlen, amelyek az örökségen és kultúrán alapulnak (például a tradicionális épületek és a hagyományos ételek). Számos területen a turizmus infrastruktúráját modernizálni kell, a jelen turisztikai igényeinek kell megfeleltetni. Ahhoz, hogy találkozzon napjaink turistájának igényével, keresletével, az interaktivitást és a komplex élményszerzés lehetőségét kell megteremteni. Különösen igaz ez a múzeumokra, kiállítóhelyekre, tájházakra, amelyek ma még többnyire teljes passzivitásra ítélik a turistát.

5.5 A Routes To Roots projekt várható hatása

Baranya megye és azon belül a most kialakításra került Pécs-Villány turisztikai térség turisztikai programkínálatának bővítését olyan elemekkel tudjuk elképzelni,

- amelyek nem szezonfüggőek, így hozzájárulhatnak a térségre jellemző nagyfokú szezonális csökkenés csökkentéséhez.

- amelyek megfelelnek az új keresleti trendeknek, fókuszálnak az élményorientáltságra, kielégítik az ismeretszerzés igényeit, az egyéni és kiscsoportos keresletet, valamint erősítik az egészség- és környezettudatosságot.
- amelyek a kor turisztikai keresletének megfelelő termékcsomagok kialakítását teszik lehetővé. Egyediségével és innovatív jellegével kitűnik a konkurens kínálatok sorából.
- Amely épít a helyi erőforrásokra, hasznosítja a helyi tudást és a helyi nyersanyagokat egyaránt.
- amely hozzájárul a helyi közösségek és települések identitásának a megerősödéséhez, és erősíteni tudja Baranya megye értékmegőrző imázsát.

Ezáltal olyan folyamatot tudunk felerősíteni, ösztönözni, melyben az örökségi értékeket megfelelően megbecsülni és hasznosítani képes települések imázsa hosszabb távon javulni fog. Ezáltal a turisztikai és a befektetői piacon elfoglalt pozíciójuk is kedvezőbbé válhat. Természetese ez a folyamat azt is fogja eredményezni, hogy bővül a helyben meglévő munkahelyek köre, és számos új teljes és részmunkaidős álláshely teremtésére nyílik lehetőség.

Baranya megyében az adottságok tekintetében a kulturális turizmus az egyik legfontosabb turisztikai terméktípus. Ezen belül a vidéki örökséghez kapcsolódó értékeknek különösen fontos szerepe lehet a turizmusfejlesztésben. A régióra jellemző nemzetiségi sokszínűséget a hagyományos magyar paraszti kultúra mellett a sváb és a horvát hagyományok fennmaradása erősíti. A múlt örökségének megőrzése, tovább élésének elősegítése nemcsak hazánkban, de a fejlett nyugat-európai országokban is kihívást jelent. Számos olyan példa ismert, ahol a nemzeti, illetve az etnikai hagyományok fenntartására és bemutatására nagy hangsúlyt fektetnek. Napjaink globalizálódó világában a turizmus sok helyen a tömezturizmus keresletének megfelelően kommercializálja a termékeket. A vidéki örökségturizmus viszont az autentikus, egyedi arculatú tájak iránti érdeklődést növelheti, és a lokális értékek fennmaradását és a mesterségek továbbélését segítheti. Győrffy István (1939) szavaival élve, „Európa nem arra kíváncsi, hogy átvettünk-e mindent, amit az európai művelődés nyújthat, hanem arra, magunkból mivel gyarapítjuk az európai művelődést. Európa az egyéniséget keresi és értékeli bennünk, nem a tanulékonytságot”.

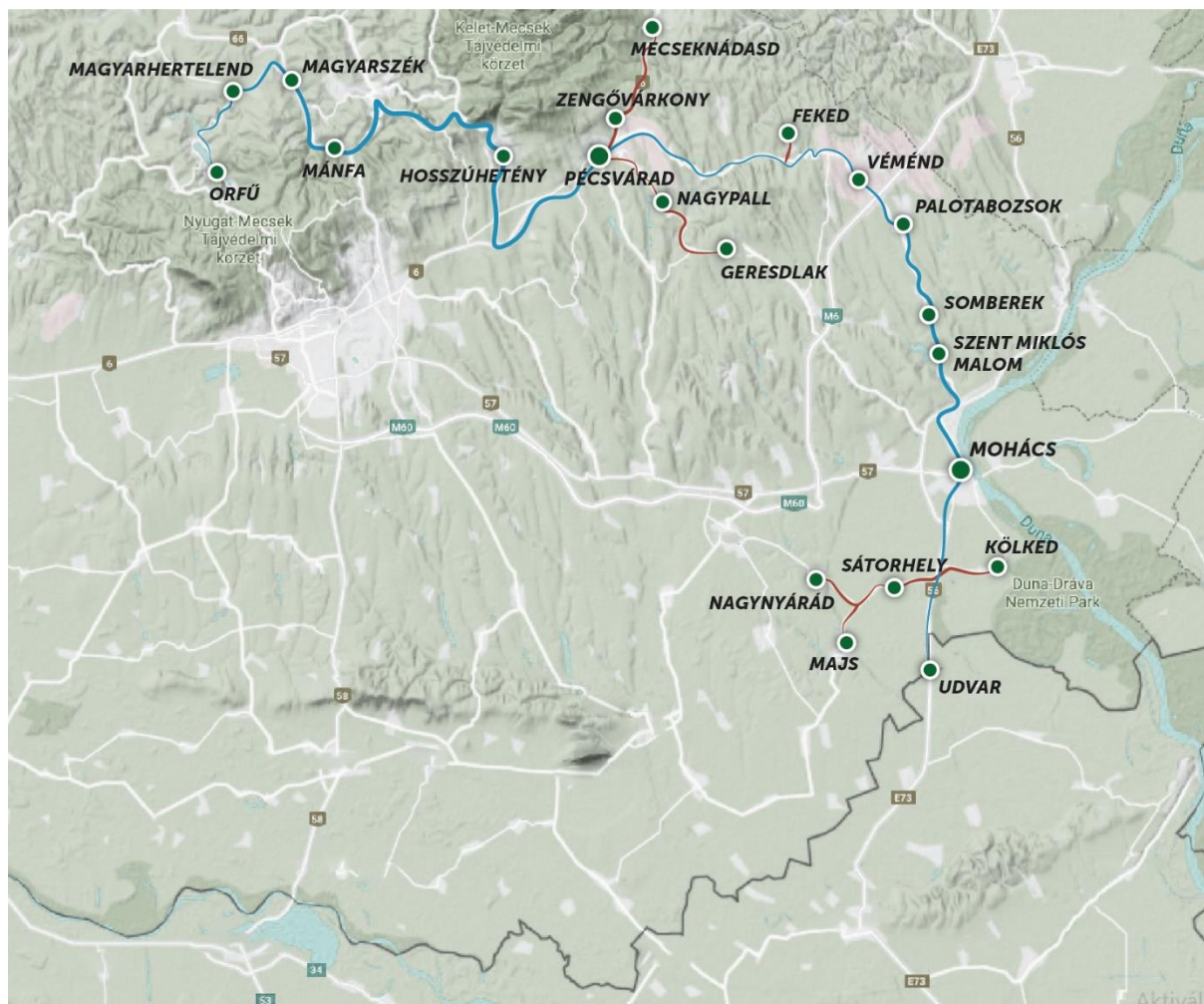
Az utóbbi időben szerencsére Magyarországon is elindult egy pozitív folyamat, amelynek köszönhetően egyre szélesebb körben népszerűsítik a helyi termékeket, a népi gasztronómiát és a kézművességet. Ezt a folyamatot tudatosan segítik a vidékfejlesztéssel is foglalkozó helyi

akciócsoportok és a turizmus térségi szereplői, a TDM-ek és a turisztikai klaszterek (Gonda 2012). A kezdeményezések támogatása, új elképzelések megvalósítása, országos szintre emelése hozzájárulhat a magyarság és a Magyarországon élő nemzetiségek értékes kultúrájának megőrzéséhez, népszerűsítéséhez.

Baranya megyében az évszázadok alatt olyan egyedülálló vidéki örökséghez kötődő szellemi termékek maradtak fenn, melyeket a dokumentálás, fenntartás mellett be kell építeni a régió turizmusába is. Az örökségturizmus jelentőségének növekedése pedig visszahathat a hagyományokra, illetve azok szerepére az emberek életében (Berki, 2005). Az értékes magyar és nemzetiségi vidéki örökség megőrzése kulcsfontosságú feladat, hiszen egyediséget képvisel, tehát fontos szerepe van a régió arculatának kialakulásában. A meglévő örökség megőrzése érdekében figyelmet kell fordítani az eltűnőben lévő szakmák dokumentálására, az utánpótlás nevelésére, a megtanításra, újratanításra. A turizmusban a „húzó termékek” összekapcsolása a népi örökséggel nagyobb teret és lehetőséget biztosítana a kultúra hatékonyabb népszerűsítéséhez. Ez az identitástudat-nemzettudat elengedhetetlen feltétele, mely nemcsak régiós, hanem országos feladat is, hiszen „a néphagyomány, a népi tudás a magyar nemzeti műveltség tartozéka” (Györffy, 1939)

6. A Routes To Roots projekt által lefedett útvonal településeinek bemutatása

6.1 A Mecsektől a Dunáig útvonal településeinek a bemutatása

Orfű

Orfű Péctől észak-nyugatra található a Mecsek hegység közepén. Fő vonzerejének számít három mesterséges tó, az Orfűi-, a Pécsi-, és a Herman Ottó-tó. A tavak lehetőséget biztosítanak sportolásra, szabadidős fürdőzésre, horgászatra, különböző vízisportokra, de az is megtalálhatja a számítását, aki egy csendes, nyugodt kikapcsolódásra vágyik. Az aktív turizmus mellett megjelenik a fesztiválturizmus, melyet az évente megrendezésre kerülő, nagy népszerűségnek örvendő „Fishing on Orfű” képvisel. Természetesen nem elhanyagolható Orfű vidéki örökségturisztikai jelentősége sem, hiszen gasztronómiai programokkal, kézműves workshopokkal, kiállításokkal igyekeznek a hagyományokra egy élő kultúrát is építeni.

Orfűn megtalálható örökségi értékek:

- *Malommúzeum*

Az Orfűi Malmoknál három különböző malomtípussal ismerkedhetnek meg a látogatók. A Vízfő-forrás patakjára települt kétszáz éves szárazmalom egy 19. századi gabonaörlő vízi- és papírmalom, ahol többek között papírmerítő foglalkozásokat is tartanak.

- *Orfűi Tájház és Kemencés Udvar*

Az ország különböző tájegységeinek kemencéit és az ehhez használatos kellékeket a látogatók a Kemencés Udvarban láthatják, mely a Muskátli Vendéglő mellett helyezkedik el. A Tájházban a Mecsek-Hegyhát mutatkozik be.

- *Medvehagyma Ház*

Az interaktív tárlat játékos formában mutatja be a Nyugat-Mecsek és a négy tó ökológiai értékeit, Orfű turisztikai látványosságait, kulturális kincseit. Az épület tetőteraszáról páratlan kilátás nyílik Orfűre és a Pécsi-tóra.

- *Medvehagyma fesztivál*

Kóstolók, gasztronómiai-, zenés-, és gyermekprogramok, workshopok, helyi termékekkel kapcsolatos előadások, gyermekjátsszóház várja a látogatókat. Az Orfűi Malmoknál malomtúrákon, pólószitázáson, papírmerítésen, kenyérsütésen kézműves foglalkozásokon lehet részt venni. Mindkét napra szerveznek medvehagymaszedő túrákat, gyermekeknek és családoknak “Csámborgó” játékos kalandtúrákat. Baranya megyei értéktár részét képezi.

Magyarhertelend

Magyarhertelend Pécs és Komló között helyezkedik el. Turisztikai vonzerejének jelentős részét a település termálfürdője adja, ahol természetesen a gyógyulás mellett lehetőség van a kikapcsolódásra is.

Magyarhertelenden megtalálható örökségi értékek:

- *Csuporka – a Fructus Start Tejtermékgyártó Szociális Szövetkezet helyi terméke*

Tejtermékek előállításával foglalkoznak, emellett egy zöldség- és gyümölcsfeldolgozó is működik, hogy az alapanyagokat helyben tudják feldolgozni. A termékeik között lekvárok, aszalványok, savanyúságok, csatnik is megtalálhatók. A szövetkezet elsősorban azért jött létre, hogy a munkaerőpiacon hátrányos helyzetű embereknek segíteni tudjanak

és munkahelyet teremthessenek. Fő termékük elnevezésében fontos a hagyományőrzés is: Csuporka a nevét a magyarhertelendi női fazekas hagyomány után kapta.

Magyarszék

Pécsről északra, Komlótól nyugatra található település, mely széles kínálatú gazdasággal rendelkezik. Fő vonzerejének számít a településen található szakrális emlék, valamint az itt fellelhető kulturális sokszínűség.

Magyarszéken található örökségi értékek:

- *Magyarszék Tájház*
- *BO-LI-MA Húsbolt*

A helyi házi füstöltárut árusító húsbolt mellett zöldség-gyümölcsárut, valamint házi-kézműves termékeket kínáló üzlet is megkezdte működését Magyarszéken.

Mánfa

Komlótól nem messze található Mánfa, ami korábban 2 település egyesülésével jött létre. A település már a török hódoltság idején is lakott volt. A község nyugati oldalán egy Árpád-kori templom is található.

Mánfán található örökségi értékek:

- *Sarlós Boldogasszony templom*

A templom a 12. században épült román stílusban. Egy pásztor legendája kapcsolódik hozzá, aki az elveszett birkája után kutatva találja meg a már elfeledett templomot, ezek után pedig a falubeliek nagy örömmel kezdik el a templom felújítását.

8. kép: Sarlós Boldogasszony templom (Mánfa)

Forrás: Saját forrás

▪ *Retro Szüreti Fesztivál*

A rendezvény hosszú évekre visszanyúló hagyományörző fesztivál, mely során fiatalok „játsszák” el a hagyományos szüreti játékot. Évtizedek óta több fiatal pár táncolja át a falu utcáit, és lovas kocsik kíséretében hatalmas vigadozás közepette mutatják be, hogy ünnepelték őseink az újbort és a termést. A Baranya Megyei Értéktár részét képezi.

▪ *Vágotpuszta*

Az elhagyatott falu történelmi helyszíne és emléke az 1956-os forradalomnak, ugyanis 1956. november 4. után a megszállók ellen harcoló mecseki láthatatlanok gyülekező helye volt. Ma sok ifjúsági túra, illetve teljesítménytúra útvonala. A békés, csendes környezet kiválóan alkalmas lelki gyakorlatra, meditációra, elmélyülésre. Nem véletlenül alakított itt központot több jógacsoport is. A Baranya Megyei Értéktár részét képezi.

▪ *Szent István nyomában Hagyományörző Fesztivál*

A rendezvény alapja egy zenés táncos történelmi multidéző program, melynek keretében színes vásári forgatag várja a látogatókat. Az eseményen nagy hangsúlyt kap a magyar hagyományörző népviseletek, kézműves tárgyak, viselkedésformák és történelmi elemek bemutatása. A Baranya Megyei Értéktár részét képezi.

- *Harangláb*

A Mánfán található Harangláb az 1800-as években épült, ma is működő harang, mely lélekharang funkcióval is rendelkezik.

9. kép: Harangláb (Mánfa)

Forrás: Saját forrás

Hosszúhetény

A település Pécstől nem messze, a Kelet-Mecsekben található. Hosszúhetényben a sok látnivalón kívül/mellett az élő kultúra is jelen van, ahol a hagyományok megőrzése és felelevenítése a fő cél. A borbélyműhelyt, a tájházat és az üvegkiállítást hármassal összefogás jellemzi. Ezért nem is véletlen, hogy Hosszúhetény a falusi turizmus egyik központja a környéken.

A településhez tartozik két község is, melyek korábban önállóak voltak (Kisújbánya, Püspökszentlászló). Püspökszentlászló eredeti településjellegét elveszítette, és ma üdülőfaluként működik. A környéken több jól jelzett túraútvonal is található, ahol

felfedezhetjük az erdő mélyén rejtett üveghutákat, melyek szorosan kapcsolódnak az előbb említett két községhez.

Hosszúhetényben megtalálható örökségi értékek:

- *Üvegkiállítás*

A pusztabányai üveghuta ásatások során kerültek elő a különböző tárgyi emlékek, ezen felül Jegenyés János is több éven át gyűjtött és őrzött anyaga is bemutatásra kerül, valamint a nyolcvanas évek végén évente megrendezett pécsi üvegszimpozionok alkotásai – köztük több világhírű üvegművésztől származó alkotás – képezik. Minden év augusztus első hetében üvegfűjást rendeznek Kisújbanán, ahol az érdeklődők megcsodálhatják a művészi folyamatot, illetve a lelkesebbek ki is próbálhatják az üvegfűjást.

10. kép: Üvegkiállítás (Hosszúhetény)

Forrás: *Gulyás Tamás*

- *Lebedy János - fajáték készítő*

2019-ben a Pécs–Baranyai Kereskedelmi és Iparkamara Év Kézművese díj győztese. Remekműveit keményfából készíti.

- *Borbélyműhely*

2009 júniusától nyitotta meg kapuit a falusi borbélymúzeum, mely letűnt mesterségeket mutat be a látogatóknak egy eredeti bútorokkal és eszközökkel berendezett műhely keretében.

Hosszúhetényi Tájház

A Hosszúhetényi Tájházban található Baranya egyik legértékesebb gyűjteménye, melyet Bocz Árpád hosszúhetényi lakosnak köszönhetünk. Egészen a 19. század közepétől a 20. század első feléig nyelhetünk belátást a hosszúhetényi lakosok életéről. A tisztaszobában látható a díszítésében is gazdag „hetényi” viselet. A tájház programja lehetőséget kínál a gyerekek számára múzeumpedagógiai foglalkozások megtartására. Ezen felül pedig szerveznek tájház táborokat, ahol a kisebbek színes programokban vehetnek részt.

11. kép: Tájház- tiszta szoba (Hosszúhetény)

Forrás: Horváth Gábor

▪ **ALMALOMB**

Az Almalomb nem pusztán egy hely, hanem egy családi örökség: egy régi történet, amit az örökösök megőriztek és tovább mesélnek. A múlt, a jelen és a jövő találkozóhelye. Almalomb egy vízimalom a 19. századból. A felújítás után immár egy malommúzeum, étterem, rendezvénytér és egy apartmanház otthona.

12. kép: Almalomb-Kulináris kitérő, találkozóhely (Hosszúhetény)

Forrás: Saját forrás

Pécsvárad

Pécsvárad a Kelet-Mecsek egyik központját képezi és története egészen Szent Istvánig nyúlik vissza, aki egy bencés kolostort alapított a településen, azonban a települést Pécsváradként csak néhány száz évvel később említik. Pécsvárad maradásra bírja a kultúrát kedvelőket, a szakrális céllal érkezőket és mindenkit, akit le tud nyűgözni a hagyományok sokszínűsége.

Pécsváradon található örökségi értékek:

- *Samu Géza Múzeum*

A múzeumban található Samu Géza szobrászművész állandó kiállítása, melyet a művész úr felesége adományozott Pécsváradnak. Samu Géza a 20. századi magyar szobrászat egyik legjelentősebb alkotója, Munkácsy-díjat is nyert.

- *Platthy György festőművész kiállítása*

Az állandó kiállítás Platthy György festőművész festményeit tartalmazza. Az itt látható számos grafika ritka technikával, sajátos felfogásban, pittkrétával készült.

- *Magyar Zarándokút 15. állomás*

A Magyar Zarándokút hazai szent helyeket érintve, Esztergomtól egészen Máriagyúdig található. Északról indulva dél felé haladunk a zarándokúton, mely történelmi utakat is

magába ölel. Országhatártól országhatárig halad, így keresztmetszetet adva hazánkknak, A Magyar Zarándokút érinti mindhárom nagy történelmi zarándokutat.

- *Pécsváradi Leányvásár*

A pécsváradi leányvásár régi hagyományra épül, mely szerint ez alkalommal az eladósorba került lányok találkozhattak a fiatal legényekkel. Azonban előfordult, hogy a Pécsváradi Leányvásár az adott évben Gesztenyefesztivál néven lett meghirdetve. Népművészeti szempontból is jelentősnek mondható ez a fesztivál, hiszen ez alkalommal különböző néptánc csoportok, kézműves mesterséggel foglalkozók, illetve előadók képviseltetik magukat. A Baranya Megyei Értéktár részét képezi.

- *Mecsek Tea*

A különleges mediterrán klímájú környezetben élő gyógynövényeket régi hagyománya szerint gyűjtik és termelik. Az üzemben előállított gyógyteák alapanyagait a környékben termelt gyógynövények szolgáltatják.

- *Rockenbauer Pál sírja*

Rockenbauer Pál természetjáró, világotutazó, televíziós szerkesztő, a magyar televíziós természetfilmezés egyik megteremtője. Sírhelye Pécsvárad és Zengővárkony között található.

- *Pécsváradi Vár*

A pécsváradi vár valójában soha nem volt hadi értelemben vett vár. Falai komoly ostrom kiállítására nem voltak alkalmasak, erre a fennállása alatt nem is került sor. Egy erődített hajdani szerzetesi monostor ez, melyet Szent István király alapított 998-ban, Koppány legyőzése után. Az itt álló kőépületet, amely Géza fejedelmi udvarháza volt, István Asztriknak adta, hogy benne Benedek-rendi – ahogy nálunk nevezik: bencés – szerzetesek számára létesítsen otthont.

- *Pécsváradi Nagyboldogasszony templom*

Pécsvárad ma is álló római katolikus plébániatemplomát 1757-ben, a saját pénzéből kezdte építtetni az akkori pécsváradi apát, gróf Hugo Franz Karl von Eltz-Kempenich. Az épület tíz évvel később készült el, és a Nagyboldogasszony tiszteletére szentelték fel.

Nagypall

Nagypall a Zengőtől délre található, Pécsvárad közelében. Pécsváradhoz hasonlóan már egy évezreddel korábban is lakott volt. A második világháborút követő betelepítések után a magyar lakosság mellé németek is érkeztek.

Nagypallon található örökségi értékek:

- *Pogácsafesztivál*

A Dél-Dunántúlon hagyomány, hogy Péter-Pál napján kezdődik meg az aratás. Akkoriban ez számított a legjelentősebb és egyben legnehezebb munkának is a parasztgazdaságokban, így ennek tisztelegve emlékül szerveződik évről évre a nagypalli pogácsafesztivál, ahol ősi receptekből készülnek a finom kemencében sült pogácsák. A fesztivál közös emlékezést, közösségi erővel bíró együttlétet jelent az itt élők és az elszármazottak számára. A Baranya Megyei Értéktár részét képezi.

Zengővárkony

Nagypallhoz hasonlóan Zengővárkony is Pécsvárad közvetlen közelében található. A településnek élő hagyománya van, mely megjelenik a népviseletben is. A területen található az ősi szelídgesztenyés, melyhez Rockenbauer Pál neve is kapcsolódik, ugyanis az ő végső nyughelye is szeretett fái tövében található.

Zengővárkonyon található örökségi értékek:

- *Míves Tojás Gyűjtemény*

A zengővárkonyi Míves Tojás Gyűjtemény hazánkban és Európában is egyedülállónak számít. A magángyűjtő több mint 5000 darabos míves tojás gyűjteményéből mintegy 3000 darabot adott át az állandó kiállítás céljára. A vitrinekben közel 2100 alkotás látható, a további mintegy 900 díszített tojás a fióktárlókba került.

13. kép: Míves Tojás Gyűjtemény (Zengővárkony)

Forrás: Saját forrás

- *Szalma-Kincs-Tár*

Kultúrtörténeti érdekességű a különleges gyűjtemény, amely 2002 márciusában nyílt meg: szalmafonás a világ minden tájékáról.

- *Berta János - faműves állandó kiállítása*

Zsűrített, fából készült használati edények, étkezészetek, kupák és játékok találhatók itt.

Mecseknádasd

Mecseknádasd Pécsvárad és Zengővárkony közelében található. Turisztikai vonzereje kimagasló a térségben, hiszen a számos szakrális emlék mellett, megtalálhatóak a falusi turizmus jellegzetességei. Aki a településre érkezik, meg tudja ismerni a község vidéki értékeit, melyekben bővelkedik.

Mecseknádasdon található örökségi értékek:

- *Német Nemzetiségi Tájház*

A tájház és berendezése a XVIII. század elején a Rajna mellékéről, Hessenből betelepült német lakosság népi építészetét, lakáskultúráját és egykori életmódját mutatja be.

- *Keszler Vízimalom*

A Réka-patakra települt malom az egyetlen, ami a mai napig eredeti formájában fennmaradt. A háromszintes épületben a vízikerék, a szita, a régi kőpad is látható. A

látogatás során a gazdag mecseknádasdi molnáréletet is megismerhetjük, hiszen anno a faluban 28 aktív vízimalom örölt.

- *Dechandt Antal – fafaragó és grafikus*

A nyitott műteremben betekintést nyerhetnek a szoborkészítés folyamatába, a galériában megtekinthetők eddig készült munkái. Elsősorban fával dolgozik, készít kisplasztikákat, reliefeket, objekteteket és nagyméretű kültéri szobrokat is.

- *Gradwohl Zsolt- fazekas, népi iparművész*

Célja tovább vinni a hagyományokat és egyben hozzáadni a saját ötleteit, elgondolásait. Zsűrített termékei a tájegységet képviselik. A dísz tárgyak mellett megtalálhatóak főzőedények, étkezészetek és más használat tárgyak. A látogatók előre egyeztetett időpontban betekintést nyerhetnek az edénykészítés munkafolyamataiba is.

- *Teimel Cintia – keramikus*

Modern komplex keramikus műhely és kiállítás.

Geresdlak

Geresdlak Pécsváradtól észak-keletre található. A településen őrzik a 18. században betelepült német/sváb szokásokat, amelyek megjelennek a kultúra számos területén, így például a gasztronómiában is. A Geresdlakon tevékenykedő Német Klub a hagyományok mellett igyekszik megőrizni a német népcsoport használati tárgyait is. Infrastruktúra szempontjából baranyai viszonylatban a település elégedett lehet, az utak minősége kifejezetten jó.

Geresdlakon található örökségi értékek:

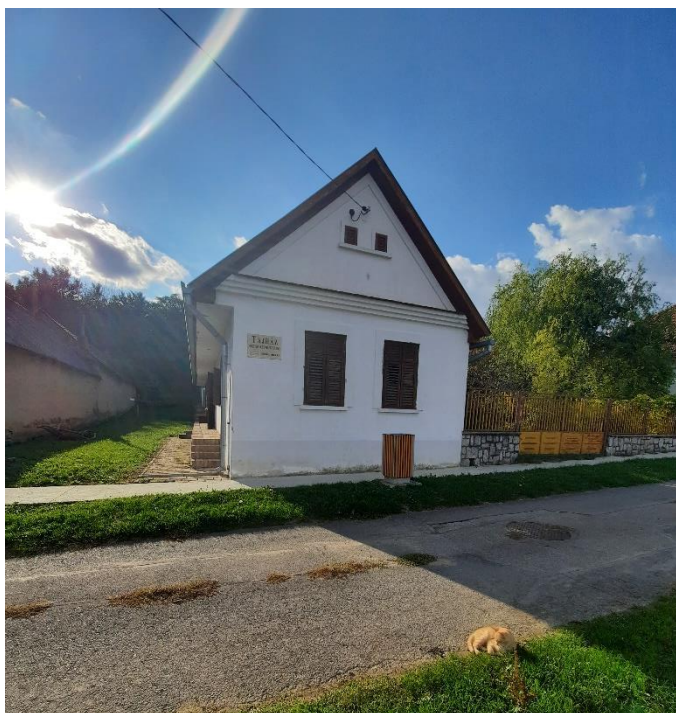
- *Babakiállítás*

A Babavarró Kör 2007-ben alakult azzal a céllal, hogy az eltűnőben lévő geresdlaki, helyi népviseletet és a helyi népszokásokat megörökítsék. Ám nem egyszerű bababemutatóra készültek, egy kicsit többet szerettek volna. A babák, a népviseletek elkészítésén és bemutatásán túl az egykori falusi élet pillanatképeit elevenítik föl.

- *Tájház*

A geresdlaki tájház a XX. században épült tipikus sváb parasztház. A lakossági közadományokból berendezett lakóházban a bútorok, a tárgyi eszközök, a kézimunkák a múltnak megfelelően őrzik a németiség otthonainak emlékét.

14. kép: Tájház (Geresdlak)

Forrás: Saját forrás

- *Gőzgombóc fesztivál*

Minden gőzgombócot kedvelő számára ideális programválasztás lehet az évről évre ősszel megrendezésre kerülő gasztronómiai fesztivál. A vendégek belépőjegy fejében végig kóstolhatják a sós és édes gőzgombóc kínálatot, valamint egyéb különlegességeket. A Baranya Megyei Értéktár részét képezi.

Feked

Feked a Kelet-Mecsek dombokkal ölelt, változatos felszínű táján fekszik. A lakosok nagy része a 18. században betelepített németek leszármazottai, így ezt a kultúrát őrzik a mai napig. A falu a háború után elvesztette a jelentőségét, így mind az óvodák, mind az iskolák bezárásra kerültek. Azonban a faluban a lelkesedés és az együttműködés továbbra is megmaradt, így szépen lassan kezd turisztikai szempontból is vonzerővé válni. Ennek ékes példája az is, hogy sokan már „sváb Hollókö” -ként emlegetik.

- *Fekedi Stifolder- Fekedi Stifolder fesztivál*

Stifolder: a sertéshúsból készülő, „közismert” sváb, paprikás szalámi, melynek közel 300 éves múltja van. 2018-ban Magyarország legjobb szalámija.

Fesztivál: mindig a falu búcsúnapján – a Pünkösdt követő első szombaton kerül megrendezésre, ahol a stifolder mellett a sváb zenei és néptánc-kultúra is fontos szerepet kap, bemutatva a Duna-menti svábok sokszínű hagyományait.

- *Trabert – Hof*

A Trabert Hof középpontjában a Fekedi Stifolder és a paraszti gazdálkodást folytató svábok gasztronómiai kultúrája áll.

- *Feked mint a „sváb Hollókő”- Fekedi parasztházak*

A Fuldai Apátság területéről a XVIII. században betelepített németek díszes parasztházai között sétálhatunk. Betekintést nyerhetünk a sváb paraszti gazdálkodás építészeti örökségébe, mely hazánkban Fekeden maradt fenn a legnagyobb számban, a legszebb egységben s a legjobb állapotban. Ez az épített örökség 2017-ben nyert felvételt a Baranya Megyei Értéktárba, s ezzel a – Fekedi Stifolder társaságában – a „Kincses Baranya” program része is lett.

Véménd

Véménd Mohács és Pécsvárad között helyezkedik el. Gyökerei egészen a keltáig nyúlnak vissza, azonban az első írásos emlékre az 1300-as évekig várni kellett. A község - a környék településeihez hasonlóan- őrzi a sváb hagyományokat.

Véménden található örökségi értékek:

- *Római Katolikus templom és templomkert*

A templom 1796-ban I. Ferenc király rendeletére épült, Márián Lénárd volt pálos atya plébánossága alatt, barokk stílusban. Az egy hajós építményt 1830-ban meghosszabbították új szentéllyel, mely mellé építették a sekrestyét. Oldalt két mellékhajót építettek és ezekben a kórust három pillérrel előre vitték. Így a templom sokkal nagyobb lett. Az orgonát Angster József és Fiai cég építette 1937-ben. A templomkertben található a Hősök szobra. (www.vemend.hu)

- *Makay Ida öröksége*

Makay Ida költő 1959-ben kezdett tanítani Véménden. Már első könyvének megjelenése elismerést hozott számára, hiszen megosztott nívódíjban részesült 1964-ben. Önálló munkásságáért 1983-ban a Szocialista Kultúráért kitüntetést kapta, 1990-ben Szinnyei Júlia-émlékdíj és Janus Pannonius-díj, 1992-től az IRAT-nívódíj birtokosa. Életművéért, tanítói munkásságáért 1993-ban elnyerte a Magyar Köztársasági Arany Érdemkeresztet. A Baranya Megyei Értéktár részét képezi.

Palotabozsok

A település Mohácstól nem messze található, azonban az autópálya megépítését követően több város is elérhető távolságba került. Palotabozsok rendkívül sokszínű település, már csak a népesség összetételéből adódóan is. A második világháború végéig szinte csak svábok lakták a falut, de sokakat közülük kitelepítettek. Helyükre felvidékieket és székelyeket telepítettek be. A népcsoportok között – érthető okokból – kezdetben nagy volt az ellentét. De mára már békésen élnek egymás mellett. A sváb gyökereket a házak is őrzik, hosszú ganggal, nagy udvarral és sok melléképülettel.

Palotabozsokon található örökségi értékek:

- *Székely Tájház*

A tájház anyagát a Bíró-házaspár gyűjtötte saját használati tárgyából, stafirungból, hagyatékból, mely kettő szobában található meg.

- *European Hungary Coopers- Palotabozsoki Kádárok*

Palotabozsokon és annak környékén a hordógyártásnak évszázados hagyományai vannak, ezért sikerült olyan szakembergárdát összegyűjteni, akik szaktudásukkal és szorgalmukkal képesek a magas minőségű munkát végezni. Hordóikat nemzetközi szinten értékesítik.

Somberek

Somberek Palotabozsok és Mohács között helyezkedik el. A település első írásos emlékei a 14. századból származnak. A török kiűzése után szerbek települtek a térségbe, majd németeket telepítettek a községbe. A különböző nemzetiségek ellenére a lakosok békében élnek, s a településen megfigyelhető a kulturális sokszínűség.

Sombereken található örökségi értékek:

- *Német Tájház*

A német kisebbségi önkormányzat kultúrájának és hagyományainak megőrzéséért kialakította a Német Tájházat, mely az itt élő németek életét mutatja be az ide látogatóknak.

- *Hagyományok Háza*

A Hagyományok Háza állandó kiállítással rendelkezik, mely által bepillantást nyerhetünk az itt élő népcsoportok múltjába, kulturális sokszínűségébe.

- *Szent György Szerb Ortodox templom*

A templom, melynek védőszentje Szent György, valamikor az 1710-es években épült. Emlékeztet minket a régebben nagy számban itt élő szerb lakosságra.

15. kép: Szent György Szerb Ortodox templom (Somberek)

Forrás: Saját forrás

Mohács

Mohács a legdélebbi Duna-parti település. Kedvező infrastruktúrával bír, hiszen mind az autópálya, mind a Duna remek lehetőségeket nyújt erre. A Dunán Mohácsnál eddig komppal volt lehetőség átkelni, azonban a közeljövőben ezt már egy hídon is megtehetik az arra járók. Érdekességképpen kiemelendő, hogy Mohácsnál van a Duna középpontja, tehát a 2888 km hosszú folyó fele.

Mohács az elmúlt időszakban főként a most már az UNESCO szellemi örökségi listáján szereplő busójárással hívta fel magára a figyelmet. Az itt élők élő hagyományt közvetítenek. Több történelmi esemény is kötődik a településhez, azonban fontos kiemelni a 1526-os mohácsi

vészt, ahol a magyar seregek komoly vereséget szenvedtek. Ennek emlékére Mohács és Sátorhely között egy emlékhelyet állítottak, melyet az utóbbi években újjítottak fel. A település bővelkedik a különböző gasztronómiai kulturális és örökségi értékekben.

Mohácson található örökségi értékek:

- *Szent Miklós Vízi- és Taposómalom*

A XIV. századi gyökerű Szent Miklós vízimalom az egyetlen a Csele-patak malmai közül, amely fennmaradt, működőképes és látogatható. A műemlék különlegessége, hogy zárt kerékházának köszönhetően patakja a házban folyik. A mohácsi műemlék vízimalom azon kevés malmok egyike, melyben ma is kövekkel történik az őrlés. A malomporta különlegessége egy, a világon egyedülálló, emberi erővel működő taposómalom-gépezet. A Baranya Megyei Értéktár részét képezi.

- *Busóudvar*

A Busóudvar komplexumnak, melyet a városközpontban találhatunk, fontos célja, hogy az érdeklődők az év minden napján megismerhessék a több évszázados farsangi népszokást, ízelítőt kapjanak annak páratlan hangulatából. Egy 400 négyzetméteres, U alakú, árkádokkal szegélyezett ház ad otthont kiállításnak, mely az átélhető hagyomány otthona. A látogatók a Busóudvar négy látványműhelyében betekintést kaphatnak a rendezvényhez kapcsolódó helyi kézművesek tevékenységébe is.

- *Busójárás*

A mohácsi sokacok híres népszokása, a busójárás ideje a tavaszi napfordulót követő első holdtölte. A busók a város főterén kezdik farsangolást. Majd a Duna-parton és a környező utcákban zajt keltve ünneplik a farsangot. Szürkületkor visszatérnek a főterre és a meggyújtott óriási máglya körül táncolnak. 2009 óta a UNESCO Szellemi Kulturális Világörökség reprezentatív listáján szerepel.

- *Kanizsai Dorottya Múzeum*

Városunk múzeuma a messze földön híres Busójárás legrégebbi maszkjaival gazdagítva mutatja be Mohács és környéke, valamint Magyarország délszláv népeinek kultúráját. Az intézmény a magyarországi horvát, szerb és szlovén kisebbség egyetlen hazai bázismúzeuma, és mint ilyen, országos gyűjtési jogkörrel rendelkezik.

- *Csatatéri emléktemplom/Fogadalmi templom*

A Csatatéri Emléktemplom vagy más néven Fogadalmi templom építése nemzeti összefogásból valósult meg. Az összefogás célja egy, a mohácsi csata hőseinek méltó emléket állító nemzeti emlékhely létesítése volt. Az épület alapjaiban háromezer magyar község, ötvenkét város és huszonöt megyeháza udvarából felvett egy-egy kg-os emlékföld-csomagokat helyeztek el, jelezve ezzel nemzetünk összetartását.

- *Mohácsi Nemzetközi Néptáncfesztivál*

1996 óta minden év augusztusának kiemelkedő programja. Évente több mint 10 hazai és külföldi együttes szerepel. A fesztivál fellépői között találhatunk német, román, horvát, olasz, osztrák, spanyol, portugál csoportokat. Az elsődleges cél a cserekapcsolatok kiépítése volt.. A táncfesztivált egyedivé teszi, hogy minden este az aznap fellépő tánccsoportok táncházakat is tartanak, így az érdeklődők aktívan vehetnek részt a táncesten. A Baranya Megyei Értéktár részét képezi.

- *Városháza*

A városháza épületét a mohácsi csata 400. évfordulója tiszteletére 1926-ban emelték. A díszteremben a mohácsi születésű Bán István számos hazai kiállításon és a brüsszeli világkiállításon díjat nyert gobelinje látható, amelyen a busójárás egyik mozzanatát: a busók dunai átkelését örökíti meg.

- *Mohácsi halászlé*

A mohácsi halászlé elkészítése során megőrizték a legegyszerűbb ősi technológiát, ugyanakkor az is a cél, hogy minél tartalmasabb levet készítsenek el. A cél érdekében akár a halhúst is feláldozzák, csak hogy minél sűrűbb, kocsonyásodó lé kerüljön az asztalra. A hagyományos mohácsi halászlé fontos, megőrzendő gasztronómiai értéke a helyi kultúrának. A Baranya Megyei Értéktár részét képezi.

- *Rosta Endre népi iparművész*

Az idő folyamán saját stílust alakított ki, a mostani álarcok meghatározó karaktere lett. 2001 óta alkot és folyamatosan dolgozik egész évben látogatható műhelyében, ami saját házánál és a Busóudvarban egyaránt megtalálható. 2009-ben kapta a népi iparművész címet.

- *Lakatos László fazekas*

Lakatos László fazekasműhelye, Mohács egyik jellegzetes szerb városnegyedében található. A látogatók és a csoportok megismerkedhetnek a mohácsi fekete kerámiával,

illetve a mázas edény készítés rejtelseivel. Munkáit rendszeresen zsúrizteti, eddig 80 terméke kapott zsúrizszámot.

- *Iparosház*

Az eredetileg egy szerb kereskedő családjának otthon adó ház földszintjén, színvonalas helyi ipartörténeti gyűjtemény tiszteleg a városi iparosság tárgyi emlékekben is gazdag múltja előtt az Iparosházban. Megsárgult oklevelek, bizonyítványok, régi mesterlevelek, tankönyvek, évtizedekkel ezelőtt használt szerszámok és egyéb eszközök, az iparosok munkáját megörökítő fotók, szakmai díjak néznek vissza ránk a falakról és az üvegezett tárlókból.

- *Mohácsi Fekete Kerámia*

A mohácsi feketekerámia formavilága számos jellegzetes vonást hódoltságkori és balkáni hatást megörzött. A felület díszítése legtöbbször karcolással, „sikálással”, rovátkolással történt. Az edények fekete színét égetéskor, a kemence lefojtásával, ún. redukcióval nyerték: ezt a kora középkortól ismert technológiát napjainkig megőrizték. Még ma is készül Mohácson feketekerámia. A Baranya Megyei Értéktár részét képezi.

- *Sokac Babfőző Fesztivál*

A Sokac Babfőző Fesztivált augusztus első hétfőjén rendezik meg, mely a mohácsi népi és nemzetiségi hagyományokat eleveníti fel egy Babfőző fesztivál formájában. A rendezvény köszöntőkkel indul a Sokac negyed utcáiban, miközben megkezdődik hagyományos technikával az agyagedényben történő babfőzés. A gasztronómiai ízek mellett kulturális bemutatók is helyet kapnak, a kézműves bemutatókkal egyetemben. A résztvevő főzők száma közel 300 fő. A Baranya Megyei Értéktár részét képezi.

- *Nepomuki Szent János Ünnepe*

A múlt századból eredő szokás szerint a dunai hajósok, molnárok és halászok május 16-án tartották látványos ünnepélyüket, mely az egész környékről nagyszámú nézősereget vonzott. Az idők során feledésbe merült ez a hangulatos dunai felvonulás, de a mohácsi művelődési központ jóvoltából 1989 óta újra élő hagyománnyá vált, s egyben nagy sikerű majálissá nőtte ki magát.

Kölked

A település Mohácstól mindössze néhány kilométerre, a Dunától nem messze található. A település híres az itt fészkelő gólyák sokaságáról, melyek tiszteletére egy múzeum is megtekinthető Kölkeden. Ezen kívül a természet közelsége is idevonzhatja a turistákat, hiszen több túraútvonal is található a közeli természetvédelmi területen, illetve szerveznek horgászati bemutatókat, és lovaskocsi túrákat is. A természetközelség pedig összekapcsolódik a parasztházak építészeti hagyományaival és még számos értékkel, melyek megtalálhatóak a településen.

Kölkeden található örökségi értékek:

- *Fehér Gólya Múzeum*

A Fehér Gólya Múzeum célja, hogy a látogatók megismerhessék a világ gólyáit, vándorlási útvonalait, táplálkozási szokásaikat, valamint betekintést nyerhetnek a gólyagyűrűzés módszereibe is.

16. kép: Fehér Gólya Múzeum (Kölked)

Forrás: Baranya Zöldút

Sátorhely

Sátorhely Baranya megyében a Mohács-vidéki síkfield középső részén fekszik. 2004-ig azon kevés települések közé tartozott, ahol nőtt a lakosság száma. Azonban a kedvezőtlen vidékpolitikának köszönhetően a növekedés előbb stagnálni kezdett, majd a település általános

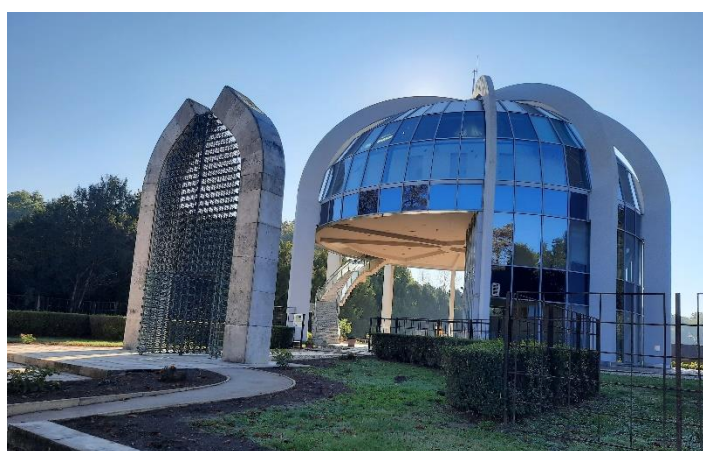

iskolájában megszűnt a felső tagozat. Történelmi múltja miatt úgy tartják, hogy a kiváló minőségű termőföldek az itt elesett katonák vérének köszönhetik a bőségüket.

Sátorhelyen található örökségi értékek:

- *Mohácsi Történelmi Emlékhely*

A Mohácsi Történelmi Emlékhelyet az 1526. augusztus 29-ei mohácsi csata emlékére alakították ki a várostól délre fekvő Sátorhely szomszédságában az esemény 450 éves évfordulóján, 1976-ban. 2011. augusztus 28-án ünnepélyes keretek között felavatták a Mohácsi Történelmi Emlékpark kilátókupoláját és új látogatóközpontját.

17. kép: Mohácsi Történelmi Emlékhely

Forrás: Saját forrás

Majs

Majs Mohácstól 13km-re található község. Nemzetiségi sokszínűségét az itt élő németeknek és horvátoknak köszönheti.

Majson található örökségi értékek:

- *Majsi Német Tájház*

A Majsi Német Tájházban megismerhetjük az itt élő és alkotó emberek életét, szokásait, mestersegeit, munkaeszközeit, otthonait. Három emlékszoba őrzi, három nemzetiség múltját, német, felvidéki és szerb népcsoport békés egymás mellett élését, saját nyelvéhez, kultúrájához, hagyományaihoz való ragaszkodó hűségét, illetve betekintést nyújt az ünnepkörökhöz kapcsolódó egyházi, családi szokásokba.

18. kép: Német Tájház (Majs)

Forrás: Saját forrás

Nagynyárád

A település Bólytól és Mohácstól nem messze található. A község már Szent István király idejében is lakott volt. A lakosság nagy része ma is német nemzetiségű, így a település kultúrája sokszínű. Fő vonzerejét a kékfestés jelenti, mely különlegessége a településnek.

Nagynyárádon megtalálható örökségi értékek:

- *Falumúzeum*

A Honmúzeum egy tipikus lakásberendezést és a német lakosság népviseleteit mutatja be a 20. század első feléből.

- *Kékfestő Műhely*

A nagynyárádi műhely elsősorban az indigós kékfestést folytatja, de alkalmanként az indantrén kékfestést is. A műhely látogatása előre egyeztetve a megadott telefonszámon biztosabb, magyarul és németül tudják a folyamatokat elmondani, esetenként az éppen folyó munkafolyamatot be is mutatni. A műhely látogatása mellett kékfestő termékek vásárolhatók is.

19. kép: Kétfestés, nyomódúc (Nagynyárád)

Forrás: Baranya Zöldút

Udvar

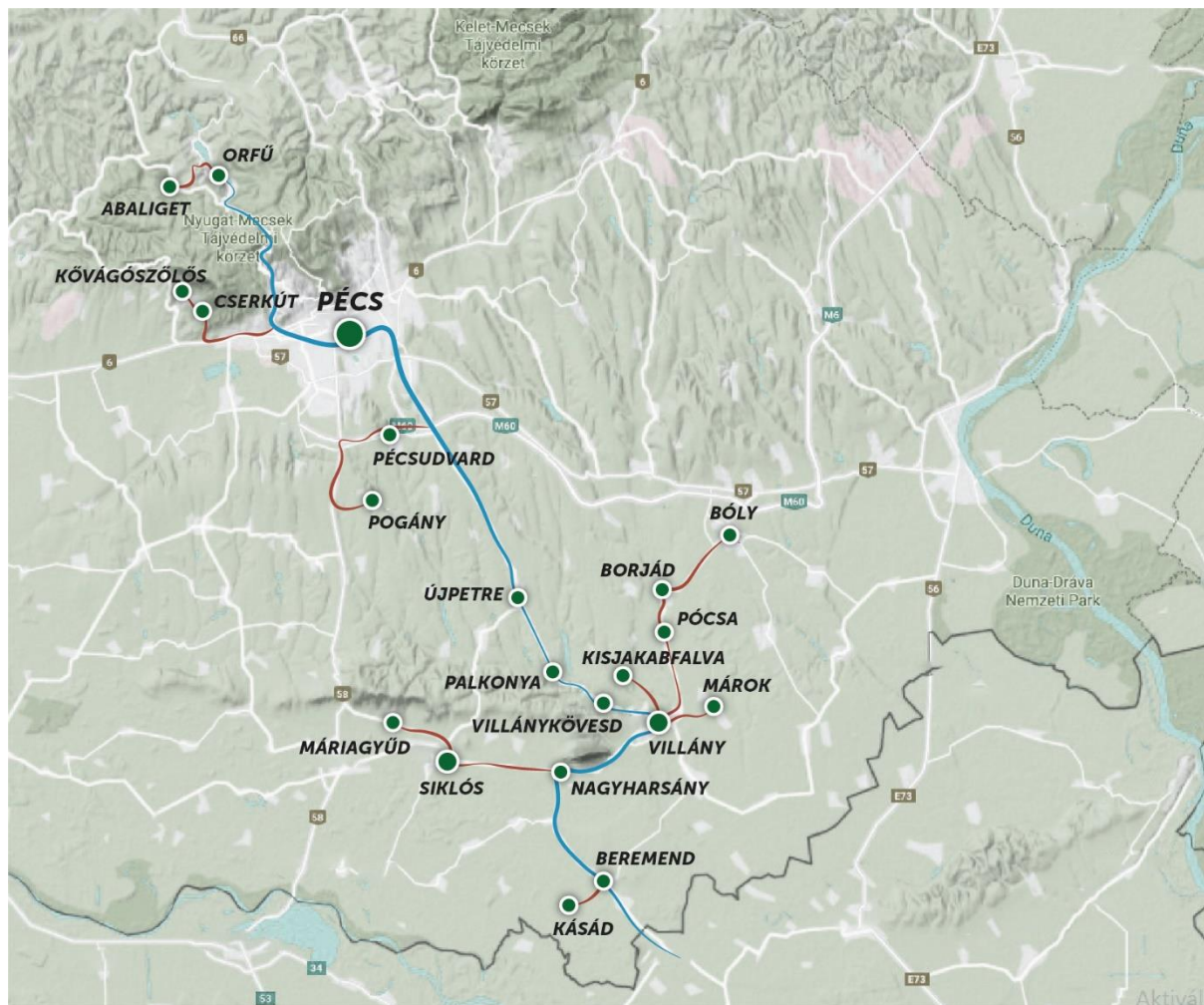
A település Mohácstól nem messze, a határnál található. Már a római korban is lakott település volt, melyen áthaladt egy hadiút. Jelenleg turisztikai szerepe elhanyagolható, azonban a nemzetiségek által egy kis kulturális sokszínűség szövik a településre.

Udvaron található örökségi értékek:

- *Német nemzetiségi szoba*

6.2 Az Orfű- Dél-Baranya útvonal településeinek az ismertetése

térkép

Abaliget

Abaliget Orfű közelében helyezkedik el, de Péctől is mindössze 15km-re található. A település környékének nagy része természetvédelmi terület. A török hódoltság után németeket és magyarokat telepített a településre, azonban elnéptelenedett a második világháború miatt. Így az ott megjelenő német kultúrát és hagyományt nem tudták megőrizni.

Abaligeten található örökségi értékek:

- *Abaliget Helytörténeti és Címer Kiállítás*

Az Abaligeti Helytörténeti és Címer Kiállítás 2009-ben nyílt meg a Faluházban, a kiállítás anyaga a helybeliek adományából gyűlt össze. A kiállított tárgyak, eszközök a falu lakosainak múlt századbeli mindennapi életéhez kapcsolódik.

- *Denevérmúzeum*

A Denevérmúzeum az Abaligeti barlang bejáratától néhány méternyire álló, korábban turistaházként funkcionáló épület felújítása után nyílt meg 2004-ben Magyarország egyetlen, a denevérek világát bemutató tematikus kiállításaként. A múzeumban megismerkedhetünk a veszélyeztetett fajok közé tartozó denevérrel..

- *Abaligeti Cseppkőbarlang*

A Mecsek egyik legismertebb és legnépszerűbb természeti látnivalója a különleges formakincséről, cseppköveiről híres Abaligeti-barlang, mely a járat teljes hosszában folyó pataknak köszönhetően ma is fejlődik, változik. A barlang 466 méteres főága gyalogosan kényelmesen bejárható. Klímája a légúti, allergiás és asztmatikus betegségekben szenvedőknek hoz enyhülést. A barlang 1750 méter hosszú és 48.7 méter a függőleges kiterjedése. Ezzel a Mecsek leghosszabb járatrendszereként tarthatjuk számon.

Cserkút

A település Pécestől észak-nyugatra helyezkedik el, a Jakab-hegy lábánál. Tulajdonképpen zsákfalunak is tekinthető, hiszen közúton csak egyetlen úton érhető el, annak ellenére, hogy önkormányzati úton nem ez az egyetlen lehetőség. Cserkút kedvelt hely a bakancsos turisták és a kirándulni vágyók számára, hiszen a Jakab-hely jelzett útvonalai erre remek lehetőséget nyújtanak. A falusi turizmust kedvelők is megtalálják a számításukat, hiszen számos vendégház várja az odalátogatókat. De az sem tér haza emlék és élmény nélkül, aki az örökségi értékek iránt érdeklődik, hiszen többek között például egy Árpád-kori templom is megtalálható Cserkúton. A település a Mecseki Zöldút része.

Cserkúton található örökségi értékek:

- *Mosóház*

A Mosóház egy forrás előterében található. A forrás, mely rendkívüli értéket képviselt az akkori falu életében, mai alakját 1933-ban nyerte el. Az uránbányászat következtében 1968-ban vize elapadt, majd a bányaműveletek befejeztével 1990-ben újra megjelent. A település értékeit védő önkormányzat kitisztította, s azóta az időközben elkészült mosóházzal, emléktáblával hirdeti a rég- és közelmúltat.

- *Helytörténeti gyűjtemény*

A helytörténeti gyűjtemény a polgármesteri hivatal épületének mélyföldszintjén kapott található. A múlt században még iskolaként funkcionált az épület. A kiállítás a hagyományos gazdasági eszközöktől egészen az egyéb mesterségekhez kapcsolható eszközökig számos érdekességet tartogat a látogatónak.

- *Jakab-hegyi pálos kolostor romjai*
- *MACSEK- Malom és Műhelyház*

Itt található Magyarország legkisebb működőképes malma, ahol jelenleg interaktív gyerekfoglalkozások is zajlanak. A műhely sok érdekes programmal várja a látogatókat. 2020. október 31-én innen indult egy közös Halloween-i túra, ahol a program vidám tökfaragással indult. A MACSEK-ben törekedtek az eredeti alapanyagok hasznosítására, így például a masszázsszoba fala törött csempékkel díszített.

- *Avar kori földsánc*

A Jakab-hegyen a kora vaskorban épült fel a Kárpát-medence akkor legnagyobb vára, melynek mostani formája az Avar kori földsánc.

- *Keresztelő Szent János templom*

A Keresztelő Szent János templom már a XIII. századtól fennáll. A templom egy kelet-nyugati tájolású, egyhajós, dongaboltozatú épület, melynek a belsejében félköríves szentély található. Nyeregtetővel borított fala nyugati oromzatából bújik ki süvegtetős tornya, amelyen nincs és nem is volt ajtó.

Kővágószőlős

Kővágószőlős a Jakab-hegy lábánál fekszik, Cserkút közvetlen közelében. A kis település számos látnivalót kínál a kulturális kincsektől a szakrális emlékeken át egészen a természetjárást kedvelőknek.

Kővágószőlősön található örökségi értékek:

- *Bányászati kiállítás*

Kővágószőlősön bányászati kiállítás mutatja be az uránbánya működését különböző tárgyak, dokumentumok segítségével. A kinti részen egy bányabejárat is található, míg a benti részen különböző kőzeteket, fényképeket és egyéb tárgyakat fedezhetünk fel.

- *Sarlós Boldogasszony plébániatemplom*

Kővágószőlősen a legjelentősebb műemlék a Sarlós Boldogasszony plébániatemplom, melynek a XIII. századból származó tornyának, több szintjén is megfigyelhetőek a román ikerablakok, kosáríves kapuján pedig az íves oromzat.

20. kép: Sarlós Boldogasszony plébániatemplom (Kővágószőlős)

Forrás: Baranya Zöldút

- *Kőfaragás*

A Kőfaragás köveit a legközelebbi bányából hozták el, ebből készült a főtéren megtalálható hősi emlékmű. Az emlékművet egy pécsi kőfaragó szobrász, Stibi György készítette. A bányákat pécsiek bérelték, de ennek ellenére a helyi kővágószőlői kőfaragók dolgoztak benne. A következőket csinálták itt: kő kapuszárakat, itatóvályúkat, kőkereszteket, kriptafedlapot, lépcsőket. Az itt kifaragott kézi darálókat, malomköveket, járdakockát messze vidékre is szállították a bányákból.

- *Helytörténeti kiállítás*

A régi tűzoltószertárban napjainkban egy helytörténeti kiállítás található, amelyben a település lakóinak portáiról összegyűjtött néprajzi tárgyakat, mezőgazdasági használati eszközöket, malomkövet, gipszstukkó díszeket stb. láthatnak az érdeklődők.

Pécsudvard

A település Pécestől délre, Pogánytól északra található. Pécsudvardon jelentős számú horvát és kisebb számú német nemzetiség él.

Pécsudvardon található örökségi értékek:

- *Sarlós Boldogasszony templom (római katolikus templom)*

Pogány

Pogány Pécestől délre található Baranya megyében. A települést érintette egykoron egy római út is. Pogányban található egy repülőtér, amely azonban nemzetközi forgalmat nem bonyolít. A repülőteret a közelmúltban fel is újították.

Pogányban található örökségi értékek:

- *Falumúzeum*

Az iskola épületében található falumúzeumban a helyi horvát kisebbség tárgyi emlékeivel, gyönyörű népviseleteivel ismerkedhetünk meg.

- *Fodrászmúzeum*

A helyi fodrászüzletben található kiállítás bemutatja a mesterség sok évtizedes emlékeit, rég használt eszközeit, mint amilyen a kirakati parókatartó vagy a spirituszégős hajsütő. Igazi ritkaság a közel fél évszázaddal ezelőtti melegdauer-készülék, amely minden egyes csipeszt elektromos úton külön akkukkal fűtött fel.

Újpetre

Újpetre a Mecsek-hegységtől délre, a Villányi-hegységtől északra, a kettő között elterülő dombvidéken fekszik. Az újpetrei lakóházak némelyike még őrzi a német kultúra sajátosságait, de mellettük megtalálhatóak már a modern építészet elemei.

Újpetrén található örökségi értékek:

- *Traktormúzeum*

Országosan is egyedinek számító, a mezőgazdasági erőgépek fejlődésének korai szakaszát bemutató magángyűjtemény. Mára a gyűjteményt 46 db erőgép és 10 munkagép alkotja, melyek többsége működőképes. Évente a településen megrendezésre kerülő aratási ünnepségen kivonulnak a szántóföldre, és ott megtekinthetők, kipróbálhatók.

Palkonya

Palkonya Villány közelében található község, ahol a lakóházak jelentős része helyileg védett műemlék. A természetet és a gasztronómiát kedvelők biztosan nem fognak unatkozni a településen, ugyanis a 3 halastó mellett számos gyalogos és kerékpártúrásra alkalmas útvonal található a térségben. A gasztronómiát kedvelőket pedig a műemlék pincesor által kínált borkostolón kívül rengeteg lehetőség várja. 2007-ben a község Európa Kulturális Faluja lett, Magyarországon elsőként.

Palkonyán található örökségi értékek:

- *Pincesor*

Palkonya ma is hűen őrzi a XVIII. században betelepített német szőlőművesek építészeti kultúráját. A leghíresebb műemlékként a faluvégi domboldalt beborító, 53 présházból álló pincesort emelhetjük ki, mely présházak fele helyileg védett műemlék.

- *Szent Erzsébet katolikus körtemplom*

A falu katolikus templomát a Batthyány család építette és 1816-ban Szt. Erzsébet tiszteletére szenteltette. A piros kupolás templom a magyarországi körtemplomok egyik legszebb példája.

21. kép: Szent Erzsébet Katolikus körtemplom (Palkonya)

Forrás: Saját forrás

Villánykövesd

Villánykövesd Baranya megyében, Villány szomszédjában, a Fekete-hegy keleti lábánál fekvő település. A Villányi borvidék és a Villány-Siklósi Borút tagja. Északról Palkonya, Ivánbattyán és Kisjakabfalva, nyugatról Kisharsány, délről Nagyharsány és Villány határolja.

Villánykövesden található örökségi értékek:

- *Batthyány pince*

A Batthyány pince építésekor nem volt lehetőség építeni egy földalatti pincét, ezért a pince felett található dombot elhordták, és miután megépítették a pince falait, utána hordták csak vissza őket. A Batthyány pince nem mély, de roppant széles. Évente egyszer - az Európai Bordalfesztivál keretében - a pince 400 fős hallgatóságot befogadó hangversenyteremmé változik.

- *Műemlék pincesor*

Az 1700-as évek második felében vette kezdetét a háromszintes „pincefalu” megépítése, ami végleges formáját csak a 20. század közepére nyerte el. A pincesor a falu határában a domboldalba ágyazódik, a pincék „fűrészfogszerű” elrendezésben szorosan egymás mellé tapadnak. A közel 70 pincéből 58 présház országos műemlékvédelem alatt áll 1983 óta.

22. kép: Pincesor (Villánykövesd)

Forrás: Saját forrás

Kisjakabfalva

Kisjakabfalva község Villánytól észak-nyugatra található. Története egészen az 1400-as évekig nyúlik vissza. A településen sokféle nemzetiség megtalálható: németek, délszlávok, illetve felvidéki telepések.

Kisjakabfalván található örökségi értékek:

- *Tanyamúzeum*

A Konrád Ház/Tanyamúzeum a baranyai svábság építészeti és kulturális emlékeit kívánja bemutatni. Egy élő tájházról beszélünk, mert a helyiségek és a berendezés mind-mind ma is használható állapotban láthatók. Az épületegyüttes öt lakószobából, a két pajtából, a kukoricagóréből és egy cselédlakásból áll.

Villány

Villány Magyarország legdélebbi hegységénél, a Villányi-hegységnél helyezkedik el. A terület már a kelták által is lakott volt, azonban a török hódoltság ideje alatt majdnem egészében elnéptelenedett. Ezt követően németek települtek a térségbe, de Villány azután lett igazán népszerű, hogy rájöttek, kitűnően alkalmas a szőlőtermesztésre. 1987-ben egy nemzetközi zsűritől megkapta a „Szőlő és bor városa” címet is. Jelenleg 200 család foglalkozik borértékesítéssel Villányban, így a borturizmus domináns szerepet játszik a településen.

Villányban található örökségi értékek:

- *Villányi Bormúzeum*

A Villányi Bormúzeum, mely valamikor Teleki Zsigmond (szőlőnemesítő) présháza volt, egész évben várja azokat az érdeklődőket, akik szeretnék megismerni a Villányi borvidék történetét, a szőlőművelés és a bortermelés kialakulását és ennek legfontosabb eszközeit.

23. kép: Villányi Bormúzeum

Forrás: Saját forrás

- *Villányi Vörösbor Fesztivál*

A villányi Vörösbor Fesztivál a villányi borvidék legnagyobb gasztronómiai fesztiválja, mely a Baranya Megyei értéktár részét is képezi. Villányban régi hagyomány, hogy a betakarított termést a helyi lakosok vidám szüreti felvonulással, reggelig tartó mulatozással ünnepelték meg.

- *Villányi Görögkeleti Szerb Templom*

A villányi görögkeleti szerb templom, mely 1773-ban épült, ma a magyarbólyi anyaegyházhoz tartozik. A templom országosan védett műemlék.

- *Villányi pincesor*

Villány főutcájára néz a két sorban elhelyezkedő impozáns pincesor. A város déli felén is egyre több pince található, bár ezek még nem annyira híresek, mint a főutcán találhatóak.

- *Villány-Siklós Borút*

A Villány- Siklói Borút a kulturált borfogyasztás iskolája, ahol a vendégek a villányi borokkal minőségi szolgáltatások által ismerkedhetnek meg. A hagyományokkal, a vidéki léttel, egyedi élményeket nyernek, baráti kapcsolatokat építenek, és aktívan kikapcsolódnak.

Nagyharsány

Nagyharsány a Szársomlyó déli lejtőin helyezkedik el, Villánytól nem messze. A település gyökerei egészen a 2. századig nyúlnak vissza, majd később az Eszékre vezető római út is keresztülhaladt rajta. Nagyharsányban szép számmal található régi lakóházak, présházzal és pincével, amelyek a múlt századot idézik meg. A településen több présházpince is védettség alatt áll.

Nagyharsányban található örökségi értékek:

- *Nagyharsányi Szoborpark*

A Szársomlyó-hegy elhagyatott kőbányájában 1967-től alkottak szobrászok nonfiguratív szobrokat. A Nagyharsányi Szoborpark kultúrtörténeti és művészettörténeti szempontból azért jelentős, mert Magyarországon először itt kaptak lehetőséget szobrászok a szabad kísérletezésre. A szobrok nagy része helyi, nagyharsányi és beremendi sűrke mészkőből készült. A szársomlyói kőbánya jelenleg egyedülálló kulturális látványosságnak számít Baranya megyében és az ország idegenforgalmi térképén.

24. kép: Nagyharsány, szoborpark

Forrás: Saját forrás

- *Ördögkatlan fesztivál*

Célja: a magyarság kulturális-művészeti gazdagságának szemléltetése a régióban, olyan művészeti esemény létrehozása, amely a kulturális turizmus egyik központjává teszi a régiót, illetve, hogy gazdaságilag, kulturálisan és szellemileg támogassa a területet. Mára

egy 5 napos fesztivállá nőtte ki magát. A Magyar Fesztiválszövetség által "kiváló" minősített kapott.

- *Szársomlyói ördögszántás*

A térségben elhíresült az a legenda, miszerint az ördögnek megtetszett Harka, de a lány édesanyja nem akarta a lányát férjhez adni az ördögnek. Azt a feltételt szabta, ha reggelig felszántja a domboldalt, övé lesz a lány. Az ördög túl gyorsan haladt, így az asszony maga kukorékolt, jelezve a reggelt. Az ördög nagyon mérges lett, eldobta az ekét, amiből kialakult a Beremendi-hegy, kirázta cipőjéből a földet, amiből a Siklósi-hegy lett, majd eltűnt a föld alá, és kénes víz tört a felszínre, a harkányi gyógyvíz.

25. kép: Szársomlyó (Villányi-hegység)

Forrás: Baranya Zöldút

Siklós

Siklós a Villányi-hegységtől délre helyezkedik el, Harkánnyal versengve Magyarország egyik legdélebbi települése. Siklós története egészen az őskorig nyúlik vissza, majd a középkorban, a török hódítások idején kiemelt szerepet kapott mint végvár. Siklós városa bőségesen tartogat turisztikai attrakciókat az odalátogató turistáknak. A városban összekapcsolódik a múlt hagyománya és a jelen technológiája. A kultúra iránt érdeklődőket, a vallási turistákat, az aktív kikapcsolódásra vágyókat és a gasztronómia, különösen a borkultúra iránt érdeklődőket várja a város ezernyi kincsével. A település fontos szerepet játszik a Villány-Siklós Borútban, ahol mindenki megtalálhatja azt az ízt, ami az övé.

Siklóson található örökségi értékek:

- *Siklósi Vár*

A siklósi vár hazánk fontos történelmi nevezetessége, a legautentikusabban megmaradt középkori rész a várkapolna. A XV. században épült gótikus stílusban, később a 16. században reneszánsz stílusban bővítették. Két 15. századi freskó található itt és két egykori várúr sírja. Itt temették el 1936-ban gróf Benyovszky Móricot és az 1849-es szabadságharc külügyminiszterét, gróf Batthyány Kázmért.

26. kép: Siklósi vár

Forrás: Saját forrás

- *Malkocs bej Dzsámi*

A dzsámi építtetője Malkocsklisszai szandzsákbej volt, aki 1565-ben halt meg. Az épület a hódoltságkori török építészet egyik példája.

27. kép: Malkocs bej Dzsámi (Siklós)

Forrás: Saját forrás

- *Vad – és vadászati kiállítás*

A kiállítás célja, hogy a látogatók minél jobban meg tudják ismerni ennek a régiónak a természeti adottságait, növény- és állatvilágát. Több aranyérmes trófea is látható a kiállításon. Gyönyörű természetfotók is gazdagítják a tárlatot. Közel 200 négyzetméter területen fekszik a múzeum, illetve 800 négyzetméter zöldövezettel rendelkezik, ahol magasles és vadetető is látható. Ritkaságnak számít, hogy Afrikából származó állatokkal bővült 2017-ben a kiállítás.

- *Németh Sára – keramikus*

Németh Sára keramikus egy, a múlt század elején épült parasztházban alakította ki fazekas házát.

Siklósi Kerámia Alkotóház

A ferences rendi kolostor épületében található a Siklósi Kerámia Alkotóház. A Siklósi Nemzetközi Kerámia Szimpózium állandó kiállítása található itt.

- *Tenkes csárda (Csarnóta)*

A Tenkes csárda, mint a legtöbb valódi csárda, több mint száz éve lett az út mellé építve, és egykori megvalósítóik ma is elégedett fejbőlintással tekintenek körbe vagy olvasnák végig az étlapot. A csárdában a közeli Ormánság hagyományait idéző kézzel készített szőttesek díszítik az ablakokat, asztalokat, esténként cigányzenekar muzsikál. A Baranya Megyei Értéktár részét képezi.

28. kép: Tenkes csárda (Csarnóta)

Forrás: Saját forrás

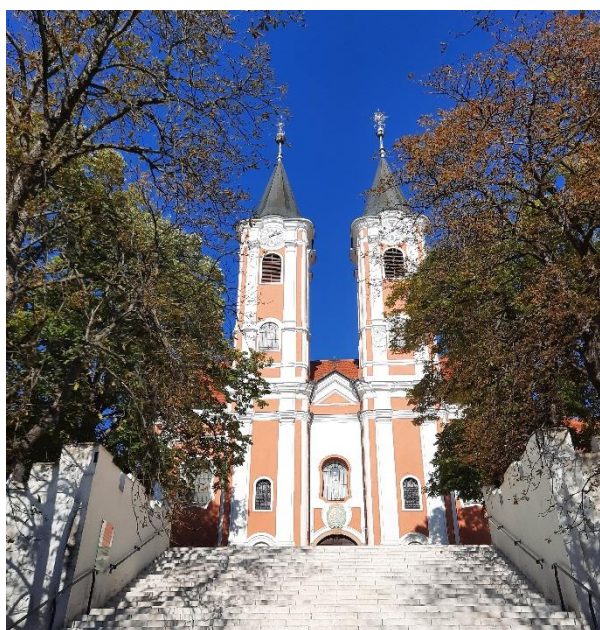
Siklós-Máriagyúd

Siklós-Máriagyúd Siklós közvetlen közelében helyezkedik el. Míg korábban önálló településként létezett, 1977 óta Siklós város településrésze. A Mária-kegyhely kedvelt célpont a zarándoklaton résztvevőknek. A kegytemplomtól keletre található Szentkút különös jelentőséggel bír a számukra. A stációk domborművei a Zsolnay porcelángyárban készültek, így ezek a különlegességek azok számára is érdekes lehetnek, akiket vallásilag nem érint meg a hely.

Siklós-Máriagyúdon található örökségi értékek:

- *Máriagyúdi kegyhely*

Máriagyúd ma az ország egyik legkedveltebb zarándokhelye, hosszú évszázadok óta ad vigasztalást az ide látogatóknak. Már a középkor óta a keresztény kultúra részét képezik a kegyhelyekre induló zarándoklatok. Feljegyzések szerint Szűz Mária 1687-ben jelent meg először egy Tamás nevű katolikus gazdának, majd ezután újra Mátyás siklósi ispánnak.

29. kép: Máriagyúdi Bazilika

Forrás: Saját forrás

Kásád

Kásád Beremendtől 3 km-re található község. Szervezett betelepítés keretein belül sokárok érkeztek a településre a 18. században, akik magukkal hozták hagyományukat, kultúrájukat és szokásaikat, melyeket – a település elzártsága miatt – sokáig teljes egészében meg tudtak őrizni.

Kásádon található örökségi értékek:

- *Kásádi Tájház*

A Dráva menti sokákok népművészetét és kultúráját mutatja be a Kásádi Tájház. Az épület 6 helyiségből áll, a szabadkéményes konyhából nyílik balra a lakószoba, jobbra a kamra. A hálókamrába közvetlenül a pitvarról lehet bejutni. Az istálló és a kocsiszín a hálókamra folytatásában, a lakrészrel egy fedél alatt található.

Beremend

Beremend Villánytól délre, a Drávától északra található nagyközség, mely Magyarország legdélibb pontja és egyben határátkelőhely.

Beremenden található örökségi értékek:

- *Beremendi kovácsműhely*

A kovácsolás mint ősi mesterség bemutatása korhű kovácsműhelybe interaktív módon. Az ide látogató gyerekeket, felnőtteket bevonva készítenek kisebb kovácsolt tárgyakat (kovácsszeg, ácskapocs, kovácsolt karkötő, medál). A műhely az 1800-as évek végén épült.

- *Beremendi kristálybarlang*

A Beremendi kristálybarlangnak a Villányi-hegységhez tartozó beremendi Szőlőhegyen nyílik a bejárata. A barlang 1988-tól fokozottan védett, mely kréta mészkőben fejlődött ki. A több szintben húzódó járatot tágasabb termek, kisebb-nagyobb fülkék, aknák, kürtők tagolják. Legszebb formaeleme a gömbfülke, ásványkiválásai a hófehér borsókövek, tömegesen előforduló tús aragonit, a tejfehér, lágy ásványritkaság, a huntit, valamint a borsókő díszítette cseppkövek.

Márok

Márok Villánytól keletre található község. Turisztikai jelentősége elhanyagolható volt egészen addig, míg a „Mároki Lakodalmas” felvételre került a Baranya Megyei Értéktárba. A település kultúráját színessé teszik az itt élő nemzetiségek: szerbek, németek.

Márokon található örökségi értékek:

- *Mároki Lakodalmas*

A Mároki Lakodalmas egy hagyományos falusi (magyar és sváb) esküvőt jelenít meg. A Mároki Lakodalmas Parádé egy kétnapos hagyományörző rendezvény. Az első napon a falu két része Németmárok és Hercegszentmárton házasságot köt. A második napon a Német Hagyományörző Ifjú Zenekarok és Táncsoportok Találkozója kerül sor. A Baranya Megyei Értéktár részét képezi.

Pócsa

Villánytól északra, Borjád szomszédságában, Bóly közelében fekvő település. Pócsa az itt élő német lakosságnak köszönhetően őrzi a nemzetiség hagyományait.

Pócsán található örökségi értékek:

- *Német nemzetiségi szoba*
- *Római katolikus templom*

Pócsa római katolikus temploma 1905-ben épült. A templomnak kazettás mennyezete van, 2005-ben teljes felújításon esett át a belső tér és a tetőszerkezet. A 2009-es év alatt végzett munkálatok során a templom harangjait automatizálták.

Borjád

- *Szent Ambrus Vízialom*

Borjádon található a Szent Ambrus vízialom, mely műemlék és falusi vendégfogadó is egyben. Itt található a méhészettörténeti kiállítást, mely bemutatja a méhészetet és egyéb szakmákat, gasztronómiákat. A csoportok, látogatók falusi vendégasztal keretében kóstolhatják meg a hely specialitásait.

Bóly

Bóly Pécestől dél-keletre, Mohácstól nyugatra található település. Régészeti leletek alapján Bóly már a kőkorszakban is lakott volt. A város a Montenuovo család kezében volt a 19. századtól 1945-ig, ebben az időszakban alakult ki a városnak, mely őrzi a család emlékeit, a mai képe. A településen jelentős számú sváb lakosság élt/él, így az ő kultúrájuk a mai napig a település szerves részét képezi.

Bólyban található örökségi értékek:

- *Klasszicista Batthyány-Montenuovo kastély és kastélypark*

A 18. században épült kastély klasszicista vonásokat hordoz magán. Utolsó tulajdonosa Montenuovo Nándor és felesége, Solymos Ilona volt, akik fejlett gazdasággá építették uradalmukat.. A kastélyban jelenleg a Baranya Megyei Önkormányzat Fogytékos Személyek Otthona működik. Csak a hozzá tartozó 11 hektáros kastélypark látogatható, amely természetvédelmi terület.

30. kép: Batthyány-Montenuovo kastély (Bóly)

Forrás: Saját forrás

- *Batthyány-Montenuovo mauzóleum*

A mauzóleum építését Montenuovo Vilmos felesége, Batthyány Julianna grófnő rendelte el 1879-ben. A neoromán – neogót stílusú épület belsejében, a bejáratl szemben látható a szentély, közepén a vörös márványból készült oltár.

31. kép: Batthyány-Montenuovo mauzóleum (Bóly)

Forrás: Saját forrás

- *Montenuovo sajt kultúra*

Montenuovo Nándor herceg uradalmi sajtgyára és az egykor híres Németbólyi Rokfort sajt szinte teljes feledésbe merült. A Montenuovo Sajtmanufaktúra 2016. január 1-jei megalakulása fontos mérföldköve lett egy baranyai ipartörténeti emlék megmentésének és egy márka újjáélesztésének immár Bólyfort® néven. A Baranya Megyei Értéktár részét képezi.

- *Állandó helytörténeti kiállítás*

A bólyi állandó helytörténeti kiállítás a Széchenyi tér 10. szám alatt található, mely 1752-ben magtárként funkcionált. A kiállítás 2001-ben nyílt meg. Az épületben városi könyvtár (földszint) és helytörténeti és néprajzi bemutató terem (emelet) is található. A kiállítás a város múltját és történelmét mutatja be. Bepillantást kaphatunk például a helyi céhes, és kézműves foglalkozások rejtelmeibe is. Bóly és vidékének korai történetét a neolitikumtól a honfoglalásig régészeti leletek illusztrálják.

- *História Hall*

A História Hall falfestmény-együttest König Róbert magyar grafikusművész készítette el. A História Hall falfelületei egy egybefüggő festménykompozíciót alkotnak, valójában pedig 12 egységből álló szabdaltszerű felületről van szó. A terembe lépve, az óramutató járásának

megfelelően, kronológiai sorrendben következnek a historikus – apokrif és valós – visszaidézések, a művész szabad megfogalmazásában.

▪ *Bólyi mézeskalács és puszedli*

"Családunkban a mézeskalácsos mesterség több mint 130 éves múltra tekint vissza. Üknagyapám 1882-ban kezdte a mesterségét gyakorolni, melyet aztán több generáción át örökített tovább. Nagypám, Tárnoky Lajos folytatta a családi hagyományt 50 éven át. Azt követően 2015-ben bekövetkezett haláláig a mindennapi munkafolyamatokból aktívan részt vett, ezzel segítve az 1991-től már általam vezetett családi vállalkozás működését." – nyilatkozta Tárnoky Csaba. A Baranya Megyei Értéktár részét képezi.

▪ *Emmausz-járás*

Az Emmausz-járás több mint 100 évre visszanyúló, eredetileg bólyi népszokás. Húsvéthétfőn a délelőtti kálvária-dombi szentmise után megtelnek a bólyi pincefalu présházai. A családok, baráti társaságok meghívásra érkeznek, de sokan több helyre is betérnek, látogatják egymást, szimbolizálva a bibliai emmausz-történetet: meghívlak asztalomhoz, hogy megtudd, ki vagyok. A Baranya Megyei Értéktár részét képezi.

▪ *Agrártörténeti múzeum (Békáspuszta)*

A békáspusztai Agrártörténeti múzeum Bóly és annak környékét mutatja be, azon belül is a mezőgazdasági termelést és annak munkaeszközeit. Békáspuszta Bólytól 1,5 kilométerre található település.

Források

Bali, L. (2013): A horvát-magyar politikai kapcsolatok „életrajza” az ezredfordulótól napjainkig KISEBBSÉGGUTATÁS 22 : 4 pp. 157-167., 11 p.

Bali, L - Fitos, G (2012): A horvát-magyar határ menti kapcsolatok fejlesztésének lehetséges irányai a XXI. század hajnalán COMITATUS: ÖNKORMÁNYZATI SZEMLE XXII. : 210 pp. 102-109., 8 p.

Bali, L. - Hegedűsné, Baranyai N. (2012): A harkányi folyamat, avagy a horvát-magyar határon átnyúló tervezés hajnala KÖZÉP-EURÓPAI KÖZLEMÉNYEK V/2 : 17 pp. 70-76. 7 p.

Berki, M. (2005): Az örökségi értékek szerepe hazánk idegenforgalmában, hozzájárulásuk az ország turisztikai versenyképességéhez. In: Pirisi G. – Trócsányi A. (szerk.): Tanulmányok Tóth Józsefnek a PTE Földtudományok Doktori Iskola hallgatóitól. PTE TTK FI Pécs, pp. 149–158.

Culbertson, K. – Mazanec, J. (1991): Sanfter Tourismus. WiSt. Heft 8.

Csapó, J. - Aubert, A. - Szabó, G. (2017): Cross-border regional cooperation in tourism. The South Transdanubian example In: Orsolya, Hegedűs; Tibor, Szabó; Dominika, Teleliová; Zuzana, Vargová (szerk.) SCIENCE FOR EDUCATION – EDUCATION FOR SCIENCE Nyitra, Szlovákia : Constantine the Philosopher University in Nitra, Faculty of central European Studies, pp. 141-151. , 11 p.

Csapó, J. - Szabó, G. - Horváth, Z. - Pintér, R. (2016): A new step in greenway planning and practice - the challenges of branding a cross-border greenway in Hungary In: István, Valánszki; Sándor, Jombach; Krisztina, Filep-Kovács; Julius, Gy Fábos; Robert, L Ryan; Mark, S Lindhult; László, Kollányi (szerk.) Greenways and Landscapes in Change : Proceedings of the 5th Fábos Conference on Landscape and Greenway Planning Budapest, 30 June, 2016 Budapest, Magyarország : Szent István Egyetem Tájtervezési és Területfejlesztési Tanszék, pp. 515-522. , 8 p.

Csapó, J.- Szabó, G. - Szabó, K. (2015): From Eco Lodges to Baranya Greenway: Innovative Rural Tourism Product Brands in South Transdanubia ACTA GEOGRAPHICA UNIVERSITATIS COMENIANAE 59 : 2 pp. 203-217. , 15 p. **Teljes dokumentum**

Csapó, J. - Törőcsik, M. (2020): A turizmus jövője, a nemzetközi és hazai turizmus legújabb trendjeinek elemzése elméleti és gyakorlati megközelítésben Pécs, Magyarország : Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar (PTE KTK) , 65 p. ISBN: **9789634295433**

Erdősy, P. – Sonkoly, G. (2005): A kultúra melankóliája. A kulturális örökség fogalmának megjelenése. Világosság 2005/6. 73-90.

G. Fekete É. (2009): Helyi termékek előállításának és értékesítése a Zala Termárvölgyében, Zala Termárvölgye Egyesület

G. Fekete É. (2011): Helyi termékek előállításának és értékesítésének kistérségi koordinációja. A Falu. 26 (1-2) 47-56.

Gonda, T. (2012): A helyi termék reneszánsza. In: A kultúra turizmusa, a turizmus kultúrája. Aubert A. – Gyuricza L. – Huszti Zs. (szerk.) Pécs: ID Research Kft./Publikon Kiadó, 233-245.

Gonda T. (2016): A turisztikai termékfejlesztés elméleti alapjai

Gonda, T. - Minorics, T. (2014): The use of our gastro-cultural heritage in tourism
In: Szikura, József; Keresztény, István; Bacsó, Róbert; Iváncsó, Ernő (szerk.) LIMES : A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos évkönyve Ungvár, Ukrajna : II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, (2014) pp. 147-152. , 6 p.

Gonda, T. - Minorics, T. (2014): The use of our gastro-cultural heritage in tourism
TUDÁSMENEDZSMENT 15 : 1 pp. 127-132. , 6 p.

Győrffy, I. (1939): A néphagyomány és a nemzeti művelődés. A magyar Táj és Népismeret Könyvtára, Budapest, pp. 5–30.

Hajdú, Z - Bali, L – Zágorec, Csuka, J (2013): Államhatárok és határokon átnyúló kapcsolatok 1990 után In: Hajdú, Z; Nagy, I (szerk.) Dél-Pannónia Pécs, Magyarország : MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete, pp. 456-474., 19 p.

Hoppál M. (2008): Hagyomány és identitás. In: Szellemi kulturális örökség – a megőrzés útjai. Csonka Takács Eszter (szerk.) Budapest: Európai Folklór Intézet, 12-18.

Jenkei, L. (2002): Idegenforgalmi Értelmező Kéziszótár. BGF-KVIFK Bp.

Minorics, T. (2013) Gasztrokulturális örökségünk. Gastrokulturna bastina. Our gastro-cultural heritage In: Minorics, Tünde (szerk.) Kulináris utazások Baranyában : Kulinary journeys in Baranya : Kulinarska putovanja u Baranji Pécs, Magyarország : Határokon Túli Magyarságért Alapítvány, pp. 20-36. , 17 p.

Minorics, T. (2019): Local Communities and the Intangible Cultural Heritage in Hungary In: Németh, Balázs (szerk.) Learning Cities and Culture Working Together Pécs, Magyarország: University of Pécs, House of Civic Communities, pp. 43-51. , 9 p.

Minorics, T. – Gonda, T. (2015): Gasztrokulturális örökségünk turisztikai hasznosítása MATARKA: Új Dunatáj: tudományos és művészeti szemle 20: 1-2 pp. 66-73. ,8 p.

Minorics, T. – Gonda, T. (2015): Kézműves és gasztrokulturális örökségünk turisztikai hasznosítása In: Oroszi, Viktor (szerk.) Szőlő, bor, turizmus : tanulmányok a szőlészet, borászat és borturizmus témaköréből

Pécs, Magyarország: Pécsi Tudományegyetem, (2015) pp. 102-115. 14 p.

Nagy, K. (2013): Együttműködési és turisztikai termékfejlesztési modell az örökség-alapú kulturális útvonalak esetében In: Karlovitz, János Tibor (szerk.) Ekonomické štúdie - teória a prax : Gazdasági tanulmányok - elmélet és gyakorlat

Komárno, Szlovákia: International Research Institute, pp. 439-447. ,9 p.

Nagy, K. (2020): Kulturális utak fejlesztése, menedzselése a nemzetközi tapasztalatok tükrében In: Dankó, László (szerk.) Sárospataki turizmusfejlesztési tanulmányok 2020

Sáropatak, Magyarország: Sáropatak és Környéke Turizmusáért Egyesület, pp. 169-189., 21 p.

Nagy, K. (2020): Kulturális útvonalak együttműködési modellje In: Csapó, János; Csóka, László (szerk.) Kreativitás, változás, reziliencia. III. Nemzetközi Turizmusmarketing Konferencia: Tanulmánykötet Pécs, Magyarország: Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, pp. 276-289., 14 p.

Nagy, K. - Piskóti, I.: Útvonal-alapú turisztikai termékfejlesztés, mint a társadalmi innováció eszköze: História-völgy a Csereháton In: Veresné, Somosi Mariann; Lipták, Katalin (szerk.) „Mérleg és Kihívások” IX. Nemzetközi Tudományos Konferencia = „Balance and Challenges” IX. International Scientific Conference: A Gazdaságtudományi Kar megalapításának 25. évfordulója alkalmából : Konferencia Kiadvány = Proceedings Miskolc, Magyarország: Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar, (2015) pp. 314-329., 15 p.

Nuryanti, W. (1996): Heritage and postmodern tourism. *Annals of Tourism Research*, 2, 249–60.

Piskóti, I. - Bene, Zs. - Marien, A. - Nagy, K. - Szakál, Z. (2019): Borút, borturizmus – Integrált fejlesztési koncepció, módszertan és menedzsment-gyakorlat **TURISZTIKAI ÉS VIDÉKFEJLESZTÉSI TANULMÁNYOK** 4: 3 pp. 21-35., 15 p. [DOI](#)

Szabó, G. (2016): Területi folyamatok a hazai vidéki turizmusban In: Hanusz, Árpád (szerk.) Turisztikai jövőkép Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyében Nyíregyháza, Magyarország: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Területfejlesztési és Környezetgazdálkodási Ügynökség (SZSZBMFÜ), pp. 17-26., 10 p.

Szabó, G. - Csapó, J. - Marton, G. (2017): Zöldutak a turizmusban – Innováció és jó gyakorlat a szelíd turizmusban **FÖLDRAJZI KÖZLEMÉNYEK** 141 : 2 pp. 152-163. , 12 p.

Szabó, G. - Csapó, J. - Marton, G. - Köbli, Á. - Szabó, K (2014): Zöldutak a turizmusban-innováció és jó gyakorlat a szelíd turizmusban In: Aubert, A; Csapó, J (szerk.) Turisztikai

szöveggyűjtemény Nyitra, Szlovákia: Konstantin Filozófus Egyetem, Közép-Európai Tanulmányok Kara, pp. 125-139.,15 p.

Szabó, G. ; Csapó, J. ; Szabó, K. (2014): The Baranya Greenway as thematic tourism product and regional brand in cross-border cooperation GEOGRAPHICA TIMISIENSIS 23 : 2 pp. 27-38., 12 p. **Teljes dokumentum**

UNESCO (2010): Egyezmény a szellemi kulturális örökség megőrzéséről

Internetes forrás:

Egyezmény a Szellemi Kulturális Örökség Megőrzéséről. 2003. október 17, Párizs

<http://www.szellemiotrokseg.hu/files/letoltesek/9.pdf> (Letöltve: 2013. november 12.)